DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

PAUL AUSTER

YALNIZLIĞIN KEŞFI

özelkitapgrubu

ROMAN

Çeviri: İLKNUR ÖZDEMİR

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Yaşayan en ünlü Amerikalı yazarlardan biri olan Paul Auster, her romanıyla okurlarını farklı yaşamların tanığı kılarak modern çağın nabzını tutuyor.

Paul Auster'dan ilginç bir anı roman. Kitabın "Görünmeyen Bir Adamın Portresi" başlıklı bölümünde yazar, babasının ölümünden sonraki duygularını ve anılarını anlatıyor; ikinci bölüm "Anı Kitabı"ndaysa merceği bu defa kendi babalık konumuna odaklıyor. Kendisinden ve gerçeklerden kaçan, var olmamayı seçen babasının düz ve yavan kişiliğine karşılık, dünyayı sorgulayan ve onu kavramaya çalışan Paul Auster, romanın yaşamsal eksenini oluşturuyorlar.

Yazar, baba oğul söylencelerine yaptığı göndermelerle bu ilişkiyi yeniden irdelerken yaşam, ölüm, bellek, dil üzerine de kafa yoruyor, öykülemenin ve yazmanın doğasındaki müthiş yalnızlığa dikkat çekiyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

PAUL AUSTER

YALNIZLIĞIN KEŞFİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Can Yayınları 387

The Invention of Solitude, Paul Auster
© 1982, Paul Auster
© 1991, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Bu kitabın Türkçe yayın hakları Carol Mann Agency ve Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1991
8. basım: Mart 2012
Bu kitabın 8. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design
Kapak resmi: © iStockphoto.com / Cristian Ardelean

Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Ekosan Matbaası

ISBN 978-975-510-320-4

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

PAUL AUSTER

YALNIZLIĞIN KEŞFI

ROMAN

İngilizce aslından çeviren

İlknur Özdemir

CAN

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Paul Auster'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Ay Sarayı, 1991

Son Şeyler Ülkesinde, 1992

Kırmızı Defter, 1993

Şans Müziği, 1993

Leviathan, 1994

Yükseklik Korkusu, 1995

Duman/Surat Mosmor, 1998

Timbuktu, 1999

Cebi Delik, 1999

Köşeye Kıstırmak, 2000

Yanılsamalar Kitabı, 2002

Kehanet Gecesi, 2004

New York Üçlemesi, 2004

Yazı Odasında Yolculuklar, 2007

Brooklyn Çılgınlıkları, 2007

Duvar Yazısı, 2008

Karanlıktaki Adam, 2008

Lulu Köprüde, 2009

Görünmeyen, 2010

Sunset Park, 2011

Kış Günlüğü, 2012

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

PAUL AUSTER, 1947 yılında ABD'nin New Jersey eyaletinde, Newark'ta doğdu. Daha 12 yaşındayken, önemli bir çevirmen olan amcasının kitaplarını okuyarak edebiyata büyük bir ilgi duymaya başladı. Columbia Üniversitesi'nde Fransız, İngiliz ve İtalyan edebiyatı okuduktan sonra dört yıl kadar Fransa'da yaşadı, Fransız yazarlardan çeviriler yaptı. XX. yüzyıl Fransız şiiri üstüne önemli bir antoloji hazırladı. İlk kez 1987'de *New York Üçlemesi* adlı yapıtıyla büyük ilgi gördü. Daha sonra *Ay Sarayı*, *Kehanet Gecesi*, *Köşeye Kıstırmak*, *Son Şeyler Ülkesinde*, *Leviathan*, *Şans Müziği*, *Timbuktu*, *Yanılsamalar Kitabı*, *Yükseklik Korkusu*, *Brooklyn Çılgınlıkları*, *Yazı Odasında Yolculuklar*, *Karanlıktaki Adam* ve *Sunset Park* adlı romanları, *Yalnızlığın Keşfi* adlı anı-romanı, *Kırmızı Defter* adlı öykü kitabı ve *Kış Günlüğü* adlı anı kitabı birbirini izledi. Auster, eşi yazar Siri Hustvedt ve iki çocuğuyla birlikte New York, Brooklyn'de oturuyor.

İLKNUR ÖZDEMİR, İstanbul doğumlu. İstanbul Alman Lisesi ve Boğaziçi Üniversitesi mezunu. Almanca ve İngilizce'den çok sayıda çevirisi var. Başlıca çevirileri arasında *Tarçın Dükkânları* (Bruno Schulz), *Stiller* (Max Frisch), *Amok Koşucusu* (Stefan Zweig), *İrlanda Güncesi* (Heinrich Böll), *Saatler* (Michael Cunningham), *Küçük Şeylerin Tanrısı* (Arundhati Roy), *Utanç* (Coetzee), *Katran Bebek* (Toni Morrison), *Bech Döndü* (John Updike), *Gün Boyu Gece Yarısı* (Hanif Kureishi), *New York Üçlemesi* (Paul Auster), *Boynuzlu Adam* (James Lasdun) sayılabilir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

Görünmeyen Bir Adamın Portresi 11

Anı Kitabı 95

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GÖRÜNMEYEN BİR ADAMIN PORTRESİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Doğruyu ararken beklenmedik şeylere
hazır ol, çünkü onu bulmak zordur,
bulunca da şaşırtıcıdır."

HERAKLEİTOS

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bir gün yaşam vardır. Bir adam, örneğin, sağlığı yerinde, yaşlı bile değil, hiç hastalık geçirmemiş. Her şey eskiden olduğu gibi, bundan sonra hep olacağı gibi. Kimsenin işine karışmadan, yalnızca kendisini bekleyen yaşamı düşünerek bir günden ötekine geçer bu adam. Sonra, ansızın, ölüm geliverir. Adam yavaşça iç geçirir, oturduğu yere yığılır; işte bu ölümdür. Ölümün bu apansız gelişi düşünmeye yer bırakmaz, zihnin avutucu bir söz arayıp bulmasına fırsat tanımaz. Ölümle baş başayızdır, kendi ölümlülüğümüzün indirgenmez gerçeğiyle. Uzun bir hastalıktan sonra gelen ölümü çaresiz kabul edebiliriz. Kaza sonucu ölümü bile yazgıya yükleyebiliriz. Ama bir insanın, görünürde hiçbir neden olmadan, yalnızca insan olduğu için ölmesi, bizi yaşamla ölüm arasındaki o görünmez sınıra o denli yaklaştırır ki, artık hangi tarafta olduğumuzu kestiremeyiz. Yaşam ölüme dönüşür, sanki bu ölüm, öteden beri bu yaşama sahip olmuş gibi. Hiç uyarılmadan ölmek. Şu anlamda: Yaşam durur. Yaşam her an durabilir.

Babamın ölüm haberini üç hafta önce aldım. Pazar sabahıydı, mutfakta küçük oğlum Daniel'e kahvaltı hazırlıyordum. Yukarıda karım hâlâ örtülerin altında sıca-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

cık yatıyor, fazladan birkaç saat uykunun keyfini çıkarıyordu. Kırlık yerlerde kış: Sessizlik, odun dumanı ve beyazlıktan oluşan bir dünya. Kafam bir gece önce yazmakta olduğum parçayla ilgili düşüncelerle doluydu, öğleden sonra olsa da işimi sürdürebilsem diyordum. Sonra telefon çaldı. Can sıkıcı bir şey olduğunu hemen anladım. Bekletilemeyecek bir haber olmadığı sürece pazar sabahı sekizde hiç kimse telefon etmez. Bekletilemeyecek haber de her zaman kötü haberdir.

Aklıma bir tek yüceltici düşünce bile gelmiyordu.

Valizlerimizi toplayıp üç saat sürecek New Jersey yolculuğuna çıkmadan önce bile, babam konusunda yazmam gerekeceğini biliyordum. Kafamda ne bir tasarı ne de bunun ne anlama geldiği konusunda bir düşünce vardı. Böyle bir karar aldığımı bile anımsayamıyorum. Haberi aldığım anda bana kendini kabul ettirmeye başlayan bir kesinlik, bir yükümlülük olarak karşıma dikildi. Şöyle düşündüm: Babam öldü. Hemen davranmazsam, bütün yaşamı da kendisiyle birlikte silinip gidecek.

Şimdi, üç hafta gibi kısa bir süre sonra bile geriye baktığımda, göstermiş olduğum bu tepkiyi oldukça garip buluyorum. Hep ölümün beni uyuşturacağını, acıdan hiçbir şey yapamayacağını düşünmüştüm. Şimdi ölüm gerçekleştiğindeyse, hiç gözyaşı dökmüyor, çevremde dünyanın yıkıldığı duygusuna kapılmıyordum. Tuhaftı, ama ansızın gelmiş olmasına karşın, bu ölümü kabullenmeye şaşılacak derecede hazırdım. Beni rahatsız eden başka bir şeydi, ölümle ya da benim ölüme gösterdiğim tepkiyle ilgili olmayan bir şey: Babamın arkasında hiçbir iz bırakmamış olduğunu fark etmiştim.

Ne karısı, ne kendisine bağımlı olan bir ailesi ne de yokluğuyla yaşamı değişecek bir kimsesi vardı. Birbirinden kopmuş eski arkadaşların haberi aldıklarında duy-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dukları kısa bir şaşkınlık, dostlarını kaybetmiş oldukları gerçeğinden çok, ölümün nasıl da aklına estiğince geldiğini düşünmek, ardından gelen kısa bir yas dönemi ve sonra hiç. Sonunda da babam sanki hiç yaşamamış gibi olacaktı.

Zaten ölümünden önce de yoktu, ona en yakın olan kişiler, çok önceden bu yokluğu kabul etmeyi öğrenmişlerdi, bu yokluğun onun varlığının temel niteliği olduğunu. Şimdi ölmüş olduğuna göre de, onun sonsuza dek yok olduğu gerçeğini insanların sindirmesi güç olmayacaktı. Yaşama biçimi, insanları ölümüne hazırlamıştı –bir çeşit önceden sezinlenen ölüm olmuştu onunkisi– onu anımsayanlar olacaksa bile, belli belirsiz, ancak belli belirsiz bir anımsama olacaktı bu.

Bir nesneye, bir kişiye ya da bir düşünceye tutku beslemeyen, kendini hiçbir koşul altında açığa vuramayan ya da vurmak istemeyen yapısıyla yaşamdan uzak kalmayı, olayların heyecanına kapılmamayı başarmıştı. Yemek yiyor, işe gidiyor, arkadaş ediniyor, tenis oynuyor, ama bütün bunları yaparken yine de orada olmuyordu. En derinlikli, en değişmez anlamıyla görünmeyen bir adamdı o. Başkalarına görünmeyen, büyük bir olasılıkla kendine de görünmeyen. O yaşıyorken, onu arayıp ortada olmayan bir babayı bulmak için uğraştıysam, öldükten sonra da bu arayışı sürdürmem gerekiyormuş kanısındaydım. Ölüm hiçbir şeyi değiştirmedi. Tek fark, artık zamanımın olmaması.

On beş yıl yalnız yaşamıştı; insanlara karşı bağışıklığı varmışçasına içini göstermeden ve bildiğinden şaşmadan. Boşlukta yer tutan bir insan gibi değildi, daha çok içine sızılması olanaksız insan biçiminde bir boşluk parçası. Çevresindeki dünya ona çarpıp geri dönüyor, vurup parçalanıyor, bazen de ona yapışıp kalıyordu – ama asla onun içine sızamıyordu. On beş yıl boyunca koskoca-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

man bir evde tek başına oturdu, ölümü de bu evde oldu.

Kısa bir süre o evde ailece oturmuştuk – babam, annem, kız kardeşim ve ben. Annemle babam boşandıktan sonra hepimizin yolu ayrıldı: Annem yeni bir yaşama başladı, ben üniversiteye gittim, kız kardeşimse okula gidene kadar annemin yanında kaldı. Yalnız babam evde oturmayı sürdürdü. Boşanma anlaşmasında annemin de evde payı olduğunu ve ev satılırsa satış gelirinin yarısının ona verileceğini gösteren bir hüküm bulunduğundan (babam evi bu nedenle satmak istemiyordu) ya da yaşamını değiştirmeyi gizliden gizliye yadsıdığı için (boşanmanın kendisinin üzerinde engelleyemediği birtakım etkilerini çevresine belli etmemek için) ya da yalnızca tembellikten, harekete geçmesini önleyen bir tür duygusal uyuşukluk yüzünden, altı yedi kişiyi barındırabilecek o evde kalıp yaşamayı sürdürdü.

Etkileyici bir yerdi ev: Eski ve sağlamdı, Tudor dönemi tarzındaydı, kurşun camlı pencereleri, kayağantaşla kaplanmış bir çatısı vardı, saray odası gibi de odaları. Bu evin alınması annemle babam için büyük bir adım, çoğalan servetlerinin bir simgesi olmuştu. Kentin en iyi semtiydi burası ve yaşamak için hoş bir yer olmamasına karşın (özellikle çocuklar açısından), saygınlığı sıkıcılığına üstün geliyordu. Yaşamının geri kalan kısmını o evde geçirmek durumunda kaldığı düşünülürse, babamın başlangıçta oraya taşınmaya karşı çıkmış olması, yazgının bir cilvesidir. Durmadan evin fiyatından yakınıyordu (sürekli bir konu olmuştu bu) ve sonunda yumuşadığında istemeye istemeye, huysuzlanarak yaptı bunu. Bu durumda bile evin parasını nakit ödedi. Tamamı bir kerede. Ne ipotek ne taksit. Yıl 1959'du, babamın işleri iyi gidiyordu.

Her zaman alışkanlıklarını koruyan biri olduğundan, işe sabah erkenden gider, bütün gün çalışıp didinir, sonra eve geldiği zaman, (o günlerde geç saatlere kadar çalış-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

mıyordu) akşam yemeğinden önce kısa bir uyku çekerdi. Yeni evdeki ilk haftamızda, daha tam olarak taşınmadan önce, çok garip bir yanlışlık yapmıştı: İşten çıkınca yeni evimize geleceği yerde, yıllarca yapmış olduğu gibi, doğruca eski eve gitmiş, arabasını girişte park etmiş, arka kapıdan eve girmiş, merdivenleri çıkıp yatak odasına yönelmiş, orada yatağın üzerine uzanıp uyumuş. Eve dönüp de yatağında yabancı bir adamı uyuyor bulmanın evin yeni sahibesini nasıl şaşırttığını söylemek gereksiz. Masaldaki Altın Bukleli Kız'ın tersine babam fırlayıp kaçmamış. Sonunda her şey aydınlığa çıktı ve hepimiz bu olaya güldük. Bugün bile gülerim. Yine de bunun dokunaklı bir öykü olduğunu düşünmeden edemem. Bir adamın yanlışlıkla eski evine gitmesi başka şey, ama kanımca, evin içinde bir şeylerin değişmiş olduğunu görmemesi bambaşka bir şeydir. En yorgun ya da en dalgın zihinde bile salt hayvansal tepki gösteren bir köşe kalır. Evin eskisi gibi olmadığını görmemek, en azından anlamamak için insanın neredeyse bilinçsiz olması gerekir. Beckett'in bir oyunundaki kişinin dediği gibi: "Alışkanlık öldürücü bir şeydir." Zihin somut belirtilere tepki gösteremezse, duygusal belirtilerle karşı karşıya kalınca ne yapar?

O son on beş yıl boyunca evin içinde hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmedi babam. Ne bir eşya ekledi ne bir eşya çıkardı. Duvarlar aynı renkte kaldı, kapkacak yenilenmedi, annemin giysilerini bile atmayıp tavan arasındaki bir dolapta sakladı. Evin büyük olması, babamı içindeki eşyalarla ilgili bir karar alma zorunluluğundan kurtarıyordu. Amacı geçmişe bağlı kalmak, evi bir müze gibi saklamak değildi. Tam tersine, ne yaptığının bilincinde değilmiş gibi görünüyordu. Ona egemen olan kayıtsızlıktı, anılar değil; onca yıl o evde oturup kalmasına karşın, orada bir yabancı nasıl yaşarsa öyle yaşadı. Yıllar

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

geçtikçe evde daha az zaman geçirir oldu. Neredeyse bütün yemeklerini dışarıda yiyor, sosyal yaşantısını her gece dolu olacak biçimde ayarlıyor ve evi hemen hemen yalnızca yatacak bir yer olarak kullanıyordu. Birkaç yıl önce bir gün ona, bir önceki yıl yazılarımdan ve çevirilerimden ne kadar para kazandığımdan söz etmiştim (hangi ölçüye vurursanız vurun, çok düşük bir gelirdi bu, yine de daha önce elime geçenlerden fazlaydı), bana verdiği şakacı yanıt, kendisinin yalnızca dışarıda yemek yemek için bundan fazlasını harcadığı oldu. Önemli olan şu: Yaşadığı yer yaşamının merkezi değildi. Evi, durup dinlenmeyen, hiç demir atmayan yaşamının sayısız duraklarından biriydi, ancak bir merkezinin olmayışı da babamı hep bir yabancı, kendi yaşamı içinde bir gezgin yapıyordu. Onun yerini saptamak olmayacak bir şey gibi gelirdi insana.

Yalnızca ihmal edilmişlik derecesi açısından olsa bile, bu ev benim için önem taşıyor; bu ihmalkârlık, başka türlü ulaşılamayan, kendini yalnızca bilinçsiz davranışın somut imgeleriyle dışa vuran bir ruhsal durumun belirtisiydi. Ev, babamın yaşamının bir eğretilemesine, iç dünyasının tam ve güvenilir bir betimine dönüşmüştü. Çünkü, derli toplu ve aşağı yukarı eskiden nasılsa öyle tutmasına karşın ev yavaş yavaş ve önlenemez bir biçimde çöküyordu. Babam düzenli biriydi, her şeyi her zaman yerine koyardı, ama hiçbir şeyle gerçekten ilgilenmez, hiçbir şeyi temizlemezdi. Özellikle seyrek olarak girdiği odalardaki eşyalar, ihmalciliğini gösteren toz ve örümcek ağlarıyla kaplıydı, mutfaktaki fırın yanıp kömür haline gelmiş yemeklerden öylesine kabuk bağlamıştı ki artık kurtarılma olanağı yoktu; dolapta raflarda bazen yıllardır duran, bayatlamış şeyler: böceklenmiş un paketleri, bayat krakerler, kaskatı bir kalıp haline dönüşmüş şeker torbaları, artık açılma olanağı olmayan şurup

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şişeleri. Kendisine ne zaman yemek hazırlasa, hemen arkasından hiç aksatmamacasına bulaşıkları yıkardı, ama asla sabun kullanmaz, yalnızca sudan geçirirdi onları, öyle ki, her fincanın, fincan tabağının, yemek tabağının üstü donuk bir yağ tabakasıyla kaplanmıştı. Evin öbür taraflarındaysa: Sürekli kapalı duran güneşlikler o kadar incelmişlerdi ki en hafif bir çekmeyle bile yırtılabiliyorlardı. Oradan buradan sızan sular mobilyaları lekeliyordu: Kalorifer hiç yeterli sıcaklık vermiyordu, duş da bozulmuştu. Ev döküntü bir görünüm almıştı, içine girerken insana sıkıntı basıyordu. Kör bir adamın evine girer gibi oluyordunuz. O evdeki yaşama tarzının ne kadar delice bir şey olduğunu sezen dostları ile ailesi, evi satıp başka bir yere taşınması için onu sürekli zorluyorlardı. Ama o her zaman, düşüncesini belli etmeyen bir "Ben burada mutluyum" ya da "Ev benim hoşuma gidiyor"la onları atlatmayı başarıyordu. Yine de sonunda taşınmaya karar verdi. En sonunda. Ölümünden on gün önce yaptığımız son telefon görüşmesinde bana evin satıldığını, üç hafta sonra şubatın birinde teslim edeceğini söyledi. Evdeki eşyalar arasında kullanabileceğim şeyler olup olmadığını soruyordu, ben de ilk boş günümde karımı ve Daniel'i alıp onu ziyaret edeceğime söz verdim. Biz bunu yapma fırsatı bulamadan babam öldü.

Ölmüş bir adamın eşyalarıyla yüz yüze gelmekten daha korkunç bir şey olamayacağını öğrendim. Eşyalar cansız şeylerdir: Yalnızca kendilerinden yararlanan yaşamdaki işlevleriyle anlam kazanırlar. O yaşam sona erince, aynı kalsalar bile, yine de değişirler. Hem vardırlar hem yokturlar: Artık ait olmadıkları bir dünyada kalıp yaşamaya mahkûm olan somut hayaletlerdir. Örneğin, artık gelip kapıyı açamayacak bir adamın yeniden kullanması için sessizce bekleyen bir dolap dolusu giysi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

için ne düşünülebilir ki? Ya da ağzına kadar iç çamaşırı ve çorapla dolu çekmecelerin içine gelişigüzel serpiştirilmiş prezervatif kutuları için? Banyoda duran ve hâlâ en son tıraşın sakal kırıntılarıyla dolu bir elektrikli tıraş makinesi için? Ya da deri bir yol çantasının içine gizlenmiş bir düzine boş saç boyası tüpü için? Kişinin ne görmek ne de bilmek istediği şeyler birden ortaya çıkar. Bütün bunlarda hem derin bir acı hem de dehşet uyandırıcı bir şey vardır. Kendi başlarına hiçbir anlamı yoktur bu eşyaların, sanki yok olmuş bir uygarlıktan arta kalmış kapkacak gibidirler. Ama yine de bir şeyler anlatırlar bize; salt birer nesne olarak değil, düşünce gücünün, bilinçliliğin kalıntıları, bir insanın kendisiyle ilgili kararlarını verirkenki yalnızlığının simgeleri olarak dururlar: saçını boyayıp boyamamak, bu ya da şu gömleği giymek, yaşamak ya da ölmek gibi. Ölüm gelince ne kadar boş olur bütün bunlar.

Çekmeceleri her açışımda ya da başımı bir dolabın içine her uzatışımda, oralara izinsiz giriyormuşum, bir insanın zihninin gizli köşelerini yağmalıyormuşum duygusuna kapıldım. Her an babamın içeri girmesini, gözlerine inanamayarak bana bakmasını, ne yaptığını sanıyorsun sen, diye sormasını bekliyordum. Karşı koyamayışı hakça bir şey değilmiş gibi geliyordu bana. Onun gizliliğine girmeye hakkım yoktu.

Üzerinde "H. Limeburg-Her Tür Çöp Kutusu" yazılı bir kartvizitin arkasına aceleyle karalanmış bir telefon numarası. Annemle babamın 1946'da Niagara Şelalesi'nde geçirdikleri balayının fotoğrafları: insanı hiçbir zaman güldürmeyen o tuhaf resimlerden biri için poz vermek üzere bir boğanın üzerinde sinirli bir biçimde oturan annem ve ansızın, dünyanın hiçbir zaman, tarih öncesinde bile, gerçek olmadığını duyumsamak. Çekiçler, çiviler, yirmiden fazla tornavidayla dolu bir çekmece.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçine 1953 yılından kalma geçersiz çekler, altıncı doğum günüm için gelen kartlar tıkılmış bir dosya dolabı. Sonra, banyoda bir çekmecenin içine tıkılmış durumda, bir zamanlar annemin kullandığı, adının baş harflerini taşıyan diş fırçası, on beş yılı aşkın bir süredir kimsenin ellemediği, bakmadığı diş fırçası.

Bitip tükenmeyen bir liste.

Çok geçmeden, babamın evden ayrılmaya hazırlanma konusunda hemen hemen hiçbir şey yapmadığını anladım. Yaklaşmış olan taşınmanın koca evde bulabildiğim tek belirtisi, birkaç kutu dolusu kitap oldu: yardım kuruluşlarına vermeyi tasarladığı önemsiz kitaplar (tarihi geçmiş atlaslar, elektroniğe giriş konusunda elli yıllık bir kitap, bir Latince lise dilbilgisi kitabı, çok eski hukuk kitapları). Bunların dışında hiçbir şey. Ne doldurulmayı bekleyen boş kutular ne başkalarına verilen ya da satılan eşyalar ne de bir taşıma şirketiyle yapılmış anlaşma. Sanki bu işi yüreklilikle karşılayamamış gibiydi. Evi boşaltmaktansa ölmeyi yeğlemişti. Ölüm bir çıkış yolu, tek haklı kurtuluş olmuştu.

Benim içinse kurtuluş yoktu. Bu işin yapılması gerekiyordu, yapacak başka biri de yoktu. On gün boyunca babamın eşyalarını elden geçirdim, evi boşaltıp temizledim, yeni sahiplerine hazırladım. Berbat, ama aynı zamanda da garip bir biçimde gülünçtü o günler, insanın gözünü karartıp olmayacak kararlar aldığı bir dönemdi: Onu sat, bunu at, şunu ver. Karımla birlikte, on sekiz aylık Daniel için tahta bir kaydırak satın alarak oturma odasına yerleştirdik. Bu karışıklıktan iyi yararlanıyordu oğlum: Eşyaları altüst ediyor, abajurları başına geçiriyor, plastik poker fişlerini evin içine savuruyor, yavaş yavaş boşalan odalarda açılan geniş alanlarda koşturuyordu. Geceleri karımla ben battal yorganların altına girip tele-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

vizyonda adi filmler izliyorduk. Televizyon da evden gidene kadar. Kalorifer kazanında bir sorun vardı, içine su doldurmayı unutursam sönüyordu. Bir sabah uyandığımızda, evin içindeki ısının 8 dereceye düşmüş olduğunu gördük. Günde yirmi kez telefon çalıyor, günde yirmi kez birilerine babamın öldüğünü söylüyordum. Hem mobilya satıcısı, hem taşıyıcısı hem de kötü haber ileticisi olmuştum.

Ev, bayat bir davranış komedisi için hazırlanan sahneye benzemeye başlamıştı. Akrabalar evin içine dalıyor, şu mobilyayı ya da bu yemek takımı parçasını istiyor, babamın giysilerini giyip çıkarıyor, kutuları ters çeviriyor, kaz gibi sesler çıkarıyorlardı. Mezatçılar gelip mallarını inceliyor, ("Hiçbirinin döşemesi yok, beş para etmez.") burunlarını kıvırıp gidiyorlardı. Kocaman çizmeli çöpçüler ağır adımlarla içeri giriyor, çöp yığınlarını taşıyıp götürüyorlardı. Su şirketinin adamı su saatini, yakıt şirketinin adamı da yakıt saatini okuyordu. Adamların biri, yıllar boyu babamın hep zorluk çıkarmış olduğu bir tanesi, hangisi olduğunu unuttum, acımasızlıkla şöyle dedi: "Bunu söylemekten hoşlanmıyorum," –hoşlandığı belliydi– "ama babanız gıcık herifin biriydi." Evin yeni sahipleri için birkaç parça eşya satın almaya gelen emlakçı, sonunda kendisine bir ayna alıp gitti. Hediyelik eşya dükkânı işleten bir kadın, annemin eski şapkalarını satın aldı. Bir eskici adları Luther, Ulysses, Tommy Pride ve Joe Sapp olan dört zenciden oluşan ekibiyle birlikte gelerek halter takımından kırık tost makinesine kadar her şeyi at arabasına doldurup götürdü. Bütün bu işler bittiğinde evde hiçbir şey kalmamıştı. Bir düşünce bile.

Bütün o günler boyunca tek bir kötü anım olduysa o da babamın bir kucak dolusu kravatını bir "İyi Niyet Hizmeti" kamyonunun arkasına atmak için evin önün-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

deki çimenlikten, bastıran yağmur altında geçerken oldu. Yüzden fazla kravat vardı galiba, onların çoğunu da çocukluğumdan anımsıyordum: Desenleri, renkleri ve biçimleri, tıpkı babamın yüzü kadar açık ve seçik bir biçimde bilinçliliğimin başlangıç günlerine gömülüp kalmışlardı. Onları bir çöp yığını gibi attığımı görmeye dayanamıyordum, işte tam onları kamyonun içine atarken, ağlamaya en yakın olduğum andı. Sanki benim için gömülme kavramını temsil eden şey, tabutun mezarın içine indirildiğini görmekten çok, bu kravatların atılmasıydı. Babamın ölmüş olduğunu sonunda anlamıştım.

Dün, komşu çocuklarından biri Daniel ile oynamak için buraya geldi. Büyüklerin de bir zamanlar çocuk olduğunu, kendi anne ve babasının da anne babalarının olduğunu yeni öğrenen üç buçuk yaşında bir kız çocuğuydu bu. Bir ara telefonun kulaklığını kaldırarak yalandan birisiyle konuşuyormuş gibi yapmaya başladı, sonra bana dönerek, "Paul, baban telefonda. Seninle konuşmak istiyor," dedi. Korkunç bir şeydi bu. Şöyle düşündüm: Telefonun öbür ucunda bir hayalet var ve gerçekten benimle konuşmak istiyor. Bir an konuşamadan kaldım. "Hayır," diyebildim sonunda düşünmeden. "Babam olamaz. Bugün aramayacaktı, başka bir yerde."

Küçük kız telefonu kapatana dek bekledim, sonra da odadan çıkıp gittim.

Babamın yatak odasındaki dolabın içinde yüzlerce fotoğraf buldum – soluk sarı zarfların içine sokulmuş, eğri büğrü albümlerin siyah sayfalarına tutturulmuş ya da çekmecelerin içine gelişigüzel dağıtılmış fotoğraflar. Resimlerin saklanma biçimine bakınca, babamın onlara hiç bakmamış, hatta orada bulunduklarını unutmuş olduğunu anladım. Kapağına parlak sarı harflerle "İşte Bizim Yaşa-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mımız: Austerler" başlığının basılmış olduğu, pahalı deriden çok büyük bir albümün içi ise bütünüyle boştu. Birisi, belki de annem, bir zamanlar uğraşıp bu albümü ısmarlamış, ama hiç kimse içini doldurmaya yanaşmamıştı.

Eve dönünce, bütün resimleri neredeyse deliliğe varan bir hayranlıkla inceledim. Onları karşı konulmaz, değerli buluyor, kutsal emanetlerin eşdeğeri gibi görüyordum. Daha önce hiç bilmediğim şeyleri bana anlatacak, gizlenen gerçekleri açıklayabilecekmiş gibiydiler, her birini büyük bir dikkatle, en küçük ayrıntıyı, en önemsiz gölgeyi yutarcasına inceledim, öyle ki sonunda bütün imgeler benim bir parçam oldu. Hiçbir şeyin yitip gitmesini istemiyordum.

Ölüm, insanın bedenini kendisinden alıp götürür. Yaşarken, insan ve bedeni aynı anlamı taşırlar, öldükten sonra ise ayrılırlar. "Bu X'in bedenidir," deriz, sanki bir zamanlar kişinin kendisi olan, onu simgeleyen ya da ona ait olan bir şey değil de X'in ta kendisi olan bu bedenin artık hiç önemi kalmamış gibi. Bulunduğunuz odaya biri girse ve siz onunla el sıkışsanız, onun elini sıktığınızı ya da bedeniyle el sıkıştığınızı düşünmezsiniz, *onunla* el sıkışırsınız. Ölüm bunu değiştirir. Bu artık bedenidir X'in, X değildir. Sözdizimi bütünüyle değişiktir. Artık bir tek şey yerine iki şeyden söz etmekte, kişinin var olmayı sürdürdüğünü, ama yalnızca bir düşünce olarak, öteki insanların zihninde imgeler ve anılar yumağı olarak yaşamayı sürdürdüğünü söylemekteyizdir. Bedene gelince; o artık et ve kemikten, salt madde yığınından başka bir şey değildir.

Bu resimleri bulmuş olmak benim için önemliydi, çünkü babamın dünyadaki bedensel varlığını doğrular, bana onun hâlâ aramızda olduğu izlenimini verir gibiydiler. Bu resimlerden çoğunun, özellikle gençlik dönemine ait olanların, daha önce hiç görmediğim resimler olması, babamla yeni tanışıyormuşum, onun bir parçası daha

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yeni var oluyormuş gibi garip bir duygu uyandırıyordu içimde. Babamı yitirmiştim. Ama aynı zamanda onu bulmuştum da. Bu resimleri gözümün önünde tutup onları tüm dikkatimle incelemeyi sürdürdüğüm sürece, sanki hâlâ canlıymış gibiydi babam, ölü olarak bile. Canlı olmasa bile, en azından ölü değildi. Ya da daha çok, ölümle hiç ilgisi olmayan, ölümün hiç giremeyeceği bir âlemin içinde geçici olarak durdurulmuş, oraya kapatılmış gibiydi.

Bu resimlerin çoğu bana bilmediğim bir şey anlatmıyordu, ama boşlukları doldurmaya, izlenimleri doğrulamaya, daha önce olmayan kanıtların ortaya çıkmasına yardımcı oluyorlardı. Örneğin daha bekârken, kanımca birkaç yıllık bir süre boyunca çekilmiş birtakım fotoğraflar, babamın kişiliğinin evliliği boyunca su yüzüne çıkmayan bazı yönlerini, boşanana kadar göremediğim bir yanını açıkça ortaya koyuyordu: caka satan, sosyete erkeği, eğlenip eğlendiren babam. Bütün bu resimlerde kadınlarla birlikteydi, genellikle iki ya da üç kadınla, tümü de komik pozlar vermiş, kimi kollarını birbirine dolamış, kimi ikişer ikişer babamın kucağına oturmuş, kimi de yalnızca resmi çekene tiyatrovari bir öpücük veren kadınlar. Geri planda: bir dağ, bir tenis kortu, belki de bir yüzme havuzu ya da kütükten yapılmış bir kulübe. Bekâr arkadaşlarıyla birlikte hafta sonlarında gezmeye gittiği Catskill'deki değişik eğlence yerlerinde çektirdiği fotoğraflardı bunlar: tenis oynadığı, kızlarla hoşça vakit geçirdiği yerler. Otuz dört yaşına gelene dek bu böylece sürüp gitmişti.

Bu tam ona uygun bir yaşamdı, evliliği bozulduktan sonra neden yine bu yaşama döndüğünü anlayabiliyorum. Ancak kendi kendinin yüzeyinde kalarak yaşamı dayanılabilir bulan bir adam için başkalarına da yalnızca bir yüzeyi sunmanın yeterli olması çok doğal. Yerine getirilecek birkaç istek vardır, yükümlülük altına girmeniz

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

de gerekmez. Evlilik ise kapıyı kapar. Varlığınız dar bir alana sıkışıp kalmıştır, orada sürekli kendinizi açığa vurmaya zorlanır, bu nedenle durmadan kendi içinize bakmak, kendi derinliklerinizi araştırmak zorunda kalırsınız. Kapı açıksa sorun yoktur: Her an kaçabilirsiniz. Çekip giderek, istememenize karşın kendi kendinizle ya da bir başkasıyla karşı karşıya kalmanın önüne geçebilirsiniz.

Babamın yakayı sıyırma konusundaki gücü hemen hemen sınırsızdı. Karşısındakinin alanı onun için gerçekdışı olduğundan, bu alana yaptığı saldırıları, kendisinin aynı derece gerçekdışı saydığı bir parçasıyla, geniş anlamda dünyada sahnelenen boş komedide kendisini temsil edecek bir oyuncu olarak eğittiği öteki ben'iyle yapıyordu. Kendisinin yerine geçen bu kişilik gerçekte muzip, aşırı hareketli bir çocuk, inanılması güç masallar uyduran biriydi. Hiçbir şeyi ciddiye alamıyordu.

Hiçbir şeyin önemi olmadığından, canının istediği her şeyi yapıyordu (tenis kulüplerine gizlice girmek, bedava yemek yemek için lokanta eleştirileri yazdığını söylemek gibi), eline geçenleri anlamsız kılan şey ise, bunları elde etmek için kullandığı çekiciliğin ta kendisiydi. Bir kadının benbenciliğiyle yaşını gizler, iş ilişkileriyle ilgili yalanlar uydurur, kendisinden de yalnızca dolaylı olarak –söz konusu olan bir tanıdığıymış gibi üçüncü tekil kişiyi kullanarak– söz ederdi. ("Şöyle bir sorunu olan bir arkadaşım var; acaba ne yapması gerekir bu konuda?..") Ne zaman zorda kalsa, ne zaman kimliğini açıklaması gerekecek kadar köşeye sıkışsa, bir yalan bularak sıyrılıp çıkardı işin içinden. Sonunda yalanlar kendiliğinden gelmeye başladı ve salt yalan oldukları için yüz verdi babam bunlara. İlkesi, olduğunca az konuşmaktı. İnsanlar onunla ilgili gerçeği öğrenmezlerse, daha sonra geriye dönüp ona karşı kullanamazlardı bunu. Yalan, korunmanın bir yoluydu. Bu nedenle, babam karşılarına çıktığı

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

zaman insanların gördüğü kişi gerçekten o değil, onun bulup çıkardığı bir kişilikti, başkalarını ustalıkla yönetebilmek için kendinin kullanabileceği yapay bir yaratık. Kendisiyse görünmüyordu, en yakın dostunun iplerini perdenin arkasındaki karanlık, ıssız bir köşeden oynatan bir kuklacı gibiydi.

Yaşamının son on-on iki yılında sürekli bir kadın arkadaşı vardı, kendisiyle toplum içine çıkan, ona eşlik eden kişi rolünü oynayan bir kadın. Arada sırada hafifçe evlilikten söz edilirdi (kadının dayatmasıyla), herkes de babamın ilişkisi olan tek kadının o olduğunu düşünürdü. Ölümünden sonraysa başka kadınlar ortaya çıkmaya başladı. Şu onu sevmişti, bu ona tapmıştı, bir başkası onunla evlenecekti. Asıl kadın arkadaşı öteki kadınları öğrenince çok şaşırdı: Babam bu kadınlar konusunda ona tek söz etmemişti. Her birine bir başka aldatıcı söz söylemiş ve her biri de babama tümüyle sahip olduğuna inanmıştı. Ama ne var ki, hiçbirinin onunla ilgili en ufak bir şey bilmediği ortaya çıktı. Babam hepsinin elinden sıyrılmayı başarmıştı.

Yalnız. Ama tek başına anlamında değil. Örneğin, yerinin ne olduğunu anlayabilmek için kendini sürgün eden Thoreau'nun yalnızlığı gibi değil, bir balinanın karnından dışarı çıkmak için dua eden Yunus Peygamber'in yalnızlığı gibi de değil. Geriye çekilme anlamında bir yalnızlık bu. Kendi kendini görmek zorunda kalmama, başka biri seni görürken kendini görmek zorunda kalmama anlamında.

Onunla konuşmak zor bir deneyimdi. Ya genellikle olduğu gibi yoktu ya da kolay kırılır bir şakacılıkla insana saldırırdı, buysa yokluğun diğer biçiminden başka bir şey değildi. Bunak, yaşlı bir adama kendinizi anlatabilmek için çabalamak gibi bir şeydi. Konuşur, ama yanıt alamazdınız ya da konuşmanızın akışını izlemediğini göste-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ren, söylediklerinize uygun düşmeyen bir yanıt verirdi. Son yıllarda, onunla ne zaman telefonda konuşsam, genellikle söylediğimden daha çok şey söylediğimi, saldırgan sayılacak kadar konuşkanlaştığımı, onun dikkatini çekmek, bir yanıt alabilmek için boş bir çabayla gevezelik ettiğimi ayrımsardım hep. Arkasından da, böylesine uğraşmamın budalaca olduğu duygusuna kapılırdım.

Sigara içmezdi, içki kullanmazdı. Ne duyusal zevkler için açlık, ne düşünsel zevkler için susuzluk duyardı. Kitap okumaktan sıkılırdı, onu uyutmayan tek şey, ara sıra gittiği bir film ya da tiyatro oyunu oluyordu. Partilerde bile gözlerini açık tutmak için çaba harcar, çoğu zaman dayanamayıp çevresindekiler konuşurken bir koltukta uyuyakalırdı. Hiçbir isteği olmayan bir adamdı. Ona zorla hiçbir şey yaptırılamayacağını, dünyanın ona sunacağı hiçbir şeye gereksinimi olmadığını anlardınız.

Otuz dört yaşında evlendi. Elli iki yaşında boşandı. Bir anlamda yıllar süren, ama gerçekte birkaç günü aşmayan bir evlilik. Babam hiçbir zaman ne evli ne de boşanmış bir adam oldu; yalnızca, arada başından bir evlilik geçen müzmin bir bekârdı. Bir koca olarak üzerine düşen görünür görevlerden kaçınmamasına karşın (sadıktı, karısının ve çocuklarının bakımını sağlıyor, tüm sorumluluklarını üstleniyordu), bu role uygun düşmediği belliydi. Bu iş için hiç yeteneği yoktu.

Annem, babamla evlendiği zaman henüz yirmi bir yaşındaydı. Kısa flört dönemleri süresince babam dürüst davranmıştı. Ne cüretli öneriler yapmış ne de uyandırılmış erkeğin soluk soluğa saldırılarını denemişti. Arada sırada el ele tutuşurlar, birbirlerine kibarca iyi geceler öpücüğü verirlerdi. İkisi de sevgiden hiç söz etmemişlerdi. Düğünleri yapıldığında, neredeyse iki yabancı gibiydiler.

Annemin, yaptığı yanlışı anlaması uzun sürmedi.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Daha balayları bitmeden (bulduğum fotoğrafların eksiksiz belgelediği o balayı: Örneğin ikisini durgun bir gölün kıyısındaki bir kayanın üzerinde otururken gösteren bir resim, arkalarından geçip gölgelerin arasında kalan, çamlık bir yamaçta görünmez olan geniş bir güneş ışığı şeridi; babam anneme sarılmış, birbirlerine bakıyorlar, yüzlerinde çekingen bir gülümseme, sanki fotoğrafçı poz verme ânını fazla uzatmış gibi), annem bu evliliğin yürümeyeceğini anlamıştı. Gözyaşları içinde annesine koştu, kocasını terk etmek istediğini söyledi. Nasıl olduysa, annesi onu geri dönmesi, bir kez daha denemesi için kandırmayı başardı. Sonra da, daha ortalık durulmadan, annem hamile olduğunu anladı. Bir şey yapmak için birden çok geç olmuştu.

Bazen düşünürüm: Balayındaki çiftlerin gittiği Niagara Şelalesi'ndeki o otelde annemin bana nasıl gebe kaldığını. Bu işin nerede olduğu önem taşıdığından değil. Ama bu birleşmenin tutkusuz bir kucaklaşmayla, soğuk otel çarşaflarının arasında görmeden, görev yapar gibi elleyip yoklamayla gerçekleştiğini düşündükçe, dünyaya gelişimin böylesine bir rastlantıya dayandığı bilincine vararak eziliyorum. Niagara Şelalesi ya da birleşen iki bedenin yarattığı tehlike. Sonra da ben, gelişigüzel bir cüce, çağlayanın tepesinden kendini bir fıçının içinde aşağı fırlatan gözü pek bir serüvenci gibi ben.

Sekiz aydan biraz fazla geçmişti, yirmi ikinci doğum gününün sabahında annem uyanarak babama bebeğin gelmekte olduğunu söyledi. Gülünç, dedi babam, o bebeğin doğmasına daha üç hafta var – sonra da hemen işe gitti, annemi arabasız bıraktı.

Annem bekledi. Belki haklıdır, diye düşünüyordu. Biraz daha bekledikten sonra yengelerinden birini aradı, kendisini hastaneye götürmesini istedi. Yengem bütün

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gün annemin yanında kaldı, iki üç saatte bir de babamı arayarak gelmesini söyledi. Biraz sonra, diyordu babam hep, şimdi işim var, fırsat bulunca geleceğim.

Gece yarısını biraz geçe, popom önde, dünyaya ayak bastım, kuşkusuz ağlayarak.

Annem babamın gelmesini bekledi, ama o, ertesi sabaha dek görünmedi – yedi numaralı torununu incelemek isteyen annesini de alarak ertesi sabah geldi. Kısa ve gergin geçen bir ziyaret oldu bu, sonra da işe döndü babam.

Annem ağladı kuşkusuz. Ne de olsa gençti, bu doğumun babam için bu kadar az öneminin olacağını ummamıştı. Ama babam bu tür şeyleri hiç anlayamadı. Ne başlangıçta ne de sonunda. Bulunduğu yerde olmak onun için olanaksızdı. Çünkü, yaşadığı sürece hep olduğundan başka bir yerde, burasıyla orası arasında belirsiz bir noktadaydı. Ama ne gerçekten buradaydı ne de gerçekten orada.

Otuz yıl sonra, aynı küçük oyun yinelendi. Bu kez ben de oradaydım ve kendi gözlerimle gördüm.

Oğlum doğduktan sonra şöyle düşündüm: Elbette bu, babamın hoşuna gidecek. Hangi erkek büyükbaba olmaktan hoşlanmaz?

Bebeğe düşkün olduğunu görmeyi, ne de olsa biraz olsun duygularını gösterebildiğini bana kanıtlamasını bekliyordum, torununa sevgi gösterebiliyorsa, bu, dolaylı olarak bana sevgi gösterdiği anlamına gelmez miydi? İnsan büyüse bile, babasının sevgisine duyduğu açlık tükenmez.

Ama ne de olsa, insanlar değişmiyor. Hepsi hepsi üç ya da dört kez gördü babam torununu, hiçbir zaman da onu her gün dünyaya gelen bir yığın kişiliksiz bebekten ayırt edemedi. Babam Daniel'i ilk kez iki haftalıkken gördü. O günü çok canlı olarak anımsayabiliyorum. Haziran sonunda kavurucu bir pazar günüydü, sıcak dalgası

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vardı, kırın havası nemden grileşmişti. Babam arabasıyla geldi, karımın bebeği uyuması için arabasına koyduğunu gördü, merhaba demek için yanlarına gitti. Başını bebek arabasına uzattı, bir saniye bile tutmadan doğruldu ve karıma, "Çok güzel bir bebek. Şansı açık olsun," dedi, sonra da eve girmek üzere yürüyüp gitti. Sanki alışveriş merkezinde sırada beklerken karşılaştığı bir yabancının bebeğinden söz ediyordu. O günkü ziyaretinin sonuna dek Daniel'e bir daha bakmadı, bir kez bile onu kucağına almak istemedi.

Bütün bunlar yalnızca bir örnek.

Başka birinin yalnızlığına girmenin olanaksız olduğunu anlıyorum. Bir başka insanı, az da olsa, tanıyabileceğimiz doğruysa, bu ancak o kişinin kendini tanıtmak istediği ölçüde gerçekleşebilir. Birisi şöyle diyebilir: Ben üşüyorum. Ya da hiçbir şey söylemez, biz onun titrediğini görürüz. Her iki durumda da onun üşüdüğünü biliriz. Ama ya adam ne bir şey söylüyor ne de titriyorsa? Hiçbir şey ele gelmiyorsa, her şey sımsıkı kapalı, her şey kayganssa, gözlem yapmaktan başka bir şey gelmez elden. İnsanın gördüğü şeyden anlam çıkarıp çıkaramayacağıysa bütünüyle ayrı bir konudur.

Ben hiçbir varsayımda bulunmak istemiyorum.

Babam asla kendinden söz etmezdi. Söz *edebileceği* bir şeyi olduğunu bilirmiş gibi görünmezdi. İç dünyası kendisinin bile elinden kaçıyordu sanki.

Söz edemediğine göre de, suskun kalarak geçiştiriyordu bu konuyu.

Suskudan başka bir şey yoksa benim konuşmam küstahlık olmaz mı? Yine de suskunun dışında bir şey olmuş olsaydı, konuşma dürtüsü duyar mıydım acaba?

Seçeneklerim sınırlı. Suskun kalabilirim ya da doğruluğu kanıtlanamayacak şeylerden söz edebilirim. En

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

azından gerçekleri sıralayıp onları olabildiği kadar dürüstçe ortaya koymak, ne demeleri gerekiyorsa bırakayım kendileri söylesinler demek istiyorum. Ama gerçekler bile her zaman doğruyu dile getirmezler.

Babamın dış görünüşü çok yansızdı, nasıl davranacağı da önceden açıkça anlaşılırdı, bu nedenle yaptığı her şey insanı şaşırtırdı. İnsan böyle bir adamın var olabileceğine inanamazdı – duyguları olmayan, başkalarından bu kadar az şey isteyen bir adam. Böyle bir adam yoksa, ortada başka bir adam, olmayan adamın içinde gizlenen başka bir adam var demektir bu; öyleyse yapılacak şey, onu bulmaktır. Bulunabilmesi için orada olması koşuluyla.

Bu tasarının özünde başarısızlığın yattığı ta başından belliydi.

İlk anım: babamın yokluğu. Yaşamımın ilk yıllarında sabah erkenden, daha ben uyanmadan işe gider, ben yattıktan çok sonra eve dönerdi. Ben annemin oğluydum, onun yörüngesinde yaşadım. Onun kocaman dünyasının çevresinde dönen küçük bir ay, yerçekimi alanındaki bir toz zerresiydim, gelgitleri, havayı, duygunun etkilerini denetliyordum. Babam anneme sürekli, bu kadar titizlenme, onu şımartacaksın, diyordu. Ama sağlığım iyi değildi, bu da anneme, bana gösterdiği aşırı ilgiyi haklı gösterme olanağı veriyordu. Vaktimizin çoğunu birlikte geçiriyorduk, o yalnızlığı, ben kramplarımla baş başa, midemde köpürüp duran ayaklanmayı bastıracak birini bulabilmek umuduyla doktor muayenehanelerinde sabırla bekliyorduk. O zamanlar bile, o doktorlara umutsuzca bağlanıp kalırdım, onların bana sarılmalarını isterdim. Öyle görünüyor ki, başlangıçtan beri babamı bulmaya çalışıyor, kim olursa olsun ona benzeyen birini deli gibi arıyordum.

Daha sonraki anılar: bir özlem. Zihnim en küçük bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bahaneyle gerçekleri yadsımaya öylesine hazırdı ki, bana hiç verilmeyen ya da seyrek ve keyfi olarak verildiği için de olağan deneyimin sınırları dışında, her keresinde ancak birkaç dakikadan fazla yaşayamayacağım bir yerde veriliyormuş gibi görünen bir şeyi inatla beklemeyi sürdürüyordum. Babamın benden hoşlanmadığını duyumsuyor değildim. Yalnızca dalgın görünüyor, benden yana bakamıyordu. Beni görmesini her şeyden çok istiyordum.

Herhangi bir şey, en küçük bir şey bile benim için yeterliydi. Bir keresinde, bir pazar günü ailece kalabalık bir lokantaya gitmiştik, masamızın boşalmasını beklerken babam beni dışarı çıkardı, bir tenis topu buldu, (acaba nereden?) kaldırımın üzerine bir para koydu, benimle bir oyun oynamaya başladı: tenis topuyla yerdeki parayı vurma oyunu. Sekiz ya da dokuz yaşından büyük değildim o sırada.

Geçmişi düşünürken, bundan daha önemsiz bir şey olamaz, diyorum. Yine de oyuna katılmış olmam, babamın beni can sıkıntısını paylaşmaya davet etmiş olması, neredeyse mutluluktan öldürecekti beni. Ama daha çok düş kırıklığına uğruyordum. Babam bir an için değişmiş, daha konuşkan olmuş gibi görünüyor, sonra birden yine olduğu yerde yok oluyordu. Beni bir futbol maçına götürmeye razı edebildiğim tek gün (Chicago Cardinals'a karşı Giants, Yankee Stadyumu'nda ya da Polo Sahası'nda, hangisi olduğunu unuttum), dördüncü çeyreğin ortasında yerinden kalkarak, "Gitme vakti geldi," dedi. Kalabalıktan önce davranıp trafikte sıkışıp kalmaktan kurtulmak istiyordu. Söylediğim hiçbir şey kalmaya ikna edemedi onu, sonunda oyun bütün hızıyla sürerken biz dışarı çıktık. Onun peşi sıra beton rampalardan aşağı inerken müthiş bir umutsuzluğa kapılmıştım, otopark yerinde görünmeyen kalabalığın bağrışması arkamdan duyulunca acım daha da arttı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Babamın, ne istediğinizi anlayacağına, duygularınızın ne olduğunu sezeceğine güvenemezdiniz. Bunları ona sizin söylemenizin gerekmesi, alacağınız zevki işin başında bozar, ulaşılmak istenilen uyuma, daha tek bir nota bile çalınmadan engel olurdu. Ve sonra, ona açıklasanız bile, sizin ne demek istediğinizi anlayacağı da kesin değildi.

Bugüne benzeyen bir günü anımsıyorum. Yağmur çisentili bir pazar günüydü, evin içinde bir uyuşukluk, bir sessizlik vardı: Dünya yarım gazla gidiyor gibiydi. Babam şekerleme yapıyordu ya da yeni uyanmıştı, nasıl olduysa yatakta onun yanındaydım, ikimiz odada yalnızdık. "Bir öykü anlat bana." Böyle başlamış olmalı. O anda işi olmadığı ve öğleden sonrasının gevşekliği içinde hâlâ uyukladığı için, isteğimi yerine getirerek hiç atlamadan bir öykü anlatmaya başladı. Bütünüyle aklımda bu öykü. Gri aydınlığı ve yatağın üstündeki dağılmış örtüleriyle henüz çıkmış gibiyim o odadan ve sanki gözlerimi yumarak ne zaman istersem dönebilirim oraya.

Babam bana Güney Amerika'da maden aradığı günleri anlatmıştı. Serüven dolu bir masaldı bu, ölümcül tehlikeler, insanın tüylerini diken diken eden kaçışlar, şansın umulmadık bir biçimde ters gidişi: balta girmemiş ormanda bir palayla kendine yol açması, silahsız olarak haydutlarla dövüşmesi, bacağı kırılan eşeğini vurması. Süslü, zor anlaşılan sözcükler kullanıyordu, galiba çocukken okuduğu kitaplardaki dile benzetmeye çalışıyordu anlatımını. Ama beni büyüleyen de zaten bu yazınsal biçemdi. Babam yalnız kendisiyle ilgili yeni şeyler anlatıp uzak geçmişindeki dünyayı gözler önüne sermiyor, aynı zamanda bunları yeni ve garip sözcüklerle anlatıyordu. Kullandığı dil, öykünün kendisi kadar önemliydi. O öyküye aitti, bir anlamda ondan ayırt edilmesi olanak-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sızdı. Tuhaf oluşu da gerçek olduğunu kanıtlıyordu.

Bu öykünün uydurulmuş olabileceğini düşünmek aklıma gelmedi. Yıllarca ona inanmayı sürdürdüm. Her şeyi daha iyi anlayacak yaşa gelip geçtikten sonra bile, öykünün gerçek bir yanı olduğunu düşündüm hep. Bu duygu bana babama ilişkin tutunacak bir şey sağlıyordu, onu bırakmak istemiyordum. En sonunda gizemli kaçışlarının, bana karşı olan ilgisizliğinin açıklamasını bulmuştum. Romantik biriydi o, karanlık ve heyecanlı geçmişi olan bir adamdı; şimdiki yaşamı da bir tür durak, bir sonraki serüvenine başlayana dek vakit geçirme yoluydu. Planının üzerinde çalışıyor, And Dağları'nın derinliklerinde gömülü duran altını nasıl çıkaracağını tasarlıyordu.

Zihnimin gerilerinde olağanüstü bir şey yapmak, ancak bir kahramanın başarabileceği ölçüde bir işle babamı etkilemek düşüncesi dolanıyordu. Babam ne denli soğuk davranırsa, atılacağım tehlike de o denli büyüyordu. Ama bir erkek çocuğun ereği ne ölçüde güçlü ve idealistçe olursa olsun, gülünç sayılacak kadar pratiktir de. Yalnızca on yaşındaydım ve ortada ne yanan bir binadan kurtarabileceğim bir çocuk ne de denizde yardımına koşabileceğim denizciler vardı. Öbür taraftan, iyi bir beyzbol oyuncusu, Küçük Lig takımının yıldızıydım ve babamın beyzbola ilgi duymamasına karşın bir kere oyunumu izlerse, beni yeni bir ışık altında görmeye başlayacağını düşünüyordum.

Sonunda geldi. O günlerde annemin annesiyle babası bizi ziyarete gelmişlerdi, bir beyzbol tutkunu olan büyükbabam da babamla birlikte maça geldi. Memorial Day[1] için oynanıyordu, bütün yerler dolmuştu. Eğer dik-

1. ABD'de İçsavaş'ta ölen askerleri anmak için mayısın son pazarı kutlanan gün. (Y.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kati çekecek bir şey yapacaksam tam günüydü. Tahta sırada otururlarken onların gözüme iliştiğini anımsıyorum, babam beyaz gömlekli, kravatsız, büyükbabamın çıplak başında güneşten korunmak için örtülmüş beyaz bir mendil – göz kamaştırıcı beyaz güneş ışığıyla yıkanan bu sahne olduğu gibi aklımda şimdi.

Her şeyi berbat ettiğimi söylemek sanırım gereksiz olur. Bana hiç vuruş gelmedi, sahada dengemi yitirdim, aşırı sinirliydim. Çocukluğum boyunca oynadığım yüzlerce oyun arasında en kötüsü bu olmuştu.

Daha sonra birlikte arabaya giderken babam iyi bir oyun çıkardığımı söyledi. Hayır çıkarmadım, dedim, çok kötüydüm. Olsun, elinden geleni yaptın, diye yanıtladı beni, her seferinde iyi oynayamazsın.

Bana cesaret vermek istediğinden değildi. Ne de kaba olmaya çalışıyordu. Daha çok, sanki hiç düşünmeden, bu gibi durumlarda ne söylenirse onu söylüyordu. Duruma uygun sözlerdi bunlar, yine de duygusuzca, âdet yerini bulsun diye söylenmişlerdi, yirmi yıl kadar sonra, "Çok güzel bir bebek. Şansı açık olsun," derken kullandığı aynı dalgın ses tonuyla.

Aslında bu önemli değil. Önemli olan şu: Yapmayı istediğim her şeyi yapmış olsaydım bile, onun tepkisi yine böyle olacaktı. Gerçekte başarılı ya da başarısız olmama aldırdığı yoktu. Ne yaptığımla değil, ne olduğumla tanımlıyordu beni, bu da beni algılamasında asla bir değişiklik olmayacağını, yerinden oynatamayacağımız bir ilişki içinde donup kaldığımızı, birbirimizden kopmuş olarak bir duvarın iki tarafında bulunduğumuzu gösteriyordu. Bundan da öte, bütün bunların benimle bir ilgisi olmadığını anlamıştım. Yalnızca onunla ilgisi vardı. Yaşamındaki her şey gibi beni de ancak yalnızlığının sisleri arasından, kendisinden adımlarca ötedeymişim gibi görüyordu. Dünyanın onun için uzaklarda bir

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

yer, içine hiçbir zaman gerçekten adım atamadığı bir yer olduğunu düşünüyorum ve o uzak yerde, yanından gelip geçen gölgeler arasında ben doğmuşum, onun oğlu olmuşum, büyümüşüm, bilincinin yarı aydınlık ülkesinde bir görünüp bir kaybolan gölgelerden biriymişim gibi.

Ben üç buçuk yaşındayken doğan kızıyla ise işler daha kolay yürümüş gibiydi babam için. Ama sonunda ölçüsüz derecede zorlaştı.

Çok güzel bir bebekti kardeşim. Olağanüstü narindi, en ufak nedenle yaşlarla dolan kocaman kahverengi gözleri vardı. Zamanının büyük bölümünü yalnız başına geçirir, kafasında canlandırdığı cinler, periler ülkesinde dolaşır, dantelli balerin giysileri içinde parmak uçlarında dans eder, yalnızca kendisinin duyabileceği bir sesle şarkı söylerdi bu küçük insan. Sürekli içsavaşımla dolu bir yaşama zaten mahkûm olmuş görünen minik bir Ofelya'ydı o. Çok az arkadaş ediniyor, okula ayak uydurmakta zorluk çekiyordu; çok genç yaşta bile, kendine duyduğu güvensizlik ona rahat vermiyor, en basit alışkanlıkları acı ve yenilgiyle dolu karabasanlara çeviriyordu. Korkunç huysuzluk ve ağlama nöbetleri geçiriyor, evde sürekli patırtı çıkarıyordu. Hiçbir şey uzun süre yolunda gitmez gibiydi.

Bizi çevreleyen bu mutsuz evlilikteki değişikliklere benden daha duyarlı olduğundan, duyduğu güvensizlik korkunç büyüyor, onu adeta kötürümleştiriyordu. En az günde bir kez anneme "babamı sevip sevmediğini" soruyordu. Yanıt her zaman aynıydı: Elbette seviyorum.

Sanırım bu yalan pek inandırıcı olmuyordu. Öyle olsaydı aynı soruyu ertesi gün yine sormak gereğini duymazdı.

Öte taraftan, gerçek söylenmiş olsaydı işler nasıl düzelirdi, bunu kestirmek de pek zor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kardeşim sanki çevresine bir çaresizlik kokusu yayıyordu. İçinizden hemen onu korumak, dünyanın saldırılarına karşı bir tampon görevi yapmak gelirdi. Herkes gibi babam da onu şımartırdı. Kendisine ilgi gösterilmesi için ne kadar çok ağlarsa, babam da onun üzerine titremeye o kadar hazırdı. Örneğin, yürümeyi çoktan öğrenmesine karşın, babam onu merdivenlerden kucağında indirmekten vazgeçmiyordu. Bunu, kızını sevdiği, kızı onun küçük meleği olduğu için isteyerek yaptığına kuşku yok. Ama bu özenin altında, kardeşimin asla kendi başına bir şey yapamayacağı mesajı gizliydi. O, babamın gözünde bir insan değil, bir melekti ve hiçbir zaman bağımsız bir varlık olarak davranmaya zorlanmadığı için de asla öyle olamayacaktı.

Annem neler olduğunun bilincindeydi. Kız kardeşim beş yaşındayken danışıp bilgi almak üzere onu bir çocuk psikiyatrına götürdü, doktor da herhangi bir tedaviye başlanmasını önerdi. O akşam annem görüşmenin sonucunu anlatınca babam müthiş bir öfkeye kapıldı. Benim kızım asla, vb. Kızının psikiyatrik yardıma gereksinimi olduğu düşüncesi, onun cüzzamlı olduğunu duymakla birdi babam için. Bunu kabul edemezdi. Tartışmazdı bile.

Anlatmaya çalıştığım nokta bu işte. Kendi içine bakmaktan kaçınması, çevresine bakmayı ve dünyanın burnunun ucuna kadar uzattığı en yadsınmaz gerçeği kabul etmeyi aynı inatla yadsıyışına uyuyordu. Yaşamı boyunca defalarca bir şeyin yüzüne bakıp başını sallamış, sonra da arkasını dönüp onun orada olmadığını söylemiştir. Bu da onunla konuşmayı hemen hemen olanaksız kılardı. Onunla ortak bir zemine ulaşmayı başardığınız anda küreğini çıkartır, o zemini ayaklarınızın altından kazardı.

Yıllar sonra, kız kardeşim kendisini bitkin düşüren

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sinir bozuklukları geçirirken bile, babam hâlâ onun bir şeyi olmadığına inanıyordu. Sanki onun durumunu biyolojik olarak anlayamıyor gibiydi.

R.D. Laing kitaplarından birinde şizofren bir kızın babasını anlatır; adam kızını hastanede her ziyaretinde omuzlarından yakalayıp olanca gücüyle sarsar, "Kendine gel," dermiş. Babam kız kardeşimi böyle tutup sarsmadı, ama davranışı bu anlama geliyordu. Ona gereken, bir işe girmek, kendini toparlamak, gerçek dünyada yaşamaya başlamaktır, diyordu. Böyle yaptı elbette kardeşim. Ama yapamadığı da asıl buydu işte. Duyarlı biri o, diyordu babam, utangaçlığını yenmesi gerek. Sorunu kardeşimin kişiliğindeki tuhaflığa bağlayarak her şeyin iyi gittiğine inanmayı sürdürebilirdi. Görmezlikten çok, onun düş gücünün başarısızlığıydı bu. Bir ev ne zaman ev olmaktan çıkar? Damı kaldırıldığı zaman mı? Pencereleri söküldüğü zaman mı? Duvarları yıkıldığı zaman mı? Hangi anda bir moloz yığını olur bu ev? O değişik biri, hepsi bu, diyordu babam, onun bir şeyi yok. Sonra günün birinde evinizin duvarları çöküverir. Ama kapı hâlâ yerinde duruyorsa, yapacağınız tek şey, o kapıdan geçmektir, böylece yine evin içinde olursunuz. Yıldızların altında yatıp uyumak çok hoştur. Yağmura ise aldırmayın. Çok uzun sürmez nasılsa.

Kardeşimin durumundaki kötüleşme sürünce, babam yavaş yavaş bunu kabullenmeye başladı. O zaman bile, her aşamada bu kabul, alışılmışa aykırı, garip, neredeyse kendi kendini geçersiz kılan biçimlerde oluyordu. Örneğin, kız kardeşime yararı dokunacak tek çözümün, yüksek vitamin tedavisi içeren hızlı program uygulanması olduğuna inanmıştı. Bu, ruhsal rahatsızlığa kimyasal yaklaşımdı. Etkili bir tedavi olup olmadığı hiç kanıtlanmadıysa da, bu yöntem oldukça yaygın olarak uygu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lanmaktadır. Bunun babama neden çekici geldiğini anlamak zor değil. Yıkıcı bir ruhsal gerçekle boğuşmak zorunda kalmak yerine, bu hastalığı bedensel bir kusur, soğuk algınlığı gibi tedavi edebileceğiniz bir şey olarak görebilirdi. Hastalık, bir dış güç, eşit ve karşıt bir başka dış güçle yok edilebilecek bir çeşit mikrop olmuştu. Onun gözünde kız kardeşim tuhaf bir biçimde bütün bunlardan etkilenmeden kalabilirdi. O, yalnızca savaşın yapılacağı *meydan*'dı, bu da olanların *onu* gerçekten etkilemeyeceği anlamına geliyordu.

Bu yüksek vitamin tedavisine başlaması için kız kardeşimi razı edene dek aylarca uğraştı babam –hatta zehirlenmeyeceğini kanıtlamak için haplardan kendisi de yutacak kadar ileri gitti– en sonunda kız kardeşim razı oldu, ama bu hapları bir ya da iki haftadan fazla kullanmadı. Vitaminler pahalıydı, ama babam para harcamaktan kaçınmıyordu. Öbür taraftan, başka tedavi yöntemleri için para ödemeye öfkeyle karşı çıkıyordu. Bir yabancının, kız kardeşime ne olduğunu umursayacağına inanmıyordu. Ruh doktorlarının tümü şarlatandı, yalnızca hastalarını kazıklamaya, lüks arabalarla gezmeye meraklıydılar. Babam faturaları ödemeye yanaşmayınca kız kardeşim en berbat halk sağlığı kurumlarına gitmekle yetinmek zorunda kaldı. Kardeşim, kişisel geliri olmayan bir yoksuldu, babamsa ona hemen hemen hiçbir şey göndermiyordu.

Babam gene de her şeyi kendi avucunda tutmayı fazlasıyla istiyordu. Bu çözüm ikisine de yarar sağlamayacağı halde, kardeşime bakmakla yükümlü kişi olabilmek için, kız kardeşimin onun evinde oturmasını istiyordu. En azından kendi duygularına güvenebilirdi, kardeşimle ilgilendiğinin de bilincindeydi. Ama sonra kız kardeşim (hastane seferlerinin birinin arkasından, birkaç ay geçirmek üzere) geldiğinde onu evde ağırlamak için

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

olağan alışkanlıklarını hiç bozmadığı gibi, kardeşim o kocaman evde bir hayalet gibi dolaşırken, babam zamanının büyük kısmını evin dışında geçirmeyi sürdürdü.

İhmalci ve inatçıydı babam. Ama yine de, bütün bunların gerisinde acı çektiğini biliyordum. Bazen telefonda kardeşimle ilgili bir şeyler konuşurken, sesinin bir hıçkırığı bastırmaya çalışır gibi çatladığını duyumsardım. Karşı koyduğu tüm öteki şeylerden ayrı olarak, kardeşimin hastalığı sonunda *onu etkilemiş*, ama bu etkileme son derece çaresiz olduğunu duyumsamasına yol açmıştı. Bir anne ya da baba için bu çaresizlikten daha büyük acı olamaz. Zor gelse de bunu kabul etmek zorunda kalırsınız. Kabul ettikçe de umutsuzluğunuz büyür.

Babamın umutsuzluğu çok büyümüştü.

Bugün, belli bir amacım olmadan, canım sıkkın, yazdığım şeyle ilişkimi yitirmeye başladığımı duyumsayarak evin içinde dolanırken, Van Gogh'un bir mektubundaki şu sözlere rastladım: "Herkes gibi ben de aile ve arkadaşlık, sevgi ve dostça ilişki gereksinimi duyuyorum. Bir yangın musluğu ya da lamba direği gibi taş ya da demirden yapılmadım ki!"

Belki de asıl önemli olan bu işte: ortada görünenle yetinmeyip insanca duyguların özüne inebilmek.

Şu en küçük görüntüler: düzeltilemeyen, belleğin çamurları arasına yerleşmiş, ama ne tam olarak gömülmüş ne de onun içinden bütünüyle çıkarılabilecek gibi olan görüntüler. Yine de her biri, başlı başına hızla geçip giden bir yeniden diriliş, başka türlü yok olup gidecek bir an. Örneğin, babamın yürüyüşü, garip bir dengeyle, ayak parmaklarının kökleri üzerinde yaylanıp körlemesine öne, bilinmezin içine düşecekmiş gibi bir yürüyüş. Ya da yemeğini yerken kamburunu çıkarıp masanın üzerine

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

eğilmesi, omuzları gergin, yediği şeyin tadına varmadan yalnızca yiyip bitirmesi. Ya da iş için kullandığı arabalardan çıkan o kokular: dumanlar, sızan yağ, egzoz; soğuk madensel aygıtların çıkardıkları gürültü; araba ilerledikçe duyulan sürekli bir takırtı. Altı yaşındayken babamla Newark'ın merkezinden arabayla geçtiğimiz günün anısı; birden frene basınca başımı ön panele çarpışım; arabanın çevresinin ansızın bana bir şey olup olmadığını görmek isteyen bir zenci kalabalığıyla sarılması, içlerinden bir kadın açık pencereden bana bir külah vanilyalı dondurma uzatınca, gerçekte ne istediğimi bilmeyecek kadar şaşkın durumda olduğumdan, kibarca, "Hayır, teşekkür ederim," deyişim. Ya da birkaç yıl sonra bir başka gün bir başka arabada giderken babamın pencereden dışarı tükürüşü, ama camın indirilmemiş olduğunu görmesi, camdaki tükürüğün aşağı kayışına bakarken duyduğum sınırsız, mantıksız sevinç. Yine küçük bir çocukken, beni hiç tanımadığım semtlerde, yaşlı insanlarla dolu, her masasını rengi maviye çalan maden sodası şişelerinin süslediği Yahudi lokantalarına götürüşü, midemin bulanması, yemeğimi hiç ellememem, babamı borş çorbasını, pirogen ve karaturpla kaplanmış haşlama eti yiyip yutarken izlemekle yetinmem. Ben, bir Amerikalı çocuk olarak yetiştirilmekte olan ben, atalarından çok Hopalong Cassidy'nin şapkası konusundaki bilgi sahibi olan ben. On iki ya da on üç yaşındayken birkaç arkadaşımla birlikte bir yere gitmeyi çok arzulayarak izin almak üzere babamı işinden arayışım, onun da bana, nasıl söyleyeceğini bilmeden, şaşkın şaşkın, "Üç-beş acemi çaylaktan başka nesiniz ki?" demesi, sonra yıllarca arkadaşlarımla (bunlardan biri yüksek dozda eroinden öldü), bu sözleri bir tür folklor, nostaljik bir şaka gibi yineleyip durmamız.

Ellerinin iriliği. Nasırları.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Sıcak çikolatanın üstünden çıkan kabuğu yemesi.

Limonlu çay.

Evin her tarafına bırakılmış siyah, kemik çerçeveli gözlükler: mutfak tezgâhlarının üzerine, masaların üzerine, banyodaki lavabonun kenarına; sapları hep açık, bilinmeyen, tanımlanamayan bir hayvan gibi duran gözlükler.

Onu tenis oynarken izlemek.

Yürürken dizlerinin ara sıra burkulması.

Yüzü.

Abraham Lincoln'e benzemesi, insanların hep bunu söylemeleri.

Köpeklerden korkmaması.

Yüzü. Ve yine yüzü.

Tropikal balıklar.

Sık sık, zihnini bir yere toplama gücünü yitirip kendi sürekliliğini artık duyumsamazmışçasına, nerede olduğunu unutmuşa benzerdi. Bu da onun kolaylıkla kazaya uğramasına neden olurdu: Çekiç kullanırken başparmağının tırnağını parçalar, arabasında sayısız küçük kaza gelirdi başına.

Sürücü olarak dalgınlığı: Bu bazen korkutucu boyutlara ulaşırdı. Onun işini bitirecek şeyin bir araba olacağını düşünürdüm her zaman.

Bunların dışında, sağlığı o kadar yerindeydi ki, hiç yara almayacak gibiydi, sanki hepimizin geçirdiği bedensel rahatsızlıklara karşı bağışıklığı vardı. Ona hiçbir şey yaklaşamazmış gibiydi.

Konuşma biçimi: Yalnızlığından çıkmak için çok uğraşırmış gibiydi, sesi de paslanıp konuşma alışkanlığını yitirmişe benzerdi. Durmadan kem küm eder, boğazını temizler, cümlenin ortasında dili dolaşırdı. Huzursuz olduğunu çok belirgin olarak duyumsardınız.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bunun gibi, imza atmasını izlemek de beni çocukken hep eğlendirmiştir. Kalemini kâğıdın üzerine koyup yazamazdı hiç. Gerçeğin ortaya çıkma anını bilinçsizce ertelermişçesine, havada vızıldayıp konacağı noktaya inen bir sinek gibi, kâğıdın üç beş santim üzerinden yuvarlak bir hareketle elini döndürür, sonra asıl işine başlardı. Art Carney'in Norton'unun, *The Honeymooness*[1] filminde imzasını atmak için yaptığı hareketin değişik bir biçimiydi bu.

Babam sözcükleri bile biraz tuhaf söylerdi. Örneğin "üstünde" yerine "üstüvnde" der, imza atarken elini havada dolaştırmasının sessel karşılığı olurdu bu. Söyleyiş biçiminde şarkımsı, canlı bir nitelik vardı. Telefonu açtığında, şarkı söyler gibi "Alooo," dediğini duyardınız. Gülünç olmaktan çok sevimli olurdu sonuçta. Bu ses ona hafifçe kaçıkmış, öteki insanlarla uyumsuzluk içindeymiş havası verirdi; çok değil ama, yalnızca bir ya da iki derece uyumsuzluk.

Önüne geçilemeyen tikler.

Zaman zaman içine girdiği o çılgın, sinirli ruhsal durumların içinden hep garip düşüncelerle ortaya çıkar, bunları ciddiye almaz, ama başına iş açmak için şeytanın avukatı rolünü oynamak hoşuna giderdi. İnsanları kızdırmak onu neşelendiriyordu, birisine özellikle budalaca bir şey söyledikten sonra çoğunlukla o kişinin bacağını –hep de gıdıklanan bir yerini– bulup sıkardı. Sözün tam anlamıyla insana takılmaktan hoşlanırdı.

Yine ev. Evle ilgilenme biçimi dışarıdan bakınca ne kadar baştan savma gibi görünse de, babam kendi düze-

1. (İng.) Balayındakiler. (Ç.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nine inanıyordu. Devridaim makinesinin gizini saklayan çılgın bir mucit gibi, hiç kimsenin evini kurcalamasına dayanamıyordu. Bir keresinde, karımla ben ev değiştirdiğimiz sırada üç dört hafta kadar babamın evinde kalmıştık. Evin içindeki loşluğu bunaltıcı bulduğumuzdan, içeriye gün ışığı girsin diye bütün güneşlikleri açtık. Babam işten eve dönüp de yaptığımızı görünce, ne kabahat işlenmiş olursa olsun onun karşılığı olamayacak kadar ölçüsüz bir öfkeye kapıldı.

Bu tip bir öfkeye çok seyrek olarak kapılırdı, yalnızca kendini köşeye sıkışmış, üstüne gelinmiş, başkalarının varlıklarıyla ezilmiş duyumsadığı zamanlar. Bazen para sorunları başlatırdı bu öfkeyi ya da önemsiz bir ayrıntı: evinin güneşlikleri, kırık bir tabak, küçük, önemsiz bir şey.

Bununla birlikte, içinde bu öfke –sanıyorum ki– hep vardı. Düzenli görünen, ama aslında içinden yıkılan evi gibi, bu adamın kendisi de ağırbaşlılığı içinde dingin, neredeyse doğaüstü biriydi, ama yine de içindeki kuduran, durdurulamayan öfkenin gücüne yeniliyordu. Bütün yaşamı boyunca bu güçle karşılaşmamak için uğraşmış, onu sollamasını sağlayacak bir tür otomatik davranış biçimi geliştirmişti. Önceden saptanmış alışkanlıklara güvenir olması, karar alınması gerektiğinde kendi içine bakma zorunluluğundan kurtarıyordu onu; arayıp bulmak zorunda kalacağı sözlerin yerine dudaklarına hemen klişe sözler geliveriyordu ("Çok güzel bir bebek. Şansı açık olsun"). Bütün bunlar, onu bir kişilik olarak tatsızlaştırıyordu. Ama aynı zamanda onu kurtaran, yaşamasına izin veren şey de buydu. Yaşayabildiği kadar.

Bir torba dolusu dağınık resim arasından: 1940'larda bir Atlantic City stüdyosunda çekilmiş hileli bir fotoğraf. Bir masanın çevresinde kendisinin birkaç kopyası oturuyor; her görüntü değişik bir açıdan çekilmiş, öyle ki

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ilk bakışta birkaç ayrı kişi var sanıyorsunuz. Çevrelerini saran boğucu hava ile hiç kımıldamadan vermiş oldukları poz yüzünden, bir ruh çağırma seansında bulunmak üzere orada toplanmışa benziyorlar. Sonra, resmi incelediğinizde, bütün bu adamların tek bir kişi olduğunu anlıyorsunuz. Bu seans, gerçek bir ruh çağırma seansına dönüşüyor; daha önce kendisini çoğaltmakla istemeyerek yok etmiş gibi, babam oraya yalnızca kendisini çağırmak, ölülerin arasından alıp geri getirmek üzere gelmişe benziyor. Resimde beş kişi var, ama hileli fotoğrafın özelliği nedeniyle bu kişilerin göz göze gelmeleri olanağı yok. Ötekilerin gözleri onun üzerindeymiş gibi, her biri sürekli boşluğa bakmaya mahkûm, hiçbir şey görmeden, hiçbir zaman da göremeyecek. Ölümün resmi bu, görünmeyen bir adamın portresi.

Üstlendiğim görevin anlamsızlığını yavaş yavaş görmeye başlıyorum. Ne söylemek istediğimi bilerek bir yerlere gitmeye çalışıyormuşum gibi bir duygu var içimde, ama ilerledikçe, amacıma ulaştıracak bir yolun bulunmadığına daha da güven getiriyorum. Her bir adımımla bu yolu kendimin bulması gerek, nerede olduğumdan hiçbir zaman emin olamayacağım demektir bu da. Daireler çizerek dolaştığım, sürekli geriye döndüğüm, aynı anda birden çok yöne gittiğim duygusu. Biraz ilerleyebilsem bile, bunun beni gittiğimi sandığım yere ulaştıracağına güvenemiyorum. Çölde dolaşıyor olmanız, vaat edilmiş bir toprak bulacağınız anlamına gelmez.

Bu işe ilk başladığımda her şeyin kendiliğinden olacağını sanıyordum, tıpkı esriklik içindeki bir kişinin ağzından dökülen sözler gibi. O denli büyük bir yazma gereksinimi duyuyordum ki, öykünün kendi kendine yazılacağına inanıyordum. Ama şu ana dek sözcükler çok yavaş döküldüler. En iyi günlerimde bile bir iki say-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

fadan fazla yazamadım. Sanki zihnimi yaptığım işe veremememek gibi bir hastalığa tutulmuşum, lanete uğramışım. Yaptığım işten düşüncelerimin uzaklaştığını kaç kez gördüm. Aklıma bir düşünce geldiği anda o hemen başka bir düşünceyi çağrıştırıyor, o da bir başkasını, derken ayrıntılar öyle yoğun bir biçimde birikiyorlar ki, boğulacağımı sanıyorum. Düşünmeyle yazma arasındaki uzaklığı böylesine ayrımsamamıştım daha önce. Aslında son birkaç gündür, anlatmaya çalıştığım öykünün nasılsa dille bağdaşmadığını, öykünün dile direncinin derecesinin önemli bir şey söylemeye yaklaşmamın bir ölçüsü olduğunu düşünüyor, gerçekten o tek önemli şeyi (böyle bir şey olduğunu varsayarak) söyleme anı geldiğinde, onu söyleyemeyeceğim duygusuna kapılıyorum.

Yaralanmıştım, bu yaranın ne kadar derin olduğunu şimdi anlıyorum. Bu yazıların beni iyileştireceğini sanmıştım, ama onun yerine yaramın açık kalmasına neden oldular. Zaman zaman yaramın verdiği acının sağ elimde yoğunlaştığını bile duyumsadım, öyle ki kalemimi elime alıp kâğıda her değdirdiğimde, elim sanki parçalanıyordu. Babamı benim adıma gömmek yerine, onu eskisinden de canlı tuttular bu sözcükler. Babamı yalnız eskiden olduğu gibi değil, ama şimdi olduğu gibi, sonra olacağı gibi görüyorum, her gün var babam; düşüncelerimin içine giriyor, hiç uyarmadan gizlice üzerime geliyor: toprağın altında tabutunun içinde yatarken, bedeni hâlâ bozulmamış, tırnakları ve saçları uzamasını sürdürürken. Bana öyle geliyor ki bir şey anlayacaksam, karanlığın bu imgesini delmek ve dünyanın mutlak karanlığına girmek zorundayım.

Wisconsin Kenosha, 1911 ya da 1912. Babam bile emin değildi yılından. Geniş bir göçmen ailesindeki kargaşa içinde doğumla ilgili kayıtlara pek önem verilemezdi kuşkusuz. Önemli olan, onun hayatta kalan beş çocuk-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: https://rantey.org

tan –hepsi sekiz yıl içinde doğan bir kız ve dört oğlandan– sonuncusu olduğu ve çok az İngilizce konuşabilen ufak tefek, canavar bir kadın olan annesinin bütün aileyi bir arada tuttuğuydu. Tam bir aile reisiydi annesi, mutlak bir zorba, evrenin merkezindeki temel itici güçtü.

Babası 1919'da öldüğünden, ilk çocukluk yılları dışında hep babasızdı. Ben çocukken, babasının ölümüyle ilgili üç değişik öykü anlatmıştı babam. Birinde, bir av kazasında öldüğünü söyledi. İkincisinde, bir merdivenden düştüğünü. Üçüncüsünde, Birinci Dünya Savaşı sırasında vurulduğunu. Bu çelişkilerin anlamsız olduğunu görüyor, ama babamın bile gerçeği bilmediğine inanıyordum. Babası öldüğü zaman çok küçük olduğundan –yalnızca yedi yaşında– kendisine gerçek olayın hiç anlatılmamış olduğunu düşünüyordum. Ama bunun da anlamı yoktu. Ağabeylerinden biri ona nasılsa anlatırdı.

Kuzenlerimin hepsi, babalarının kendilerine bu konuda değişik açıklamalar yaptığını söylediler.

Hiç kimse büyükbabamdan söz etmezdi. Birkaç yıl öncesine kadar onun bir resmini de görmemiştim. Sanki tüm aile, o hiç yaşamamış gibi davranmaya karar vermişti.

Geçen ay babamın evinde bulduğum fotoğraflar arasında, Kenosha'daki o ilk günlere ait bir aile resmi gördüm. Bütün çocuklar resimde var. Bir yaşından küçük olan babam annesinin kucağında oturuyor, dört kardeşi de, biçilmemiş uzun çimenlerin üzerinde annelerinin çevresine toplanmışlar. Arkalarında iki tane ağaç, onların gerisinde de büyük ahşap bir ev görünüyor. Bu resimden sanki tüm bir dünya doğmakta: uzak bir zaman, uzak bir yer, geçmişin yok edilemeyen sezgisi. Resme ilk baktığımda, ortasından yırtılmış, sonra da beceriksizce onarılmış olduğunu gördüm, öyle ki arka plandaki ağaçlardan biri ürkütücü bir biçimde havada asılı kalmış gibiydi. Resmin kazayla yırtılmış olduğunu düşü-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

nüp üzerinde durmadım. Ama resme ikinci kez baktığımda, bu yırtığı daha dikkatle inceledim ve öyle şeyler buldum ki, daha önce görmemek için kör olmam gerek. Bir adamın parmaklarının amcalarımdan birinin bedenini kavradığı görülüyordu. Bir başka amcamın, elini daha önce sandığım gibi kardeşinin sırtına değil, resimde olmayan bir iskemleye koymuş olduğu belli belirsiz anlaşılıyordu. Sonra ansızın resimdeki garipliğin ne olduğunu anladım: Büyükbabam kesilip çıkartılmıştı resimden. Bir parçası çıkarıldığı için de görüntü çarpılmıştı. Büyükbabam karısının yanında bir iskemlede oturuyor, oğullarından biri de dizlerinin arasında ayakta duruyor olmalıydı; ama yoktu büyükbabam. Kalan yalnızca parmaklarıydı: zamanın derinliklerindeki bir çukurdan sürünerek çıkıp resme geri dönmeye çalışıyormuş gibi, sanki başka bir boyuta sürülmüş gibi.

Bütün bunlar beni çok sarstı.

Büyükbabamın ölümünün öyküsünü bir süre önce öğrendim. Olağanüstü bir rastlantı olmasaydı hiç ortaya çıkmayacaktı.

1970 yılında, kuzenlerimden biri kocasıyla birlikte tatil için Avrupa'ya gitmişti. Uçakta yanına yaşlı bir adam düşmüş, herkesin her zaman yaptığı gibi konuşmaya başlamışlar. Konuşma sırasında adamın Winconsin, Kenosha'da oturduğu ortaya çıkmış. Bu rastlantı kuzenimin çok hoşuna gitmiş, kendi babasının da çocukken orada oturmuş olduğunu söylemiş. Yaşlı adam, sırf meraktan, kuzenimin aile adını öğrenmek istemiş. Auster yanıtını alınca da bembeyaz kesilmiş. Auster? Büyükanneniz kırmızı saçlı, çılgın, ufak tefek bir kadın değildi, değil mi? Evet, benim büyükannem oydu, diye yanıtlamış kuzenim. Kırmızı saçlı, ufak tefek, çılgın bir kadın.

Ve sonra adam kuzenime öyküyü anlatmış. Her şe-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

yin elli yılı aşkın bir süre önce geçmiş olmasına karşın, önemli ayrıntıları hâlâ anımsıyormuş.

Adam, tatilden dönünce bu olayla ilgili gazete haberlerini arayıp bulmuş, fotokopilerini çekmiş ve kuzenime yollamış. Yazıların başına da şu mektubu eklemiş:

15 Haziran 1970

Sevgili ..... ve .....:

Mektubunuzu almak çok hoşuma gitti, üzerime aldığım görev başlangıçta karmaşık olacak gibi göründüyse de, şansım varmış. Fran'la ben, Fred Plons adında biri ve eşiyle yemeğe çıktık, senin ailenden Park Avenue'deki binayı satın alan bu Fred'in babasıydı. Mr. Plons benden üç yaş kadar küçük, ama olayın (o zamanlar) kendisini çok etkilediğini, bir sürü ayrıntı anımsadığını söyledi. Burada Kenosha'daki Yahudi mezarlığına gömülen ilk kişinin senin büyükbaban olduğunu anlattı. (1919'dan önce, Yahudilerin Kenosha'da mezarlığı yoktu, yakınlarını Chicago ya da Milwaukee'de toprağa veriyorlardı.) Bu bilgiyi aldıktan sonra büyükbabanın gömülü olduğu yeri bulmam zor olmadı. Tarihi de saptayabildim. Gerisi sana yolladığım fotokopilerde.

Senden istediğim tek şey, sana yolladığım bu bilgiden babanın asla haberi olmaması; şimdiye dek çekmiş olduğu acıdan daha fazlasını çekmesini istemem...

Bunların, babanın geçmiş yıllardaki davranışlarına biraz olsun açıklama getireceğini umuyorum.

İkinize de içten selamlarımızla,

Ken ve Fran

Gazete haberleri yazı masamın üzerinde duruyor. Onları yazınam gereken anın gelmesine karşın, bu anı ertelemek için ne varsa yaptığımı görmek beni şaşırtıyor. Bütün sabah boyunca ağırdan aldım. Çöpleri çöp kutu-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

suna taşıdım. Daniel'le arka bahçede bir saate yakın oynadım. Bütün gazeteyi –beyzbol ilkbahar antrenman maçlarının puan cetvellerine kadar– okudum. Şimdi, yazma konusundaki isteksizliğimden söz ederken bile, kendimi olmaz derece huzursuz buluyorum: Birkaç sözcükte bir iskemlemden fırlıyor, odayı arşınlıyor, dışarıda gevşemiş yağmur oluklarını eve çarpan rüzgâra kulak veriyorum. En küçük bir şey dikkatimi dağıtabiliyor.

Gerçek beni hiç korkutmuyor. Ağzımdan çıkması bile korkutmuyor beni. Büyükannem, büyükbabamı öldürmüş. 23 Ocak 1919'da, babamın ölümünden tam altmış yıl önce, Wisconsin'in Kenosha kentinde Fremont Avenue'deki evlerinin mutfağında annesi babasını silahla vurarak öldürmüş. Gerçeklerin kendileri beni beklenenden fazla rahatsız etmiyor. Zor olan onları basılı olarak görmek; deyim yerindeyse, gizler ülkesinden çıkarılıp herkesin bildiği bir olay haline gelmeleri. Hepsi *Kenosha Evening News* gazetesinden alınmış, çoğu uzun, yirmiden fazla haber var önümde. Bu güçbela okunabilir durumda bile, aradan geçen yılların ve fotokopinin etkisiyle neredeyse büsbütün kararmış olmalarına karşın, insanı hâlâ dehşete düşürebiliyorlar. Bu yazıların o zamanın gazetecilik anlayışının tipik birer örneği olduğunu sanıyorum, ama böyle olmaları uyandırdıkları heyecanı azaltmıyor. Rezalet yaratmakla duygusal olmanın bir bileşimi bu yazılar, olaya karışan kişilerin Yahudi – bu nedenle de tanımı gereği tuhaf olması, öykünün kinli, küçümseyici bir tavırla anlatılmasına yol açıyor. Yine de, bu yazış biçiminin kusurlarını kabul etsek bile, gerçekler ortada. Her şeyi açıkladıklarını sanmıyorum, ama birçok şeyi açıkladıklarına kuşku yok. Çocukken böyle bir olay yaşayıp da büyüyünce izlerini taşımamak olanaksız.

Bu makalelerin iki yanında yer alan o günlerin daha

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

küçük haberlerini güçbela çözebiliyorum, cinayetle kıyaslanınca ona yakın önemde görülen olaylar. Örneğin: Rosa Luxemburg'un cesedinin Landwehr Kanalı'ndan çıkarılması. Örneğin: Versailles Barış Konferansı. Sonra günlerce çıkmış şu haberler: Eugene Debs olayı: Caruso'nun ilk çevirdiği filmle ilgili bir not ("Durumların... oldukça dramatik ve yürekleri dalgalandırıcı olduğu söyleniyor"); Rus içsavaşından haberler; Karl Liebnecht ve yanındaki otuz bir Spartaküsçünün cenazeleri ("Elli bini aşkın kişi, beş mil uzunluğunda bir konvoy oluşturarak yürüdü. Bu insanların yüzde yirmisi çelenk taşıyordu. Bağırış ve alkış yoktu"); ulusal içki yasağı değişikliğinin onaylanması ("William Jenkins Bryan –üzüm suyunu üne kavuşturan adam– yüzünde kocaman bir gülümsemeyle oradaydı"); Massachusetts, Lawrence'de Wobblielerin başı çektiği tekstil grevi; "Güney Meksika'daki haydut önder" Emiliano Zapata'nın ölümü; Winston Churchill; Bela Kun; Başbakan Lenin (aynen böyle); Woodrow Wilson; Dempsey-Willard davası.

Cinayetle ilgili yazıları defalarca okudum. Yine de onların düş gücümün bir ürünü olmadıklarına inanmak çok zor. Bilinçaltının oynadığı bir oyun heyula gibi büyüyüp üzerime geliyor, beni korkutuyor, düşlerde olduğu gibi gerçeği çarpıtıyorlar. Cinayeti bildiren iri başlıklar, o gün dünyada olup biten başka şeyleri gölgede bıraktıkları için bizim kendi özel yaşamlarımızdaki olaylara gösterdiğimiz benmerkezci önemi bu olaya göstermiş oluyorlar. Tanımlayamadığı bir korkuyla tedirginleşen çocuğun yaptığı resimlere benziyor bu haberler: En önemli olan şey hep en büyük çizilir. Orantı uğruna perspektiften vazgeçilir; orantıyı göz değil, zihnin istemleri belirler.

Bu makaleleri tarihmiş gibi okuyorum. Aynı zamanda kendi kafatasımın iç duvarlarında bulgulanmış bir mağara resmi gibi.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: https://rantey.org

İlk gün 24 Ocak'taki başlıklar, ön sayfanın üçte birinden fazlasını kaplıyor.

HARRY AUSTER ÖLDÜRÜLDÜ
KARISI POLİS GÖZETİMİNDE

Ünlü ekmek alım-satımcısı para ve kadın konusunda çıkan bir aile kavgası sonunda karısının evinin mutfağında perşembe gecesi vurularak öldürüldü.

EŞİ KOCASININ ÖLÜMÜNÜN
İNTİHAR OLDUĞUNU SÖYLÜYOR

Ölen adamın boynunda ve kalçasında kurşun yarası bulunuyor, karısı ateş edilen silahın kendisine ait olduğunu kabul ediyor. Bu acıklı olayın tanığı olan dokuz yaşındaki oğulları bu bilmecenin çözülmesine yardımcı olabilir.

Gazeteye göre, "Auster'la karısı bir süredir ayrı yaşıyorlardı ve Kenosha İlçesi Bölge Mahkemesi'nde askıda tutulan bir boşanma davaları vardı. Birçok kez para konusunda anlaşmazlıkları olmuştu. Ayrıca, Auster'ın, karısının 'Fanny' adıyla tanıdığı genç bir kadınla olan dostça (okunmayan bir sözcük) konusunda kavga etmişlerdi. Vurulma olayından hemen önce Auster'la karısı arasında çıkan anlaşmazlıkta o 'Fanny'nin söz konusu edildiğine inanılıyor..."

Büyükannem ayın yirmi sekizine dek itirafta bulunmadığı için, gerçekte neler olup bittiği konusu aydınlanamamış. Büyükbabam (o zaman otuz altı yaşındaymış) akşam saat altıda, elinde, iki büyük oğlu için giysilerle eve geldiğinde, "Tanıkların ifadesine göre Mrs. Auster yatak odasında en küçük oğlu Sam'i yatırıyormuş. Sam

(babam), annesinin kendisini yatağa yatırırken şiltenin altından bir tabanca aldığını görmediğini açıklamış."

Öyle anlaşılıyor ki, büyükbabam daha sonra elektrik düğmesini onarmak için mutfağa gitmiş, amcalarımdan biri de (en küçüğün büyüğü) ne yaptığını görebilmesi için ona mum tutmuş. "Çocuk silah sesini duyunca ve bir tabancanın patladığını görünce paniğe kapılıp odadan dışarı fırlamış." Büyükannemin dediğine göre büyükbabam kendini vurmuştu. Büyükannem para konusunda tartıştıklarını kabul edip şöyle sürdürmüş sözlerini: "Ya senin ya da benim sonum gelecek, diyerek beni tehdit etti. Tabancanın onda olduğunu bilmiyordum. Onu yatağımın şiltesinin altında saklardım, kocam da bunu bilirdi."

Büyükannem hemen hemen hiç İngilizce konuşmadığından, bu ifadenin de, ona mal edilen öbürlerinin de gazete muhabiri tarafından uydurulduğunu sanıyorum. Büyükannemin söylediği her neyse polis ona inanmamış. "Mrs. Auster, üzerinde bir değişiklik yapmayı düşünmeden öyküsünü çeşitli polis memurlarına yineledi, kendisine polis gözetiminde kalacağı söylendiğinde de çok şaşırdı. Büyük bir şefkatle küçük Sam'e iyi geceler öpücüğü verdikten sonra bölge hapishanesine gitti."

"Austerların iki oğlu dün gece emniyet müdürlüğünün konukları olarak ekip odasında uyudular, bu sabah da evlerindeki acı olayın dehşetinden tümüyle kurtulmuş görünüyorlardı."

Yazının sonlarına doğru büyükbabamla ilgili şu bilgiler vardı: "Harry Auster Avusturya'da doğmuştur. Ülkemize birkaç yıl önce gelmiş ve Chicago'da, Canada'da ve Kenosha'da bulunmuştur. Polisin anlattığına göre karısıyla birlikte daha sonra Avusturya'ya dönmüş, Auster, Kenosha'ya geri geldiği zaman karısı da ülkemize, kocasının yanına gelmiştir. Auster ikinci bölgede birkaç tane ev almış ve bir süre büyük çapta alım-satımlarda bulun-

muştur. South Park Bulvarı'ndaki üç katlı büyük binayı inşa etmiş, ayrıca South Exchange Caddesi'nde Auster Apartmanı adıyla tanınan başka bir bina da yapmıştır. Altı ya da sekiz ay kadar önce parasal durumu bozulmaya başlamıştır...

Bir süre önce Mrs. Auster polise başvurarak, Mr. Auster'ın izlenmesi konusunda yardım istemiştir, iddia ettiğine göre kocasının genç bir kadınla ilişkisi vardı ve bu durumun araştırılması iyi olacaktı. Polisin 'Fanny' adındaki kadından ilk defa bu yolla haberi olmuştur...

Perşembe günü öğleden sonra Auster'ı görüp onunla konuşan pek çok kişi bulunmaktadır, bu kişilerin hepsi de normal göründüğünü, kendini öldürmek istediğini gösteren bir belirtiye rastlamadıklarını söylemişlerdir..."

Ertesi gün, sorgu yargıcının yürüteceği soruşturma açılmış. Olayın tek tanığı olan amcam, sorguya çekilmek üzere çağrılmış. "Acılı gözlü, elindeki kasketi sinirli sinirli evirip çeviren küçük bir oğlan, cuma günü Auster cinayet romanının ikinci bölümünü yazdı. Aile adını kurtarmaya çalışması çok dokunaklıydı. Anne ve babasının kavga edip etmedikleri her sorulduğunda durmadan, 'Yalnızca konuşuyorlardı,' diyordu, sonunda, belli ki yemin ettiğini anımsayarak, 'Belki de kavga ediyorlardı, birazcık,' diye ekledi." Gazetedeki makale, jüri üyelerini çocuğun hem annesini hem de babasını koruma çabasından garip bir biçimde etkilenmiş kişiler olarak tanımlıyor.

Olayın intihar olduğuna kimsenin inanmayacağı belliymiş. Muhabir son paragrafta, "yetkililerin şaşırtıcı gelişmeler olduğunu ima ettiklerini" yazıyor.

Sonra cenaze töreni yapılmış. Tören, kimliği belirsiz gazete muhabirlerine Victoria dönemi melodramlarında kullanılan en seçkin dil örneklerinden bazılarıyla yarışa-

cak yazılar yazma olanağı vermiş. Cinayet artık yalnızca bir skandal olmaktan çıkmış. Heyecanlı bir eğlençeye dönüşmüş.

AUSTER'IN MEZARINDA AĞLAMAYAN DUL

Mrs. Anna Auster pazar günü kocası Harry Auster'ın cenaze törenine gözetim altında katıldı.

"Kocası Harry Auster'ın gizemli ölümüyle ilgili olarak burada tutuklu bulunan Mrs. Auster, kupkuru gözlerle, en küçük bir duygu ya da keder belirtisi göstermeden, ölümüyle kendisinin tutuklanmasına neden olan adamın pazar sabahı yapılan cenaze törenine polis gözetiminde katıldı.

Ne perşembe gecesinden bu yana kocasının cansız yüzüne ilk kez baktığı Crossin Havrası'nda ne de mezarlıkta en küçük bir güçsüzlük belirtisi göstermedi. Çektiği işkencenin dehşet verici gerginliğinin altında yıkıldığını gösteren tek şey, tören bitince mezarın başında B'nai Zadek cemaatinin hahamı muhterem M. Hartman'dan bugün öğleden sonra için bir görüşme istemesi oldu...

Ayin tamamlanınca Mrs. Auster, tilki kürkünden yakasını boynunun çevresinde daha da sıkıştırarak, polis memuruna, gitmeye hazır olduğunu bildirdi...

Kısa dinî törenin ardından, cenaze alayı Wisconsin Sokağı'nda toplandı. Mezarlığa gitmek için kendisine de izin verilmesini isteyen Mrs. Auster'ın bu dileğini polis hemen yerine getirdi. Kendisine bir araba sağlanmadığını görmek, onu oldukça gücendirmiş gibiydi, belki de Austerların limuzininin Kenosha'da dolaştığı, o varlık içinde geçen kısa mevsimi anımsamıştı...

... Mezarın hazırlanmasının biraz gecikmesi, Mrs.

Auster'ın çektiği işkenceyi daha da uzattı, beklerken en küçük oğlu Sam'i yanına çağırıp paltosunun yakasını boynunun çevresine iyice sıkıştırdı. Oğluyla alçak sesle konuştu, ama bunun dışında ayin bitene dek hiç ağzını açmadı.

Cenaze törenindeki tanınmış kişilerden biri de Harry Auster'ın Detroit'te yaşayan erkek kardeşi Samuel Auster'dı. Küçük çocuklara özel bir ilgi göstererek, onların acılarını hafifletmeye çalıştı.

Auster'ın konuşma ve davranışlarından, kardeşinin ölümünün kendisini çok öfkelendirdiği anlaşılıyordu. İntihar varsayımına inanmadığını açıkça belli ediyor, dul kadına yönelik suçlamalarla dolu sözler söylüyordu.

Muhterem M. Hartman mezarın başında dokunaklı bir vaaz verdi. Yeni mezarlıkta toprağa verilecek ilk kişinin şiddet sonucu ölen, yaşamının en güzel döneminde öldürülen biri olmasının çok üzücü olduğunu söyledi. Harry Auster'ın yaptığı işleri övdü, erken ölümünden acı duyduğunu dile getirdi.

Kocasına yapılan övgüler dul Mrs. Auster'ı hiç etkilemiyor gibiydi. Hahamın, Yahudi dininin yas simgesi olan derin bıçak yarasını örgü kazağına açabilmesi için mantosunun önünü kayıtsızca araladı.

Kenosha'daki yetkililer, Auster'ı karısının öldürdüğünden kuşkulanmayı sürdürüyorlar..."

Ertesi gün, 26 Ocak tarihli gazete itirafın haberini veriyordu. Büyükannem hahamla konuştuktan sonra, emniyet müdürüyle görüşmek istemiş. "Odaya girdiği zaman biraz titriyordu, müdür kendisine bir iskemle uzattığında çektiği sıkıntı da açıkça belliydi. 'Küçük oğlunuzun bize ne anlattığını biliyorsunuz,' diye söze başladı müdür, en uygun zamanın gelmiş olduğunu anlayınca. 'Onun bize yalan söylediğini düşünmemizi istemezsiniz, değil mi?' Ve yüzü, gerilerde gizlediği dehşeti dışarıya vurmamak

için günlerdir bir maskeyle örtülü olan anne bu örtüyü kaldırdı, birden çözüldü, korkunç gizini ağlayarak anlattı. 'Size yalan söylemiyor oğlum; söylediği her şey doğru. Kocamı ben vurdum, itirafta bulunmak istiyorum.'"

Büyükannemin resmî ifadesi şöyleydi: "Adım Anna Auster. Harry Auster'ı Wisconsin'in Kenosha kentinde 23 Ocak 1919 günü silahla vurdum. İnsanlar üç el silah sesi duyduklarını söylüyorlar, ama ben o gün kaç el silah atıldığını anımsamıyorum. Adı geçen Harry Auster'ı vurmamın nedeni, onun, yani Harry Auster'ın, bana kötü davranmış olmasıdır. Adı geçen Harry Auster'ı vurduğum zaman çılgın gibiydim. Onu, adı geçen Harry Auster'ı, vurduğum ana dek ona vurmayı düşünmemiştim. Adı geçen Harry Auster'ı vurduğum silahın bu olduğunu sanıyorum. Bu ifadeyi kendi rızamla ve baskı altında kalmadan veriyorum."

Gazete muhabiri yazısını şöyle sürdürüyor: "Mrs. Auster'ın önündeki masada kocasının öldürüldüğü tabanca duruyordu. Ondan söz ederken duraklayarak dokundu tabancaya, sonra da dehşetle ürpererek elini geri çekti. Emniyet müdürü hiçbir şey söylemeden silahı bir kenara kaldırdı, Mrs. Auster'a başka bir şey söylemek isteyip istemediğini sordu.

'Şimdilik bu kadar,' dedi Mrs. Auster soğukkanlı bir biçimde, 'İfademi benim yerime imzalayın, ben de bir işaret koyarım.'

Buyrukları –bir an için yine neredeyse eski heybetini kazanmıştı– yerine getirildi, imzayı onayladı, hücresine dönmek istedi..."

Ertesi gün davanın sanığa resmen tebliğ edildiği mahkemede, Mrs. Auster'ın avukatı suçsuzluk dilekçesi verdi. "Pelüş bir manto giymiş ve boynuna tilki kürkü dolamış olan Mrs. Auster mahkeme salonuna girdi...

Kürsünün önündeki yerine otururken, kalabalığın arasındaki bir arkadaşına gülümsedi."

Muhabirin kendi düşüncesine göre duruşma "olaysız" geçmiş. Ama yine de şu gözlemini iletmeden edememiş: "Demir parmaklıklı odasına döndüğü zaman karşılaştığı bir olay, Mrs. Auster'ın ruh durumunu açıkça gösteriyor.

Evli bir adamla ilişkide olmakla suçlanarak tutuklanan bir kadın, bitişik hücreye kapatılmak üzere hapishaneye getirilmişti. Onu gören Mrs. Auster yeni gelenin kim olduğunu sorarak olayın ayrıntılarını öğrendi.

Demir kapı arkasından kapanırken hiç acımasızca, 'Ona on yıl verilmeli,' dedi. 'Buraya onun gibi biri yüzünden düştüm.'"

Birkaç gün boyunca gazetelerde ayrıntılarıyla yer alan, kefaletle ilgili birtakım karışık hukuki tartışmalardan sonra, Mrs. Auster serbest bırakılmış. "Mahkeme avukatlara, 'Bu kadının duruşmalara gelmeyeceği gibi bir düşünceniz var mı?' diye sordu. Bu soruyu Avukat Baker yanıtladı: 'Böyle beş çocuğu olan bir kadın nereye gidebilir ki? Çocuklarına çok bağlı, mahkemenin görebileceği gibi, çocuklar da ona çok bağlılar.'"

Bundan sonraki bir hafta boyunca basında bir şey çıkmamış. Daha sonra, 8 Şubat'ta "Chicago'da İbranice yayımlanan bazı gazetelerin bu davayı etkin biçimde desteklemekte olduklarına ilişkin bir yazı var. Bu gazetelerden bazılarında Mrs. Auster olayının tartışıldığı köşe yazıları bulunmaktaydı, bu yazılar ısrarla onun savunulmasını destekliyorlardı...

Cuma günü öğleden sonra avukatının bürosunda bu yazılardan bölümler okunurken, Mrs. Auster çocuklarından biriyle orada bulunuyordu. Çevirmen, avukata bu kâğıtlarda neler yazdığını okurken, Mrs. Auster bir çocuk gibi hıçkırıyordu...

Avukat Baker bu sabah Mrs. Auster'ın savunmasının duygusal bir çılgınlık olacağını söylemiştir...

Mrs. Auster'ın yargılanmasının, Kenosha İlçesi Bölge Mahkemesi'nde şimdiye dek görülmüş en ilginç cinayet davalarından biri olması bekleniyor, bugüne dek kadının savunmasında önemle üzerinde durulan insani kaygı mavalının duruşmada daha da çok işleneceği, gelişti-rileceği sanılıyor."

Sonra bir ay süreyle hiçbir şey yok. 10 Mart'taki başlıklar şöyle:

ANNA AUSTER KENDİNİ
ÖLDÜRMEK İSTEDİ

Kendini öldürmeye kalkışması, 1919'da Ontario'nun Peterboro Kasabası'nda olmuş; önce asit fenik içip sonra da havagazını açarak. Avukat mahkemeye bu bilgiyi, yeminli ifadeler bulabilmek için yeterli zamanı kazanmak amacıyla duruşmanın ertelenmesini sağlamak üzere vermiş. "Avukat Baker, kadının aynı zamanda çocuklarından ikisinin yaşamını da tehlikeye atmış olduğunu belirterek, Mrs. Auster'ın ruhsal durumunu göstermesi açısından intihar girişiminin önem taşıdığını söylemiştir."

27 Mart. Duruşma 7 Nisan'a bırakıldı. Arkasından bir hafta boyunca yine sessizlik. Sonra 4 Nisan'da, sanki her şey biraz fazla sıkıcı olmaya başlamış gibi, yeni bir gelişme.

AUSTER KARDEŞİNİN DUL EŞİNİ VURDU

"Harry Auster'ın kardeşi Sam Auster, bu sabah saat onu biraz geçe Mrs. Auster'a ateş ederek kardeşinin ölümünün öcünü almak istedi, ama bu girişimi başarısızlık-

la sonuçlandı. Olay, Miller bakkal dükkânının tam önünde meydana geldi.

Auster, Mrs. Auster'ı kapının dışına kadar izledi ve ona bir el ateş etti. Kurşunun isabet etmemesine karşın Mrs. Auster kaldırıma düştü, Auster da dükkâna dönerek, tanıkların dediklerine göre, 'Eh, bunu yaptığıma memnunum,' dedi. Sakin sakin tutuklanmayı bekledi...

Sinirsel açıdan tam bir yıkıntıya dönmüş olan Auster, polis karakolunda vurma olayıyla ilgili açıklamada bulundu.

'O kadın,' dedi, 'dört erkek kardeşimi ve annemi öldürdü. Yardım etmeye çalıştım, ama bunu yapmama izin vermedi.' Sonra da hücresine götürülürken hıçkırarak, 'Gene de Tanrı benim yanımda olacaktır, bunu biliyorum,' dedi.

Auster hücresinde, ölen kardeşinin çocuklarına yardım etmek için elinden gelen her şeyi yaptığını söyledi. Mahkemenin, dul Mrs. Auster'ın bazı hakları olduğunu ileri sürerek, kalan mal ve mülkü yönetecek kişi olarak kendisini atamayı reddetmiş olması, son günlerde Auster'ın canını sıkmaktaydı... Bu sabahki olayla ilgili düşüncelerini açıklarken, 'O kadın bir dul değildir,' dedi. 'O bir katildir ve hiçbir hakkı olmamalıdır...'

Olayın eksiksiz olarak araştırılabilmesi için Auster mahkeme önüne hemen çıkarılmayacak. Polis, kardeşinin ölümünün ve arkasından olanların onu, yaptıklarından bütünüyle sorumlu tutulamayacak derecede üzmüş olduğunu kabul etmektedir. Auster birçok kez ölme isteğini dile getirdiğinden, yaşamına son vermesini engelleyecek her türlü önlem alınmaktadır..."

Ertesi günün gazetesi şunu eklemişti: "Auster kent tukukevinde oldukça zor bir gece geçirmiştir. Görevliler onu birçok kez hücresinde hıçkırırken bulmuşlar, çılgın bir durumda olduğunu görmüşlerdir...

Cuma günü öldürülmek istenen Mrs. Auster'ın bu olayın yarattığı korku sonucu 'ağır bir sinir bozukluğu' geçirmiş olduğu bildirilmiş, bununla birlikte, kendine karşı açılan davanın görüleceği pazartesi akşamı mahkemeye gelebileceği açıklanmıştır."

Üç gün sonra eyalet davayla ilgili kanıtların açıklanmasını bitirmişti. Cinayetin önceden tasarlanmış olduğunu ileri süren bölge savcısı, Miller Bakkaliyesi'nde çalışan Mrs. Mathews adında bir kadının tanıklığına çok güveniyordu; kadın şunları anlatmıştı: "Vurulma olayının olduğu gün Mrs. Auster telefonu kullanmak için dükkâna üç kez geldi. Bu gelişlerin birinde Mrs. Auster kocasını aradı, eve gelip bir lambayı onarmasını istedi. Auster saat altıda geleceğine dair söz vermiş."

Kocasını eve çağırmış olsa bile, gelince onu öldürmeyi tasarladığı anlamına gelmez ki bu.

Nasıl olsa hiçbir şey değişmiyor. Gerçekler ne olmuş olursa olsun, savunma avukatı her şeyi kurnazca kendi lehine çevirmeyi başarmış. Stratejisi, iki alanda birden çok güçlü kanıtlar ortaya koymakmış: Bir yandan büyükbabamın sadakatsizliğini kanıtlamak, öbür yandan büyükannemin geçmişinde ruhsal bunalımların bulunduğunu göstermek; bu ikisi birleşince dava ya geçerli nedene dayanarak adam öldürme ya da "delilik sonucu adam öldürme"ye dönüşebilecekti. İkisi de işe yarardı.

Avukat Baker'ın açılış konuşması, jüriden koparabileceği her bir gram acıma duygusu hesaplanarak hazırlanmıştı. "Zor yıllar geçirdikten sonra, bir zamanlar Kenosha'da kendilerinin olan o yuvayı ve mutluluğu kurabilmek için Mrs. Auster'ın kocasıyla birlikte nasıl didinmiş olduğunu anlattı... 'Bu yuvayı kurmak için birlikte çalışıp uğraştıktan sonra,' diye sürdürdü konuşmasını Avukat Baker, 'kentten bu çekici, ama tehlikeli kadın

geldi, Anne Auster da bir paçavra gibi kenara atıldı. Kocası, ailesi için yiyecek sağlayacağına, Fanny Koplan'ı Chicago'da bir eve yerleştirdi. Mrs. Auster'ın biriktirilmesine yardım ettiği paralar, kendisinden daha güzel bir kadına harcanıyordu; böylesine kötü bir davranıştan sonra Mrs. Auster'ın kafasının allak bullak olmasına ve o an için aklının başından gitmesine şaşırmamak gerek.'"

Savunmanın ilk tanığı, büyükannemin New Jersey'in Brunswick kenti yakınlarında bir çiftlikte yaşayan tek kız kardeşiymiş. "Kusursuz bir tanıktı. Basit bir biçimde Mrs. Auster'ın tüm yaşam öyküsünü anlattı: Avusturya'da doğduğunu, topu topu altı yaşındayken annesinin öldüğünü; bu olaydan sekiz yıl sonra kız kardeşiyle birlikte bu ülkeye geldiklerini; New York'ta kadın şapkası satan dükkânlarda geçirdikleri uzun saatleri; göçmen kızın bu işte çalışarak birkaç yüz dolar biriktirdiğini. Kardeşinin yirmi üç yaşına bastıktan hemen sonra Auster'la evlenişinden ve giriştikleri işlerden söz etti, küçük bir şekerci dükkânı açıp başarısız olduktan sonra her şeye yeniden başlamak üzere Kansas'taki Lawrence'a gittiklerini, ilk çocuklarının orada doğduğunu, New York'a döndükten sonra ikinci bir işe giriştiklerini, onun da başarısızlığa uğrayıp iflasla sonuçlandığını, Auster'ın Kanada'ya gittiğini anlattı. Mrs. Auster da kocasının peşinden Kanada'ya gitmiş, Auster karısıyla küçük çocuklarını terk etmiş ve 'Tek başıma başaracağım,' (aynen böyle) demiş, ölürse üzerinde bulunsun ve kendisine doğru dürüst bir cenaze töreni yapılsın diye yanına elli dolar aldığını söylemiş karısına... Kanada'da kaldıkları sürece Mr. ve Mrs. Harry Ball olarak tanınmışlar...

Mrs. Grossman'ın öyküde eksik bıraktığı küçük bir bölümü de eski polis müdürü Archie Moore ile Abraham Low –her ikisi de Kanada'nın Peterboro bölgesinden– tamamladı. Bu kişiler, Auster'ın Peterboro'dan ayrılışını, ka-

rısının çektiği acıları anlattılar. Auster'ın Peterboro'dan 14 Temmuz 1919 günü ayrıldığını, ertesi gece de Moore'un Mrs. Auster'ı köhne evinin bir odasında havagazından zehirlenmiş olarak kıvranırken bulduğunu belirttiler. Fırının dört açık ocağından havagazı fışkırırken, kadınla çocuklar yerde bir şiltenin üzerinde yatıyorlarmış. Moore ayrıca odada bir asit fenik şişesi bulduğunu, Mrs. Auster'ın daklarında bu asidin izlerine rastlandığını anlattı. Tanık, kadının hastaneye götürüldüğünü, günlerce hasta yattığını söyledi. Her iki adam da Mrs. Auster'ın Kanada'da canına kıymak istediği sırada hiç kuşkusuz delilik belirtileri gösterdiği görüşünde olduklarını açıkladılar."

Chicago'dan gelen bir başka kadın, büyükannemi sık sık ruhsal bunalım nöbetleri sırasında başını duvara vururken gördüğüne tanıklık etmiş. Kenoshalı bir polis memuru, "Bir seferinde Mrs. Auster'ı sokakta deli gibi koşarken gördüğünü söyledi. Saçları darmadağınıkmış ve tıpkı aklını kaçırmış bir kadın gibi davranıyormuş." Mahkemeye çağrılan bir doktor da Mrs. Auster'ın "akut cinnet" geçirdiğini ileri sürmüş.

Büyükannemin tanıklığı üç saat sürmüş. "Hıçkırıklarını bastırarak ve gözyaşlarına sığınarak, 'kaza'nın olduğu güne gelene kadar Auster'la geçirdiği yaşamın öyküsünü anlattı... Mrs. Auster çapraz sorgulama işkencesine çok iyi katlandı ve öyküsünü hemen hemen hiç değiştirmeden tam üç kez yineledi."

"Avukat Baker yaptığı özetle, Mrs. Auster'ın serbest bırakılması için oldukça duygusal bir savunma sundu. Bir buçuk saate yakın süren bir konuşmayla Mrs. Auster'ın öyküsünü etkileyici bir biçimde yeniden anlattı. Avukatının sözleri Mrs. Auster'ın gözlerinin birçok kez yaşarmasına yol açtı ve avukat, yuvasını kurtarmak için uğraşan göçmen kadını anlatıp gözler önüne sererken, dinleyiciler arasındaki kadınlar sık sık hıçkırarak ağladılar."

Yargıç jüriye yalnızca iki karar hakkı tanımış: adam öldürmekten suçlu ya da suçsuz. Jürinin karar vermesi iki saati geçmemiş. 12 Nisan tarihli karar bildirisinde belirtildiği gibi: "Mrs. Anna Auster davasının jürisi bugün öğleden sonra saat dört otuzda sanığın suçsuz olduğu kararına vardığını açıklamıştır."

14 Nisan. "'Geçen on yedi yıl boyunca hiç bu kadar mutlu olmamıştım,' demiş Mrs. Auster, kararın resmen açıklanmasının ardından, cumartesi günü öğleden sonra jüri üyelerinin her birinin elini teker teker sıkarken. 'Harry yaşadığı sürece,' diye anlatmış onlardan birine, 'endişeliydim. Gerçek mutluluğun ne olduğunu hiç bilmedim. Ölümü benim elimden olduğu için şimdi çok üzgünüm. Bundan daha mutlu olabileceğimi sanmıyorum...'

Mrs. Auster mahkeme salonundan çıkarken yanında, annelerini serbest bırakacak olan kararın ilanını salonda sabırla beklemiş olan kızı ile çocuklarının en küçük iki tanesi vardı...

Bölge hapishanesinde bulunan Sam Auster, bütün bunları hiç anlayamasa da, on iki jüri üyesinin almış olduğu karara uymaya hazır olduğunu söylemiştir...

'Dün gece kararı duyduğumda,' demiş pazar sabahı kendisiyle yapılan görüşmede, 'yere yığıldım. Benim kardeşimi, kendi kocasını öldürdükten sonra böyle temize çıkıp kurtulmasına inanamadım. Bütün bunlar benim için çok fazla. Anlamıyorum, ama şimdilik işin peşini bırakacağım. Bir kez kendi yöntemimle çözmeye çalıştım, başaramadım, şimdilik mahkemenin kararını kabul etmekten başka bir şey yapamam.'"

Ertesi gün o da serbest bırakılmış. "'Fabrikadaki işime dönüyorum,' dedi Auster bölge savcısına. 'Yeterli param olur olmaz, kardeşimin mezarına bir mezar taşı koyduracağım, sonra da Avusturya'da yaşayıp Avusturya

Ordusu'nda savaşırken ölen erkek kardeşlerimden birinin çocuklarının bakımıyla ilgileneceğim.'

Bu sabahki görüşmede, Sam Auster'ın beş erkek kardeşten geride kalan sonuncusu olduğu ortaya çıkmıştır. Kardeşlerinden üçü dünya savaşında Avusturya Ordusu'nda görev almış, üçü de savaşırken yaşamını yitirmiştir."

Davayla ilgili son makalenin son paragrafında, "Mrs. Auster şimdi çocuklarını alarak birkaç gün içinde doğuya gitmeyi tasarlıyor... Mrs. Auster'ın bu kararı, yeni bir ev kurup kimsenin davayla ilgili bir şey bilmediği başka bir yaşama başlamasını öğütleyen avukatının sözleri üzerine aldığı söylenmiştir," diye yazılmış.

Kanımca mutlu bir son olmuş. En azından, Kenoshalı gazete okuyucuları, zeki avukat Baker ve kuşkusuz büyükannem açısından. Auster ailesinin yazgısıyla ilgili başka bir şey yazılmamış. Resmî kayıtlar, onların doğuya gitmek üzere ayrıldıklarını bildiren bu duyuruyla kapanmış.

Babam bana geçmişten seyrek söz ettiği için, sonra olup bitenler konusunda pek az bilgim oldu. Ama dile getirdiği birkaç şeyden yararlanarak, ailenin yaşamını nasıl bir hava içinde sürdürdüğü konusunda yeterli bir görüş oluşturabildim.

Örneğin, durmadan yer değiştiriyorlardı. Babamın bir yıl içinde iki, hatta üç değişik okula gitmesi olağanüstü sayılmıyordu. Paraları olmadığı için yaşamları bir yerden bir yere kaçışa dönüşmüştü, ev sahipleri ve alacaklılardan. Bu göçebelik, zaten kendi içine kapanmış olan aileyi bir duvar gibi çevrelerinden bütünüyle ayırdı. Onlarla ilgili bilgi alınabilecek hiçbir kalıcı kaynak yoktu: ne ev, ne kent ne de güvenilebilecek dostlar. Yalnızca ailenin kendisi. Karantinada yaşıyor gibiydiler.

Babam ailenin bebeğiydi, bütün yaşamı boyunca üç

ağabeyine saygı göstermeyi sürdürdü. Çocukken ona "Bızdık" derlerdi. Astımı ve alerjisi vardı, okulda başarılıydı, futbol takımında savunma oyuncusu olarak oynardı ve Newark'ta Central Lisesi'nde atletizm takımında 400 metre koşardı. Ekonomik buhranın ilk yılında liseyi bitirdi, bir-iki dönem, geceleri hukuk fakültesine gitti, sonra, kendisinden önce ağabeylerinin de yaptığı gibi, okulu bıraktı.

Dört erkek kardeş birbirlerine çok bağlıydılar. Birbirlerine olan içten bağlılıklarında neredeyse çağdışı bir yan vardı. Hepsi değişik olmasına, hatta birçok bakımdan birbirlerinden hoşlanmamalarına karşın, ben onları dört ayrı birey olarak değil, bir klan, dördüz bir dayanışma simgesi olarak görüyorum. İçlerinden üçü –üç küçük kardeş– ortak iş kurup aynı kasabada oturdular, yalnızca iki kasaba ötede oturan dördüncü kardeşe de iş kurdular. Babamın kardeşlerini görmediği gün yok gibiydi. Bu da tüm yaşamı boyunca demektir: altmış yıldan daha uzun bir süre boyunca her gün.

Birbirlerinin alışkanlıklarını, sözcükleri kullanma biçimlerini, küçük el kol hareketlerini kaptılar, bunlar öylesine birbirine karışıyordu ki, bir davranışın ya da bir düşüncenin kimden kaynaklandığını kestirebilmek olanaksızdı. Babamın duygularını kimse değiştiremezdi: Kardeşlerinin hiçbiri aleyhine bir şey söylemezdi. Ne yaptığı değil, onun kim olduğu önemliydi. Ağabeylerinden biri ona yüz vermese ya da karşı çıkılması gereken bir şey yapsa, en azından hiç yorumda bulunmazdı. O benim kardeşim, derdi, sanki bu her şeyi açıklarmış gibi. Kardeşlik temel ilkeydi, doğruluğundan kuşku duyulamayacak ilkel gerçek, din ve inancın tek koşulu. Tanrı'ya olan inanç gibi; ondan kuşkulanmak doğru yoldan sapmakla birdi.

En küçükleri olduğundan, aralarında ötekilere en

bağlı olan, aynı zamanda onlardan en az saygı gören babamdı. En çok o çalışır, yeğenlerine karşı en çok o eliaçık davranırdı, ama yaptıkları hiçbir zaman yeterince beğenilmez, değeri bilinmezdi. Annem, düğün günü, törenin ardından verilen yemekte babamın kardeşlerinden birinin kendisine gerçekten uygunsuz bir öneride bulunduğunu anımsıyor. Amcam bu işi sonuna dek götürür müydü götürmez miydi, o ayrı bir şey. Ama anneme böyle takılmış olması babam konusundaki düşüncelerini aşağı yukarı gösteriyor. Kardeşiniz bile olsa, bir adamın düğün gününde böyle şey yapılmaz.

Bu klanın ortasında büyükannem yer alıyordu, tam bir Yahudi anası, bütün anaların sonunu getirecek bir ana. Sert, inatçı ve patron. Kardeşleri böylesine bir arada tutan, ona duydukları ortak bağlılıktı. Büyüyüp eşleri ve çocukları olduktan sonra bile, her cuma akşamı aksatmadan annelerinin evine yemeğe giderlerdi, ailelerini almadan. Önemli olan aralarındaki ilişkiydi, bu her şeyden önce gelirdi. Bütün bunların biraz komik bir tarafı olmuş olmalı: Her biri 1.80 metrenin üstünde dört kocaman adam, kendilerinden 30-35 santim daha kısa olan, yaşlı, küçük bir kadını görmeye gidiyorlar.

Karılarıyla birlikte yaptıkları az sayıdaki ziyaretlerin birinde, rastlantıyla eve gelen bir komşu o kalabalığı görünce şaşırmış. Bunlar sizin aileniz mi Mrs. Auster, diye sormuş. Evet, demiş büyükannem gururla gülümseyerek. Bu... Bu... Bu... Ve bu da Sam. Komşu biraz şaşkınlıkla, peki ya bu güzel hanımlar, diye sormuş. Onlar kim? Ah, diye yanıtlamış büyükannem, eliyle kayıtsızca onları göstererek. Şu...'inki. Şu...'inki. Şu...'inki. Şu da Sam'inki.

Kenosha gazetesinde büyükannemle ilgili olarak çıkan tanımlama hiç de yanlış değildi. Çocukları için yaşıyordu. (Avukat Baker: Böyle beş çocuğu olan bir kadın

nereye gidebilir ki? Çocuklarına çok bağlı, mahkemenin de görebileceği gibi çocuklar da ona çok bağlılar.) Aynı zamanda, haykırıp sinir krizleri geçiren bir diktatördü büyükannem. Kızdığı zaman oğullarını, kafalarına süpürgeyle vurarak döverdi. Kendisine bağlılık bekler, bunu sağlardı da.

Bir keresinde, babam gazete dağıtarak kazandığı paranın on ya da yirmi dolar kadar yüklüce bir bölümünü kendisine yeni bir bisiklet almak için biriktirmişti. Annesi onun odasına girmiş, küçük domuz kumbarasını kırarak açmış, özür bile dilemeden parasını almış. Birkaç fatura ödemek için bu paraya gereksinimi varmış, babamınsa yapabileceği bir şey, ona üzüntüsünü unutturacak bir şey yokmuş. Babam bana bu olayı anlatırken amacı, annesinin onun hakkını yediğini değil, ailenin iyiliğinin her zaman aile üyelerinden birinin iyiliğinden önce geldiğini göstermekti. Babam mutsuz olabilirdi, ama yakınmıyordu.

Zorba bir yönetimdi bu. Bir çocuk için bu her an göğün başına yıkılabileceği, hiçbir şeyden, hiçbir zaman emin olunamayacağı anlamına geliyordu. Bu nedenle de asla kimseye güvenmemeyi öğrendi babam. Kendine bile. Ona göre, her zaman biri gelip onun düşündüğünün yanlış olduğunu, hiçbir değer taşımadığını kanıtlayabilirdi. Hiçbir şeyi asla fazla arzulamamayı öğrendi.

Babam, benim şimdiki yaşımdan daha büyük bir yaşa kadar annesiyle oturmuş. En arkaya kalıp annesiyle ilgilenen, kendi yaşamını kurmak üzere evden en son ayrılan o olmuş. Ama onun bir anakuzusu olduğunu söylemek yanlış olur. Fazlasıyla bağımsızdı, erkekliğin yollarını kardeşleri ona eksiksiz olarak öğretmişti. Annesine karşı iyiydi, saygılı ve nazikti, ama belli bir uzaklık vardı ilişkisinde, hatta mizah. Babam evlendikten sonra annesi onu sık sık telefonla arar, şu ya da bu konuda onu uzun uzun azarlar-

mış. Babamsa, kulaklığı masanın üstüne bırakır, odanın öbür ucuna gider, birkaç dakika küçük bir işle uğraşır, telefona döner, kulaklığı eline alıp annesini hâlâ dinlediğini göstermek için hıh-hı, hıh-hı, mmm, doğru gibi havadan bir şeyler söyler, sonra yine uzaklaşır, annesi söyleyeceği her şeyi söyleyip bitirene dek bir gider bir gelirmiş.

Babamın duygusuzluğunun komik yanı bu. Bazen de çok işine yarıyordu.

Newark'ın Weequahic bölgesinde, iki ailenin yaşadığı bir evin ön tarafındaki salonda oturup *Jewish Daily Forward* gazetesi okuyan ufacık, kupkuru bir yaratığı anımsıyorum. Onu her görüşümde yapmam gerektiğini bilmeme karşın, o kadını öpmekten ödüm kopuyordu. Yüzü öylesine kırışık, cildi öylesine anormal bir yumuşaklıktaydı ki. Bunlardan daha kötüsü üzerindeki kokuydu, çok sonraları bu kokunun, herhalde çalışma masasının çekmecelerine koymuş olduğu ve yıllar geçtikçe elbiselerinin kumaşlarına sinen kâfuru kokusu olduğunu anlayabildim. Bu koku, zihnimde "büyükanne" kavramıyla birleşmişti.

Anımsayabildiğim kadarıyla benimle hemen hemen hiç ilgilenmezdi. Bana vermiş olduğu tek armağan, ikinci ya da üçüncü elden aldığı bir çocuk kitabıydı, Benjamin Franklin'in özyaşamöyküsü. Kitabı okuyup bitirdiğimi anımsıyorum, hatta bazı bölümleri aklımda bile. Örneğin, ileride Franklin'in karısı olacak kadının onu ilk gördüğünde ona gülmesi, Philadelphia sokaklarında kolunun altında koca bir somun ekmekle yürümesi. Kitabın mavi bir kapağı vardı, gölge resimlerle süslenmişti. O zamanlar yedi-sekiz yaşlarında olmalıyım.

Babam öldükten sonra evinin bodrumunda bir zamanlar annesinin olan bir sandık buldum. Kilitliydi, içinde saklı bir giz, yitik bir hazine olabileceği düşüncesiyle sandığı bir çekiç ve tornavidayla zorlayıp açmaya karar

verdim. Asma kilidi koparıp kapağı kaldırdığımda işte gene aynı şeyle karşılaştım, bana doğru yükselen o koku, hemen şuracıkta, sanki elle dokunulabilir bir şey, sanki büyükannemin kendisi. O anda tabutunu açmışım gibi bir duyguya kapıldım.

Sandığın içinde ilginç bir şey yoktu. Bir et bıçağı takımı, bir yığın yalancı takı. Ayrıca sert plastikten bir makyaj çantası vardı, üstünde sapı olan sekiz köşeli kutu gibi bir şey. O kutuyu Daniel'e verdim, o da onu küçük kamyonlarının, arabalarının oluşturduğu filo için taşınır bir garaj olarak kullanmaya başladı.

Babam yaşamı boyunca çok çalıştı. Dokuz yaşındayken ilk işine başladı. On sekiz yaşındayken erkek kardeşlerinden biriyle birlikte radyo tamirciliği işini kurmuştu. Thomas Edison'un laboratuvarında asistan olarak işe alındığı kısa bir süreyi saymazsak (Edison onun Yahudi olduğunu öğrenince ertesi gün işine son vermişti), babam hiçbir zaman kendinden başkası için çalışmadı. Çok sert bir patrondu, bir yabancı onun kadar sert olamazdı.

Radyo tamirhanesi sonunda ev aletleri satan küçük bir mağazaya, o da büyük bir mobilya mağazasına dönüştü. Oradan amatör olarak gayrimenkul işiyle (örneğin, annesine oturacağı bir ev almak gibi) uğraşmaya başladı, sonunda bu uğraş yavaş yavaş ilgisinin odak noktası olan mağazanın yerini aldı, başlı başına bir iş oldu. Kardeşlerinden ikisiyle kurmuş olduğu ortaklık bir işten bir başkasına atlamalarla sürüp gitti.

Sabah erkenden kalkmak, gece geç vakit eve dönmek ve ikisinin arasında iş, yalnızca iş. Yaşadığı ülkenin adı işti, o da ülkenin en önde gelen vatanseverlerinden biri. Ama, çalışmanın onun için bir zevk olduğu anlamına gelmiyordu bu. Olabildiğince fazla para kazanmak için çok çalışıyordu. Çalışmak amaca giden bir yoldu, paraya giden bir

yol. Ama amaç da ona zevk sağlayabilecek bir şey değildi. Genç Marx'ın yazdığı gibi: "Beni *insan yaşamına*, toplumu bana bağlayan, beni, doğayı ve insanı birbirimize bağlayan bağ *paraysa*, bütün *bağların* en üstünü para olmaz mı? Bütün bağları çözüp bağlayan o olmaz mı? Bu nedenle de *ayrılmanın evrensel nedeni* değil midir?"

Babam, bütün yaşamı boyunca milyoner olmanın, dünyanın en zengin adamı olmanın hayalini kurdu. İstediği şey, paranın kendisinden çok, temsil ettiği şeydi: yalnızca insanların gözünde başarılı olmak değil, kendini dokunulmaz yapmanın bir yolu. Parası olmak, bir şeyleri satın alabilmenin ötesinde bir anlam taşır: Dünya size asla bir şey yapamaz. Öyleyse zevk değil, korunma anlamında paradır bu. Parasız, dolayısıyla da dünyanın çılgınlıklarına karşı savunmasız bir çocukluk geçirdiğinden, varlık kavramı onun gözünde kaçış kavramıyla eşanlamlı olmuştu: Zarar görmekten kaçış, acı çekmekten kaçış, kurban olmaktan kaçış. Mutluluğu satın almaya değil, yalnızca mutsuzluğu ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Para, onun insan olarak duyumsadığı en derin, en açıklanmaz isteklerinin somutlaşması, her derde deva ilacıydı. Parayı harcamak istemiyordu, ona sahip olmak, onun var olduğunu bilmek istiyordu. Öyleyse para, bir iksir değil, bir panzehirdi: balta girmemiş bir ormana girerken cebinizde taşıdığınız ufak ilaç şişesi, zehirli bir yılanın sizi sokması olasılığına karşı.

Zaman zaman para harcamaya karşı olan isteksizliği o kadar büyürdü ki, bir hastalığı andırırdı. Bu isteksizlik hiçbir zaman, gereksinme duyduğu şeylerden kendini yoksun bırakacak noktaya varmıyordu (çünkü gereksinimleri en düşük düzeydeydi), ama ne zaman bir şey alması gerekse, ustalıkla, en ucuzuna yönelirdi. Bu, ucuz alışverişin bir yaşama biçimine dönüşmesiydi.

Bu davranışın altında bir tür algısal ilkelcilik yatıyordu. Bütün ayırıcı özellikler bir kıyıya itilmiş, her şey en küçük ortak paydaya indirgenmişti. Et etti, ayakkabı ayakkabı, kalem de kalem. Ne etin boyun altı ya da biftek kısmı arasında seçim yapabilmenizin ne de otuz dokuz sente alınabilecek, kullanıp atacağınız tükenmezkalemlerin yanında yirmi yıl dayanabilecek elli dolarlık dolmakalemler bulabilmenizin önemi vardı. Gerçekten güzel olan bir nesne, ona göre, insanı neredeyse tiksindirmeliydi: Güzel oluşu, ona aşırı bir bedel ödemeniz gerektiği anlamına gelirdi, bu da ahlak açısından hatalı bir işti. Daha genel bir bakışla, bu yaklaşım, kalıcı bir duyusal yoksunluk durumuna dönüşüyordu: Gözlerini bunca şeye kapatarak, dünyadaki biçimler ve dokularla ilişkiye girmekten kaçınıyor, estetik zevk almayı deneme olanağından kendini yoksun bırakıyordu. Onun baktığı dünya, kullanışlı bir yerdi. İçindeki her şeyin bir değeri ve bedeli vardı, amaç gereksinme duyduğumuz şeyleri değerine en yakın bedelle sağlamaktı. Her nesne yalnızca gördüğü işlev çerçevesinde anlam taşıyor, bedeline göre değerlendiriliyordu, kendine özgü özellikleri olan gerçek bir nesne olarak değil. Bir bakıma bu yaklaşım yüzünden dünya ona sıkıcı bir yer olarak görünmüş olmalı, diye düşünüyorum. Tekdüze, renksiz, derinliksiz. Dünyayı salt parasal açıdan görürseniz, sonunda onu hiç görmezsiniz.

Çocukluğumda, insanların arasındayken, babamdan gerçekten utandığım anlar olmuştur. Esnafla sıkı sıkı pazarlık eder, fiyatlara kızar, sanki erkekliği tehlikedeymiş gibi tartışırdı. İçimde her şeyin nasıl kuruduğunu, o anda o yerde olmayayım da nerede olursam olayım diye nasıl yakardığımı açıkça anımsıyorum. Babamla beyzbol eldiveni almaya gidişimiz, öteki anıların arasında özellikle unutamadığım bir anı. İstediğim eldivene hayran hayran

bakmak için iki hafta boyunca her gün okuldan sonra o dükkâna gitmiştim. Sonra, bir akşam, o eldiveni almak üzere babam beni dükkâna götürdüğünde satıcıya öyle bir bağırdı ki, onu parçalayacağından korktum. Ürkmüş, yüreğim ağırlaşmış olarak babama dert etmemesini, artık eldiveni istemediğimi söyledim. Dükkândan çıkarken bana bir külah dondurma almayı önerdi. O eldiven zaten bir şeye benzemiyordu, dedi, ben sana sonra daha iyisini alırım.

Daha iyisi, kuşkusuz, daha kötüsü demekti.

Evde çok fazla ışığın açık bırakıldığı konusunda uzun uzun azarlar, her zaman düşük vatlı ampuller almaya özen gösterirdi.

Bizi hiçbir zaman sinemaya götürmemesi konusundaki özürü: "Bir iki yıl içinde televizyonda gösterileceğine göre, ne diye gidip dünyanın parasını harcayalım?"

Ara sıra ailece bir lokantaya gittiğimizde, hep yemek listesindeki en ucuz şeyleri ısmarlamak zorundaydık. Bir tür ayine dönüşmüştü bu. Evet, derdi babam başını öne eğerek, iyi bir seçim yaptınız.

Yıllar sonra, karımla New York'ta otururken, babam ara sıra bizi yemeğe çıkarırdı. Senaryo her zaman tıpatıp aynıydı: Son lokmamızı ağzımıza koyar koymaz, "Kalkmaya hazır mısınız?" diye sorardı. Tatlıyı düşünmek bile olanaksızdı.

Kendi derisinin içinde duyduğu bu mutlak sıkıntı. Rahatça oturup şundan bundan konuşmayı, "gevşemeyi" beceremeyişi.

Onun yanında olmak insanı huzursuzlaştırırdı. Her an kalkıp gidebileceğini duyumsardınız.

Akıllı, küçük oyunlar oynamaya bayılır, dünyayı kendi oyununda yenme becerisiyle övünürdü. Yaşamın en önemsiz yanlarında bile cimrilik gösterirdi, bu da üzücü olduğu kadar gülünç bir şey. Arabalarında hep kilometre göstergesinin telini söker, satarken daha iyi fiyat alabilmek için kilometreyi bozup değiştirirdi. Evinde, işin uzmanını çağırmak yerine, gerekli onarımları kendisi yapardı. Makinelerden anladığından, her şeyin nasıl işlediğini bildiğinden, bir işin doğru dürüst yapılması için para harcayacağına, kestirme tuhaf yollar bulur, Rube Goldberg çözümlerini mekanikle ve elektrikle ilgili arızalara uygulayabilmek için elinde ne malzeme varsa onları kullanırdı.

Kalıcı çözümlerle asla ilgilenmezdi. Durmadan yama yapardı, şuraya bir küçük parça, oraya bir küçük parça, tekne batmazdı, ama hiç yüzmezdi de.

Giyinme tarzı: Sanki çağın yirmi yıl gerisindeymiş gibiydi. İndirimli satış yapan mağazaların raflarından alınmış ucuz sentetik giysiler; ucuz mal satılan zemin katlardan alınmış kutusuz ayakkabılar. Modayı bunca umursamayışı, cimriliğinin kanıtı olmanın ötesinde onun pek de bu dünyalı olmayan bir adam görüntüsünü pekiştiriyordu. Üzerindeki giysiler, yalnızlığını dışa vurup yokluğunu somut biçimde onaylar gibiydiler. Parası ve istediği her şeyi sağlayabilecek olanağı olmasına karşın, yoksul birine benziyordu, çiftliğinden yeni çıkmış kaba bir köylüye.

Yaşamının son yıllarında bu durum biraz değişti. Yeniden bekâr olmak onu sarsıp kendine getirmiş gibiydi: Herhangi bir toplumsal yaşamı olmasını istiyorsa görünüşünü düzeltmesi gerektiğini anlamıştı. Gidip pahalı giysiler aldığı anlamına gelmez bu, ama en azından giydiklerinin niteliği değişmişti: Sıkıcı kahverengi ve griler,

yerlerini daha canlı renklere bıraktılar. Modası geçmiş biçimlerin yerini daha gösterişli, daha şık bir görüntü aldı. Kareli pantolonlar, beyaz ayakkabılar, sarı dik yakalı kazaklar, iri tokalı çizmeler. Ama bütün bu çabalara karşın o giysilerin içinde tam anlamıyla rahat görünmüyordu. Onlar kişiliğinin ayrılmaz bir parçası değildiler. Anne ve babası tarafından giydirilen küçük bir erkek çocuğunu çağrıştırıyordu görüntüsü.

Parayla arasındaki garip ilişkiye bakılınca (varlıklı olma isteği, para harcayamaması), yaşamını yoksul kişilerin arasında sürdürmesi bir bakıma uygun düşüyordu. Onlarla karşılaştırılınca babam çok zengin biriydi. Bununla birlikte günlerini neredeyse hiçbir şeyi olmayan insanların arasında geçirmekle, dünyada en çok korktuğu şeyin, parasızlığın görüntüsünü her an karşısında görebiliyordu. Bu görüntü, her şeyi doğru bir bakış açısına oturtuyordu babam için. Kendisinin cimri değil, akıllılık eden, bir tek doların bile değerini bilen bir adam olduğunu düşünüyordu. Tetikte olmak zorundaydı. Kendisiyle yoksulluk karabasanı arasında duran tek şey buydu.

Işlerinin en iyi olduğu dönemde, babamla kardeşlerinin yüze yakın binaları vardı. Etkin oldukları alan, New Jersey'in kuzeyindeki çirkin sanayi bölgesiydi –Jersey City, Newark– ve kiracılarının hemen hemen tümü zenciydi. "Teneke mahallesi ağası" diye bir söz vardır, ama babam için uygun ve dürüst bir tanımlama olmazdı bu. Malının başında bulunmayan bir mal sahibi de olmadı hiç. Hep işinin başındaydı, en çalışkan memurun bile greve gitmesine yol açacak kadar uzun çalışırdı.

Babamın işi, sürekli üçkâğıt gerektiren bir işti. Binaların alımı, satımı, demirbaşların alımı, onarımı, çeşitli onarım ekiplerinin yönetilmesi, evlerin kiralanması, yöneticilerin denetlenmesi, kiracıların yakınmalarının din-

lenmesi, bina denetçilerinin ziyaretleriyle ilgilenilmesi, su ve elektrik kurumlarıyla sürekli ilişkide olunması, ayrıca –hem davacı hem davalı olarak– sık sık mahkemeye gidip gecikmiş kiralar için dava açılması, yasalara aykırı davranışların hesabının verilmesi. Her şey hep aynı anda oluyordu, bir düzine yönden aynı anda gelen aralıksız saldırılar; yalnızca telaşa kapılmadan işini yürütebilen bir adam bununla başa çıkabilirdi. Yapılması gereken her şeyi bir tek günde yapmak olanaksızdı. İşiniz bittiği için gitmezdiniz eve, yalnızca geç olduğu, zamanınız tükendiği için. Ertesi gün bütün sorunlar –üzerine yenileri de eklenerek– sizi bekliyor olurdu. Hiç bitmezdi bu. On beş yıl içinde babam yalnızca iki kez tatil yaptı.

Kiracılara karşı yufka yürekliydi –kiralarını gecikerek ödemelerine izin verir, çocuklarına giysiler armağan eder, iş bulmalarına yardımcı olurdu– onlar da ona güvenirlerdi. Soyulmaktan korkan yaşlı adamlar, bürosundaki kasasında saklaması için en değerli eşyalarını ona getirirlerdi. Sorunu olan insanlar kardeşlerin arasında yalnızca babama başvururlardı. Hiç kimse ona Mr. Auster demezdi. Her zaman Mr. Sam'di o.

Ölümünden sonra evi düzenlerken mutfak çekmecelerinin birinin dibinde aşağıdaki mektubu buldum. Bulduğum onca şey arasında bu mektubun elime geçmesi mutlu etti beni. Bu mektupta yazılanlar bir bakıma ana defterdeki hesapları dengeliyor, zihnim gerçeklerden uzaklaşmaya başladığında güçlü bir kanıt olarak önüme çıkıyorlar. Mektup Mr. Sam'e yazılmış, elyazısı neredeyse hiç okunmuyor.

19 Nisan 1976

Sevgili Sam,

Benden haber almanın seni şaşırtacağını biliyorum. Belki

de ilk önce kendimi sana tanıtmam iyi olacak. Ben Mrs. Nash'im. Albert Groover'in baldızıyım, Mrs. Groover'le Albert, Jersey City'de Pine Sokağı 285 numarada uzun süre oturdular, Mrs. Banks de benim kız kardeşim olur. Her neyse, anımsayabilirsen.

Mr. ve Mrs. Groover'in, yani kız kardeşimin evinin köşesindeki, Johnston Avenue 327 numarada, çocuklarımla başımızı sokacağımız o daireyi alabilmem için gerekeni yapmıştın.

Her neyse, ben taşındım, giderken de 40 dolar kira borcum kaldı. 1964 yılıydı, ama ben bu önemli borcumu unutmadım. İşte paran burada, o günlerde çocuklara ve bana iyi davrandığın için çok teşekkürler. Bizim için yaptıklarına gönül borcu duyuyorum. O günleri anımsayabilmeni isterim. Seni hiçbir zaman unutmadım.

Üç hafta kadar önce büronu aradım, ama seni bulamadım. Tanrı seni hep korusun. Jersey City'ye pek gelmiyorum, gelseydim seni görmek için uğrardım.

Şimdi bu borcu ödeyebildiğim için çok mutluyum. Şimdilik bu kadar.

Saygılarımla
Mrs. J.B. Nash

Çocukluğumda babam kiraları toplarken bazen onunla birlikte dolaşırdım. Gördüğüm şeyi anlayamayacak kadar küçüktüm, ama bende bıraktığı izlenimi anımsıyorum; özellikle de anlamadığım için, gördüğüm şeylerin o saf algıları sanki doğruca içime sinmiş gibi, bugün de içimdeler, parmaktaki bir kıymık kadar bana yakın.

Karanlık, konuk sevmez koridorlu ahşap binalar. Her bir kapının ardında boş bir evde oynayan bir yığın çocuk, yüzü hiç gülmeyen, çok çalışmış, yorgun, ütü tahtasının üzerine eğilmiş bir anne. En çok duyumsanansa o koku, sanki yoksulluk, parasızlıktan da öte bir şey, bedensel bir duyumsama, kafanızın içini kaplayan ve düşünmenizi engelleyen kötü bir koku. Babamla bir-

likte ne zaman bir binaya girsem, soluğumu tutar, o koku canımı acıtacakmış gibi, soluk almayı göze alamazdım. Mr. Sam'in oğluyla tanışmak herkesin hep hoşuna giderdi. Bana sürekli gülümserler, başımı okşarlardı.

Bir keresinde, biraz daha büyükken, babamla birlikte Jersey City'de bir sokaktan arabayla geçerken bir çocuk gördüm, bana birkaç ay önce küçük gelmeye başlayan bir tişörtü giymişti. Çok özelliği olan bir tişörttü, garip bir biçimde yan yana getirilmiş sarı ve mavi çizgileri vardı, o tişörtün benimkisi olduğu apaçık ortadaydı. Nedensizce bir utanç duygusu doldurdu içimi.

Daha büyüdüğümde, on üç, on dört, on beş yaşındayken, bazen babamla birlikte gider, para kazanmak için marangozların, boyacıların, tamircilerin yanında çalışırdım. Bir keresinde yazın ortasında, insana işkence edercesine sıcak bir günde, adamlardan birine damı katranlama işinde yardım etmem istenmişti. Adamın adı Joe Levine'di (gençliğinde kendisine yardım eden yaşlı bir Yahudi bakkala duyduğu gönül borcu yüzünden adını Levine'e çevirmiş olan bir zenciydi bu), babamın en emin, en güvenilir adamıydı. Elli galonluk birkaç katran fıçısını çatıya taşıdık, katranı çatının yüzeyine süpürgelerle yaymaya başladık. O düz, kara çatının üzerine vuran güneş öldürücüydü, yarım saat kadar sonra müthiş başım döndü, ıslak katranın üstüne basıp kayarak düştüm, nasıl olduysa açık fıçılardan birini devirdim, baştan aşağı katrana bulandım.

Birkaç dakika sonra büroya döndüğümde, babam çok eğlendi. Durumun eğlendirici olduğunu ben de görüyordum, ama bu konuda şaka yapmak istemeyecek kadar mahcup olmuştum. Bana kızmaması, benimle alay etmemesi babamın yararına oldu. Güldü, ama bu bir bakıma beni de güldürdü. Sonra elindeki işi bıraktı, beni caddenin karşısındaki Woolworth's mağazasına götürdü,

bana yeni giysiler aldı. Ona yakınlık duyabilmek benim için birden mümkün olmuştu.

Yıllar geçtikçe babamın işi bozulmaya başladı. Kusur işin kendisinde değil, doğasındaydı: O yıllarda o yerde, artık yaşamı sürdürmek olanaksızdı. Kentler parçalanıyor, ama kimse buna aldırmıyordu. Bir zamanlar babam için oldukça doyurucu bir etkinlik olan şey, artık yalnızca ağır ve sıkıcı bir işe dönüşmüştü. Yaşamının son yıllarında işe gitmekten nefret eder olmuştu babam.

Vandallık o kadar tehlikeli bir sorun olmuştu ki, yapılan her onarım sonunda can sıkıcı bir harekete dönüşüyordu. Bir binaya su borularının döşenmesiyle hırsızların onları söküp çalmaları bir oluyordu. Birileri sürekli camları kırıyor, kapıları parçalıyor, koridorları yıkıp döküyor, yangın çıkarıyordu. Aynı zamanda, binaları satmak da olanaksızlaşmıştı. Hiç kimse satın almak istemiyordu. Onlardan kurtulmanın tek yolu terk etmek ve kent yönetiminin almasını beklemekti. Bu yolla çok büyük paralarla, bir yaşam boyu çalışılıp elde edilen şeyler yitirildi. Sonunda, babamın öldüğü sıralarda geriye altı ya da yedi bina kalmıştı. Bütün imparatorluk dağılmıştı.

Jersey City'e son gittiğimde (en azından on yıl önce), oraları bir felaket yerine benziyordu, Hunlar tarafından yağmalanmış gibiydi. Terk edilmiş sıkıcı sokaklar; her yerde çöp yığınları; ayaklarını sürüyerek aşağı yukarı dolaşan kimsesiz insanlar. Babamın bürosu o kadar çok soyulmuştu ki, artık içinde birkaç tane gri madenî masa, bir-iki iskemle, üç-dört telefondan başka bir şey kalmamıştı. Bir daktilo makinesi, hatta renk diye bir şey bile. Orası bir işyeri olmaktan çıkmış, cehennemde bir oda olmuştu. Oturdum, sokağın karşı tarafındaki bankaya baktım. Ne kimse giriyor ne kimse çıkıyordu. Merdivenlerde oynaşan iki başıboş köpekten başka tek canlı yoktu.

Babamın nasıl kendini toparlayıp her gün oraya gittiğini bir türlü anlayamıyorum. Alışkanlıktan ya da salt inatçılıktan. Yalnız moral bozucu değil, tehlikeliydi de. Birkaç kez saldırıp soymuşlardı babamı, bir keresinde de saldırganın biri kafasına öyle kötü vurmuştu ki, işitme duyusu düzeltilemeyecek biçimde zarar gördü. Yaşamının son dört-beş yılında başının içinde hep hafif, sürekli bir çınlama duyuyordu, uyurken bile gitmeyen bir uğultu. Doktorlar yapılacak bir şey olmadığını söylemişlerdi.

Sonunda, sağ elinde bir ingilizanahtarı taşımadan sokağa adım atmaz oldu. Altmış beş yaşını geçmişti, artık işi şansa bırakmak istemiyordu.

Bu sabah Daniel'e yağda yumurta pişirmesini öğretirken ansızın aklıma gelen iki cümle:

"'İşte şimdi bilmek istiyorum,' der kadın bütün gücüyle, 'dünyanın hiçbir yerinde onun gibi bir baba daha bulunabilir mi, bilmek istiyorum.'" (İzak Babel)

"Çocuklar hep anne ve babalarının ya değerlerini düşürmek ya da onları yüceltmek eğilimindedirler, iyi bir evlat için babası, hayranlık uyandırabilecek bütün nesnel nedenler bir yana, babaların en iyisidir." (Proust)

Anlaşılan kötü bir evlat olmuştum, bunu şimdi anlıyorum. Tam olarak kötü değilse de, en azından bir düş kırıklığı, bir şaşkınlık ve üzüntü kaynağı olmuştum. Oğul olarak bir şair çıkarmış olmasının babam için hiç anlamı yoktu. Ne de Columbia Üniversitesi'nden iki diploması olan bir genç adamın okulu bitirdikten sonra Meksika Körfezi'ndeki bir petrol tankerinde sıradan bir denizci olarak işe girmesini ve sonra da, mantıksızca, Paris'e gidip orada dört yıl boyunca kıt kanaat yaşamasını anlayabiliyordu.

Beni tanımlarken en çok kullandığı sözler, "aklımın

bir karış havada olduğu" ya da "ayaklarımın yere basmadığı" idi. Öyle ya da böyle onun gözünde pek de gerçek biri olmadığım belli, sanki buhar gibi bir şeydim ya da tam anlamıyla bu dünyalı olmayan biriydim. Babamın gözünde, ancak çalışarak bu dünyanın bir parçası olabilirdiniz. Tam tanımıyla iş, para getiren bir şeydi. Para getirmiyorsa iş değildi. O nedenle, yazarlık iş değildi, özellikle de şiir yazmak. Olsa olsa boş zaman uğraşı, gerçekten önemli olan işlerin arasında kalan vakti geçirmek için hoş bir yol sayılabilirdi. Babam yeteneklerimi çarçur ettiğimi, büyümeye karşı koyduğumu düşünüyordu.

Yine de babamla aramda bir tür bağ kaldı. Yakın değildik, ama ilişkimizi kesmedik. Aşağı yukarı her ay bir telefon görüşmesi, yılda üç ya da dört ziyaret. Ne zaman bir şiir kitabım yayınlansa babama da bir tane yollardım, o da teşekkür etmek için hep arardı beni. Ne zaman bir dergiye yazı yazsam bir kopyasını ayırır, bir dahaki buluşmamızda babama mutlaka verirdim. *New York Review of Books* onun için bir anlam taşımıyordu, ama *Commentary*'de çıkan yazılardan etkileniyordu. Yahudiler yazılarımı yayınlıyorsa o zaman bu yazılarda iş var, diye düşünüyordu galiba.

Bir keresinde daha ben Paris'te yaşarken, bana *Poetry* (Şiir) dergisinin son sayılarından birinde çıkmış olan bazı şiirlerimi okumak için halk kütüphanesine gittiğini yazmıştı. Babamı sabah erken işe gitmeden önce büyük, boş bir salonda gözümün önüne getirdim: paltosunu çıkarmadan o uzun masalardan birine oturmuş, kendisine mutlaka anlaşılmaz gelen sözcüklerin üzerine eğilmiş olarak.

Bu görüntüyü aklımda tutmaya çalıştım, oradan çıkmayacak olan bütün ötekilerle birlikte.

Çelişkinin sınır tanımayan, bütünüyle şaşırtıcı gücü.

Her bir gerçeğin bir başka gerçek tarafından geçersiz kılındığını, her düşüncenin bir başka eşit ve karşıt düşünce doğurduğunu şimdi kavrıyorum. Kuşkuya kapılmadan bir şey söyleme olanağı yok: İyiydi ya da kötüydü; böyleydi ya da şöyleydi. Bunların hepsi doğru. Zaman zaman üç ya da dört değişik kişiyi anlattığım duygusuna kapılıyorum, her biri ayrı, her biri bütün ötekilerin karşıtı. Ufak parçalar ya da bir bilgi türü olarak küçük öykü.

Evet.

Ara sıra bir eliaçıklık rüzgârı. Dünyayı bir tehlike olarak görmediği o ender zamanlarda, yaşama güdüsü, sevecenlikmiş gibi davranırdı. "Tanrı'nın iyiliği hep üzerine olsun."

Derdi olan arkadaşları hep onu ararlardı. Gecenin ortasında birinin arabası bir yerlerde saplanıp kalsa, babam sürünerek yataktan çıkar, yardıma koşardı. Bazı bakımlardan başkalarının ondan yararlanmaları çok kolaydı. Hiçbir şeyden yakınmak istemezdi.

Üstün insan olma sınırına dayanan bir sabır. Öfkelenmeden ya da sinirlenmeden birisine araba kullanmayı öğretebildiğini gördüğüm tek kişi babamdı. Sağa sola savrularak gidip dosdoğru bir lamba direğine çarpabilirdiniz, yine de heyecanlanmazdı.

İçine sızılamayan biri. Bu nedenle de zaman zaman neredeyse dingin.

Babam, henüz bir delikanlı olduğu yıllardan başlayarak tek kız kardeşinin tek oğlu olan en büyük yeğenine özel bir ilgi gösterdi. Halamın, birbiri ardına zor evliliklerle kesilen mutsuz bir yaşamı olmuştu: Bunların asıl yükünü taşıyan ise oğlu oldu: Askerî okullara gönderildi, hiç gerçek bir yuvası olmadı. Bana kalırsa, salt iyilik ve görev duygusu dürtüsüyle babam çocuğu koruması altı-

na almıştı. Onu sürekli yüreklendirerek ona kol kanat geriyor, başını nasıl kurtaracağını öğretiyordu. Sonraları ona işinde de yardımcı oldu, ne zaman bir sorun çıksa babam onu dinleyip yol göstermeye hazırdı. Kuzenim evlenip bir aile kurduktan sonra bile babam ilgisini sürdürdü, bir ara, bir yıldan daha uzun süreyle onlara evini açtı, yeğeninin dört kız ve bir erkek çocuğuna, dinî bir görevi yerine getirircesine, doğum günlerinde armağanlar verdi, onları sık sık akşam yemeğinde ziyaret etti.

Babamın ölümü bu kuzenimi öteki akrabalarımın hepsinden daha çok sarstı. Cenaze töreninden sonraki aile toplantısında üç-dört kez yanıma gelerek, "Daha geçen gün ona rastladım. Cuma akşamı birlikte yemek yiyecektik," dedi. Her defasında tıpatıp aynı sözleri kullanıyordu. Sanki artık ne söylediğini bilmiyor gibiydi.

Rollerimizi değişmişiz gibi bir duygu geldi içime, sanki o, yas tutan oğul, ben de onun duygularını paylaşan yeğendim. Kolumu omzuna dolayıp babasının ne kadar iyi bir adam olduğunu söyleme isteği duyuyordum. Ne de olsa gerçek oğul oydu, benim hiçbir zaman olmayı başaramadığım oğul.

Son iki hafta boyunca Maurice Blanchot'nun şu satırları hep kafamın içinde yankılandı: "Bir şeyi anlamak gerek. Olağanüstü ya da hatta şaşırtıcı bir şey söylemedim ben. Olağanüstü olan şey ben durduğum anda başlayacaktır. Ama artık ondan söz edemem."

Ölümle başlamak. Uğraşıp yaşama geri gelmek ve sonra, en sonunda, yeniden ölüme dönmek.

Ya da: Herhangi biriyle ilgili herhangi bir şey söylemeye çalışmanın boşunalığı.

1972 yılında Paris'te beni görmeye geldi babam. Avrupa'ya yaptığı tek yolculuk buydu.

O yıl, bir evin altıncı katında, içine ancak bir yatak, bir masa, bir koltuk, bir de lavabo sığabilen küçücük bir hizmetçi odasında kalıyordum. Odanın pencereleriyle küçük balkonu St. Germain Auxerrois'nın üzerindeki çıkıntı mermer meleklerden birinin yüzüne bakıyordu: Louvre solumda, Hal ileride sağımda, Monmartre da uzakta karşımda kalıyordu. O oda çok hoşuma gidiyordu, daha sonra ilk kitabımda yer alan şiirlerin birçoğu orada yazılmıştır.

Babam uzun süre kalmayı tasarlamıyordu, bir tatil bile denemezdi buna: Londra'da dört gün, Paris'te üç gün, sonra da eve dönüş. Ama babamı görme düşüncesi beni sevindirmişti, ona iyi vakit geçirtmek için kendimi hazırlamıştım.

Bu programı bozan iki şey oldu. Ağır bir gribe yakalandım ve babamın gelişinin ertesi günü takma adla yazı yazmak için Meksika'ya gitmem gerekti.

Babamın, yer ayırttığı otelin lobisinde, yüksek ateşle terleyerek, bitkinlikten neredeyse sayıklayarak bütün sabah bekleyip durdum. Kararlaştırdığımız saatte görünmeyince bir-iki saat daha kaldım, ama sonra yenilgiyi kabul edip odama döndüm, yatağıma yığıldım.

Öğleden sonra geç vakit geldi, kapıma vurarak beni derin uykumdan uyandırdı. Karşılaşmamız, Dostoyevski'nin bir romanından alınmış gibiydi: Bir kentsoylu olan baba, yabancı bir kentteki oğlunu görmeye gelir, güçlüklerle savaşan şairi bir tavan arasında tek başına, ateşten eriyip giderken bulur. Gördükleri babamı dehşete düşürdü, insanın böyle bir odada yaşaması çok küçültücüydü ona göre, durumum onu hemen harekete geçirdi: Paltomu giydirerek yakındaki bir kliniğe sürükledi beni, sonra da reçetedeki hapları aldı. Arkasından, geceyi odamda geçirmeme izin vermedi. Tartışacak durumda değildim, onun için de babamın otelinde kalmayı kabul ettim.

Ertesi gün durumum değişmemişti. Ama kendimi

toparlayıp işlerimi gördüm. Sabah babamı, beni Meksika'ya gönderen film yapımcısının Henri Martin Bulvarı'ndaki geniş dairesine götürdüm. Önceki yıl boyunca bu adam için ara sıra çalışmış, çeviriler, metin özetleri gibi sinemayla çok az ilişkisi olan, ama böyle olması da beni ilgilendirmeyen, sıra dışı sayılacak işler yapmıştım. Her tasarı bir öncekinden daha aptalcaydı, ama iyi para ödüyorlardı, bu da bana gerekliydi. Adam şimdi de Meksikalı karısının bir İngiliz yayıncısıyla yapmış olduğu anlaşma uyarınca yazması gereken bir kitaba yardımcı olmamı istiyordu: Quetzalcóatl ve Tüylü Yılan'ın Gizemleri. Bu artık fazla oluyor gibiydi, adama zaten birkaç kez olmaz demiştim. Ama her olmaz deyişimde önerdiği parayı yükseltmiş, o zamana dek de o kadar çok para ödemişti ki, artık sırtımı çeviremeyecek duruma gelmiştim. Yalnızca bir ay uzaklaşmış olacaktım, param nakit olarak ödenecekti, peşin.

Babamın tanık olduğu anlaşma buydu. Bir kerelik olsun etkilendiğini görmüştüm. Onu yalnızca bu lüks ortama getirip milyonlarca dolarla iş çeviren bir adamla tanıştırmakla kalmamıştım, üstelik adam şimdi bana masanın üzerinden bir deste yüz dolarlığı sakin sakin uzatıyor, iyi yolculuklar diliyordu. Babamı etkileyen paraydı kuşkusuz, onu kendi gözleriyle görmüş olmasıydı. Bir yengi gibi duyumsadım bunu, öcüm alınmış gibi. İlk kez kendi koşullarım içinde kendi başımın çaresine bakabileceğimi anlamak zorunda kalmıştı.

Birden bana karşı koruyucu kesildi, hafta sonundaki durumuma hoşgörüyle bakar oldu. Parayı bankaya yatırmama yardım etti, gülümsemeler, şakalar arasında. Sonra da bir taksi çağırarak havaalanına kadar benimle geldi. Elimi kuvvetle sıktı ayrılırken. İyi şanslar evlat, canlarına oku.

Hem de nasıl.

Günlerdir bir şey yok...

Kendi kendime birtakım geçerli nedenler bulsam da neler olduğunu anlıyorum. Söyleyebileceğim şeylerin sonuna ne kadar yaklaşırsam bir şeyler söyleme isteğim o kadar azalıyor. Son anı ertelemek, böylece, henüz işe yeni başladım, öykümün en iyi bölümü daha gelmedi, diye kendimi kandırmak istiyorum. Ne denli yararsız görünseler de bu sözler yine de benimle, beni ürkütmeyi sürdüren bir sessizlik arasında duruyorlardı. O sessizliğin içine bir adım atarsam babam sonsuza dek yok olmuş sayılacak. özelkitapgrubu

Cenaze evindeki soluk yeşil halı. Tatlı dilli, işinin ehli, egzamalı ve ayak bilekleri şişmiş müdür, taksitle yatak odası takımı almak istermiş gibi masraf listesini gözden geçiren müdür. Babam öldüğünde parmağında bulunan yüzüğü içine koyduğu bir zarf verdi bana. Görüşme tekdüze bir biçimde sürerken elimdeki yüzükle tembelce oynuyordum, birden taşının alt tarafına sabunumsu, yağ gibi bir şeyin sıvanmış olduğunu ayrımsadım. Aradaki ilişkiyi kurana dek birkaç saniye geçti, sonra her şey bütün saçmalığıyla anlaşıldı: Yüzüğü parmağından çıkarabilmek için kullanmışlardı o sıvıyı. Görevi bu tür işleri yapmak olan kişiyi gözümde canlandırmaya çalıştım. Korkmaktan çok büyülenmiş gibiydim. Kendi kendime şöyle düşündüğümü anımsıyorum: Gerçekler dünyasına, acımasız ayrıntılar âlemine girmiş bulunuyorum. Altın bir yüzüktü, Mason Kardeşliği işaretini taşıyan siyah bir taşı vardı. Babam yirmi yıldan fazladır etken üye değildi.

Cenaze evi müdürü babamla aralarında hiç var olmadığına emin olduğum bir yakınlık ve dostluğa değinerek "eski günlerde" babamı nasıl tanımış olduğundan söz ediyordu. Gazetelerde çıkacak ölüm ilanıyla ilgili bilgileri kendisine verirken ben daha bir şey söylemeden

benden önce davranıp yanlış bilgiler veriyor, babamı ne kadar iyi tanıdığını kanıtlamak için lafı ağzımdan alıyordu. Bunu her yaptığında onu durdurup yanlışını düzeltiyordum. Ertesi gün ilan gazetede çıkınca bu yanlış bilgilerin çoğunun öylece basıldığını gördüm.

Ölmeden üç gün önce yeni bir araba almıştı babam. Belki bir, belki iki kez kullanınıştı onu; cenazeden sonra onun evine döndüğümde, iri ve ölü doğmuş bir yaratık gibi çoktan cansızlaşmış olarak garajda durduğunu gördüm onun. O gün daha sonra, bir an kendi başıma kalabilmek için garaja gittim. Direksiyonun arkasına otururak o tuhaf, fabrikadan yeni çıkmışlık kokusunu içime çektim. Kilometre göstergesi altmış yedi mili gösteriyordu. Bu aynı zamanda babamın da yaşıydı: altmış yedi. Bu sayının kısalığı midemi bulandırdı. Sanki yaşamla ölüm arasındaki uzaklıktı bu. Kısa bir yolculuk, komşu kasabaya gitmekten pek de uzun değil.

En çok yerindiğim şey: öldükten sonra babamı görme olanağı bulamamış olmam. Cahilce davranarak cenaze töreni sırasında tabutun kapağının açık olacağını düşünmüştüm, sonra olmadığını gördüğümde bir şey yapmak için çok geç olmuştu.

Babamı hiç ölü olarak görmemiş olmak, gerçekte çekmeyi istediğim şiddetli acıdan yoksun bıraktı beni. Görmemiş olmam onun ölümünü daha az gerçek yaptığından değil, ama şimdi o ölümü her görmek, onun gerçekliğine her dokunmak istediğimde, hayalimde canlandırmam gerekiyor. Anımsanacak hiçbir şey yok. Bir tür boşluktan başka hiçbir şey.

Tabutun konması için mezar açıldığında çukurun dibinden çıkan kalın, turuncu bir kök gördüm. Garip bir biçimde sakinleştirdi beni. Kısa bir an için, ölümün çıp-

lak gerçeği törenin sözcüklerinin ve hareketlerinin ardına gizlenemez oldu. İşte oradaydı; dolaysız, süssüz, gözlerimi kaçırmama olanak tanımıyordu. Babam toprağın içine indiriliyordu ve zamanla tabutu dağılıp ayrılınca, o görmüş olduğum kökü beslemeye yarayacaktı bedeni. O gün söylenip yapılmış olan her şeyden daha çok anlamı vardı bunun benim için.

Cenaze törenini yöneten haham on dokuz yıl önce benim Bar Mitzva'mı yöneten kişiydi. Onu son gördüğümde, genç ve sakalsızdı. Şimdiyse yaşlanmıştı, yüzü de gri bir sakalla kaplıydı. Babamı tanımıyordu, gerçekte onunla ilgili hiçbir şey bilmiyordu; tören başlamadan yarım saat önce yanına oturup yapacağı övücü konuşmada neler söylemesi gerektiğini anlattım ona. Küçük kâğıt parçalarına notlar aldı. Konuşma yapma vakti geldiğinde çok duygulanarak konuştu. Söz konusu olan hiç tanımadığı bir adamdı, yine de gönülden söylüyormuş gibiydi sözlerini. Arkamda, kadınların hıçkırdığını duyuyordum. Kendisine anlattığım her şeyi neredeyse kelimesi kelimesine aktarıyordu haham.

Bu öyküyü çok uzun zaman önce, babam ölmeden çok önce, yazmaya başladığımı anlıyorum birden.

Geceler boyu, yatağımda uyumadan yatarken, gözlerimi karanlığa dikiyorum. Uyumanın olanaksızlığı, babamın nasıl öldüğünü düşünmemenin olanaksızlığı. Kalp krizi geçirmenin nasıl bir şey olduğunu gözümün önüne getirmeye çalışarak çarşafların arasında terliyorum. Damarlarımda adrenalin dolaşıyor, başım zonkluyor, tüm bedenim küçülüp göğsümün arkasındaki küçük bir alana toplanmış gibi oluyor. Aynı korkuyu, aynı ölümcül acıyı duymak istiyorum.

Sonra, geceleri düş görüyorum, hemen hemen her

gece. Bunların beni saatlerce önce uyandıran bir tanesinde, babamın kadın arkadaşının genç kızından, kendisinin babam tarafından gebe bırakılmış olduğunu öğreniyorum. Kız çok genç olduğu için doğumdan sonra bebeği karımla benim büyütmemiz kararlaştırılıyor. Bebek erkek olacaktı. Herkes bunu önceden bilmekteydi.

Bu öykü sona erdikten sonra da kendini anlatmayı sürdürecek belki, doğru, sözcükler kullanılıp tüketildikten sonra bile.

Cenaze törenindeki yaşlı bey, şimdi doksan yaşına yaklaşmış olan büyük amcam Sam Auster'di. Uzun boylu, saçsız, çok tiz ve çatlak bir sesi var. 1919'da olanlarla ilgili tek bir sözcük bile etmedi, ben de ona sorma cesaretini bulamadım. Sam küçük bir çocukken ona baktım, dedi. Başka bir şey söylemedi.

Bir şey içmek isteyip istemediği sorulduğunda bir bardak sıcak su istedi. Limon? Hayır, teşekkürler, yalnızca sıcak su.

Yine Blanchot: "Ama artık ondan söz edemem."

Evden: Alabama Eyaleti, St. Clair ilçesinden annemle babamın boşandıklarını bildiren bir kâğıt. Altındaki imza: Ann W. Love.

Evden: bir kol saati, birkaç tane kazak, bir ceket, bir çalar saat, altı tane tenis raketi, güçbela çalışan paslı, eski bir Buick. Bir tabak takımı, bir kahve masası, üç ya da dört lamba. Daniel için bir Johnnie Walker bar heykeli. Boş fotoğraf albümü. İşte Bizim Yaşamımız: Austerler.

Önceleri, bu eşyalara tutunmanın beni avunduracağını, onların bana babamı anımsatacaklarını, yaşamımı sürdürürken onu düşündüreceklerini sanmıştım. Ama

nesneler belli ki nesne olmaktan öte bir şey değiller. Artık onlara alıştım, onları kendimin olarak düşünmeye başladım. Babamın saatinden zamanı öğreniyor, onun kazaklarını giyiyor, arabasıyla sağa sola gidiyorum. Ama bütün bunlar ancak yakın bir ilişkinin aldatan görüntüleri. Bu eşyaları kendime mal ettim bile. Babam onlardan uzaklaşıp gitti, yine görünmez oldu. Ve eninde sonunda bu eşyalar bozulacaklar, kırılıp dökülecekler, atmak zorunda kalacağım onları. Bunun önemi varmış gibi görüneceğine bile emin değilim.

"... Burada şuna inanılır ki, yalnızca çalışan ekmeğe kavuşur, yalnızca ıstırap çeken huzur bulur, yalnızca ölüler ülkesine inen sevdiklerini kurtarabilir, yalnızca bıçağını çeken İzak'ı ele geçirebilir... Çalışmak istemeyen, İsrael'in genç kızları üzerine yazılanlara dikkat etmelidir, çünkü o rüzgâra yaşam verir, çalışmak isteyense kendi babasına." (Kierkegaard)

Saat sabahın ikisini geçiyor. Dolup taşan bir kül tablası, boş bir kahve fincanı, ilkbahar başlarının soğuğu. Yukarıda beşiğinde uyuyan Daniel'in bir imgesi kafamda şimdi de. Bununla bitirmek.

Bunları okuyacak kadar büyüdüğünde bütün bu sayfalardan ne anlayacak, diye merak etmek.

Yukarıda beşiğinin içinde yatıp uyuyan tatlı ve vahşi küçük bedeninin kafamdaki imgesi. Bununla bitirmek.

(1979)

ANI KİTABI

"Ölüler ağladıkları zaman, iyileşmeye başlamışlar demektir," dedi Karga ciddi ciddi. "Ünlü dostum ve meslektaşımla aynı görüşte olmadığım için üzgünüm," dedi Baykuş, "ama kanımca, ölüler ağladığında, bu onların ölmek istemediğini gösterir."

COLLODI, *Pinokyo'nun Serüvenleri*

Önündeki masanın üzerine boş bir kâğıt koyarak kalemiyle şu sözleri yazar: Vardı. Bir daha asla olmayacak.

Aynı gün daha sonra odasına döner. Temiz bir kâğıt alır ve önündeki masaya koyar. Tüm sayfayı sözcüklerle doldurana dek yazar. Daha sonra, yazdıklarını okurken, sözcükleri çözmekte güçlük çeker. Anlayabildikleriyse, söylemek istediklerini veremiyor gibidirler. Sonra yemek yemeye gider.

O gece, ertesi günün yeni bir gün olduğunu söyler kendi kendine. Kafasının içinde yeni sözcükler çığlık atmaya başlar, ama onları kâğıda dökmez. Kendisinden A. olarak söz etmeye karar verir. Masayla pencere arasında durmadan gidip gelir. Radyoyu açar, sonra yine kapar. Bir sigara içer.

Sonra yazar. Vardı. Bir daha asla olmayacak.

1979, Noel arifesi. Yaşamı artık şimdiki zamanda sürmüyor gibiydi. Ne zaman radyosunu açıp dünya haberlerini dinlese, kendini duyduğu sözlerin çok önceden olup bitmiş şeyleri tanımladığını hayal ederken yakalıyordu. Şimdiki zamanda dururken bile oraya gelecekten

bakıyormuş duygusuna kapılıyordu; geçmiş biçimindeki bu şimdiki zaman o denli eskimişti ki, onu çoğunlukla öfkelendiren günlük korku buhranları bile sanki radyodaki ses yitik bir uygarlığın kayıtlarını okuyormuş gibi, uzakta görünüyorlardı. Sonraları, daha açıklıkla düşünebildiği zamanlar, bu duyguya, "şimdiye duyulan özlem" diyecekti.

Haritalar, çizelgeler, simgesel resimlerle tamamlanan klasik bellek sistemlerinin ayrıntılı bir tanımlamasıyla sürdürmek. Örneğin Raymond Lull ya da Robert Fludd ya da sözü edilmeye değmeyen Giordano Bruno, 1600 yılında yakılarak öldürülen o büyük Nola'lı adam. Başka yerleri ve imgeleri anımsamaya yol açan yerler ve imgeler: nesneler, olaylar, kişinin kendi yaşamının gömülü yapıtları. Belleği güçlendirme tekniği. Bruno'nun, insanın düşünce yapısının doğanın yapısına denk olduğu sanısıyla sürdürmek. Bu nedenle de her şeyin bir anlamda öteki her şeye bağlı olduğu sonucuna varmak.

Aynı zamanda, neredeyse yukarıda yazılanlarla koşutluk içinde, oda üzerine kısa bir inceleme. Örneğin, bir odada tek başına oturan bir adam imgesi. Pascal'ın dediği gibi: "İnsanın tüm umutsuzluğu yalnızca bir tek şeyden kaynaklanır: odasında sessizce kalmayı başaramamasından." Şu cümledeki gibi: "'Anı Kitabı'nı bu odada yazdı."

Anı Kitabı. Birinci Kitap.

1979, Noel arifesi. New York'tadır, Varick Sokağı 6 numaradaki küçük odasında. Çevredeki evlerin çoğu gibi bu ev de eskiden yalnızca bir işyeriydi. Evin her tarafında bir önceki yaşamının kalıntıları var: gizemli boru ağları, isli teneke tavanlar, tıslayan buharlı radyatörler. Bakışları ne zaman kapısının buzlucamına ilişse, kalıpla becerik-

sizce basılmış şu yazıyı tersten okur: R.M. Pooley, Lisanslı Elektrikçi. Bu oda insanların yaşaması için düşünülmemişti. Makineler, tükürük hokkaları, ter içindi burası.

Buraya ev diyemiyor, ama son dokuz ay boyunca elindeki tek şey burasıydı. Birkaç düzine kitap, yerde bir şilte, bir masa, üç iskemle, bir portatif soba, bir de yalnız soğuk su akan aşınmış lavabo. Tuvalet koridorun sonunda, ama yalnızca büyük aptesi geldiği zaman kullanıyor onu. Çişini ise lavaboya yapıyor. Son üç gündür asansör bozuk, en üst katta oturduğundan dışarı çıkmaya pek istekli değil. Dışarıdan döndüğünde on kat merdiveni çıkmaktan korktuğundan değil, yalnızca böylesine iç sıkıcı bir yere dönmek için kendini bunca yormayı cesaret kırıcı buluyor. Odasında her kalışını olduğunca uzatarak orayı düşünceleriyle doldurmayı başarıyor, bu da odanın sıkıcılığını giderir gibi oluyor ya da en azından kendisinin bu sıkıcılığı ayrımsamamasını sağlıyor. Her dışarı çıkışında düşüncelerini de birlikte götürüyor ve o yokken oda, onun orada oturma çabalarından gitgide sıyrılıyor. Döndüğünde bütün her şeye yeniden başlaması gerekiyor, bu da çaba istiyor, gerçek bir ruhsal çaba. Merdivenleri tırmandıktan sonraki bedensel durumu göz önüne alındığında (körük gibi şişen bir göğüs, ağaç gövdesi gibi sıkı ve ağırlaşmış bacaklar), bu iç uğraşının başlaması aynı oranda gecikiyor. Aradaki zamanda, kapıyı açtığı anla boşluğu yeniden ele geçirmeye başladığı an arasında kalan sürede, zihni sessiz bir korkuyla sağa sola savruluyor. Sanki kendi yok oluşunu izlemek zorunda bırakılmış gibi, sanki bu odanın eşiğini aşınca bir başka boyuta girip kara bir deliğin içine yerleşiyormuş gibi.

Başının üzerindeki katran lekeli tavan penceresinden karanlık bulutlar geçiyor, Manhattan gecesinin içine doğru sürükleniyorlar. Aşağıda trafiğin Hollanda Tüneli'ne doğru aktığını duyuyor: Noel öncesi gecede New Jer-

sey'deki evlerine yönelen araba seli. Yandaki komşuda ses yok. Sigaralarını tüttürüp plastik harfler üretmek için –günde on iki ya da on dört saat çalışarak yaptıkları bir iş– her sabah gelen Pomponio Kardeşler, herhalde evlerindeler ve bir bayram yemeğine hazırlanıyorlar. Daha iyi. Son zamanlarda içlerinden biri, geceyi işyerinde geçirir oldu, horlaması A.yı hep uykusuz bırakıyor. Adam odalarını ayıran ince duvarın öteki tarafında tam A.nın karşısına düşen yerde uyuyor, A. da saatler boyu yatağında yatıp gözlerini karanlığa dikiyor, düşüncelerini adamın geniz sesli, sıkıntılı düşlerinin gelgitlerine uydurmaya çalışıyor. Horultular gitgide yükseliyor, her bir devrenin en üst noktasına gelince uzuyor, keskinleşip neredeyse isterikleşiyorlar, sanki horlayan adamın gece olunca gün boyu kendisini tutsak eden makinenin sesini taklit etmesi gerekiyormuş gibi. Artık bir kez olsun dingin, kesintisiz bir uyku çekebilecek A. Noel Baba'nın gelişi bile onu rahatsız edemeyecek.

Kış gündönümü: Yılın en karanlık zamanı. Daha sabah uyanır uyanmaz günün kayıp gitmeye başladığını seziyor. Dişlerini batıracağı bir ışık yok, gözlerinin önüne serilen zamanı duyumsayamıyor. Daha çok kapıların kapandığı, anahtarın kilitlerin içinde döndüğü duygusuna kapılıyor. Büyülü bir mevsim, insanın kendi içyüzüyle baş başa kaldığı uzun bir an bu. Dış dünya, maddelerin ve bedenlerin somut dünyası, artık yalnızca zihninin ürettiği bir şey. Olayların içinden kayıp geçtiğini, kendi kendisinin yanında bir yerde –gerçekten burada değil, ama başka bir yerde de değil– yaşarmışçasına kendi varlığının çevresinde bir hayalet gibi dolaşıp durduğunu duyumsuyor. Aynı anda hem bir yere kilitlenmiş hem de duvarların içinden geçebilecekmiş gibi bir duygu. Bir düşüncenin kenarına bir not düşüyor: Kemiklerdeki karanlık; bunu unutma.

Gündüz, radyatörlerden oluk oluk sıcaklık akıyor. Şimdi, kışın en soğuk günlerinde bile, pencereyi açık tutmak zorunda kalıyor. Geceleyinse hiç ısı yok. Bütünüyle giyinmiş olarak, üstünde iki ya da üç kazakla bir uyku tulumunun içinde sımsıkı kıvrılıp uyuyor. Hafta sonlarında ısı tümüyle yok oluyor, hem gündüz hem gece; son günlerde masasının başına oturmuş yazmaya çalışırken elindeki kalemi duyumsamadığı zamanlar bile oldu. Bu konfor eksikliğinin kendisi rahatsız edici değil onun için. Ama dengesini bozuyor, onu dürtükleyip sürekli kendi içini gözlemler duruma getiriyor. Öyle görünse de, bu oda dünyadan kaçılacak bir yalnızlık köşesi değil. Burada ona hoş geldin diyecek bir şey, ona her şeyi unutturacak bir bedensel dinlenme umudu yok. Yalnızca kendi huzursuzluğunun izlerini taşıyor bu dört duvar; bu çevrede biraz huzur bulabilmek için daha da fazla inmek zorunda kendi içine. Ama indikçe daha da az şey buluyor düşünmeye değer. Bu onun için yadsınamaz bir şey. Eninde sonunda kendini kullanıp tüketmek zorunda kalacak.

Gece olunca elektrik yarı gücüne iniyor, sonra yine çıkıyor, yine iniyor, belirli bir nedeni olmadan. Sanki oyun oynayan tanrısal bir varlığın denetimindeymiş gibi ışıklar. Con Edison'da bu odanın kaydı yok, şimdiye kadar elektrik için ödeme yapmak zorunda kalan da olmadı. Aynı zamanda, telefon şirketi A.nın varlığını tanımaya yanaşmıyor. Telefon dokuz aydır burada olmasına ve hiç aksaksız çalışmasına karşın şimdiye kadar bir tek fatura bile gelmedi. Geçen gün bu sorunu çözümlemek için telefon ettiğinde onu hiç tanımadıklarını da söylediler ısrarla. Nasıl olduysa yaptığı görüşmelerden hiçbiri kayda geçmemiş. Adı kayıtlarda yok. Canı isterse boş zamanlarını uzak yerlere ücretsiz telefonlar ederek geçirebilir. Ama işin gerçeği telefon etmek istediği kimsenin olmaması. Ne California'da, ne Paris'te ne de Çin'de.

Dünya onun gözünde bu odanın boyutlarına inmiş durumda ve bu odayı anlaması ne kadar sürerse o kadar kalmak zorunda burada. Emin olduğu tek şey var: Burada oluncaya kadar hiçbir yerde olamaz. Burasını bulmayı başaramazsa, başka bir yeri aramayı düşünmesi anlamsız olur.

Balinanın karnındaki yaşam. Yunus Peygamber üzerine bir açıklama, konuşmaya yanaşmamanın ne anlama geldiği. Koşut metin: Köpekbalığının (Disney'in uyarlamasında balinanın) karnındaki Gepetto ile Pinokyo'nun onu nasıl kurtardığının öyküsü. Gerçek bir evlat olabilmek için insanın denizin derinliklerine dalıp babasını kurtarması gerektiği doğru mu?

Bu izleklerin başlangıç cümlesi. Öteki bölümler gelecek.

Sonra deniz kazası. Adada Crusoe. "Evde kalırsa bu çocuk mutlu olabilir, ama dışarı giderse, dünya yüzündeki en acınacak zavallı o olur." Yapayalnız bilinç ya da George Oppen'in deyişiyle: "Tekilin başına gelen deniz kazası."

Çevreyi saran dalgaların, gökyüzü gibi uçsuz bucaksız denizin ve gerideki cehennem sıcağının bir görüntüsü. "Ben insanlardan koptum, bir münzeviyim, insan toplumundan sürülmüş bir kişi."

Ya Cuma? Yo, henüz değil. Cuma yok, en azından burada yok. Olan her şey, o andan önce olup bitiyor. Ya da: Dalgalar ayak izlerini silip götürmüş olmalı.

Rastlantının doğasıyla ilgili ilk yorum.

Başladığı yer burası. Bir arkadaşı bir öykü anlatır ona. Aradan yıllar geçer, kendini yine o öyküyü düşünürken bulur. Bu öyküyle başlıyor değil. Daha çok, öyküyü

anımsadığı zaman kendisine bir şeyler olduğunun bilincine varıyor. Bu öyküyü anımsamasına yol açan şey kendisini zaten duyumsatmış olmasaydı o öykü aklına gelmezdi. Kendi de bilmeden, neredeyse yitip gitmiş bir anının olduğu yere tünel kazmıştı, yüzeye bir şey çıktığında kazının ne kadar sürmüş olduğunu düşünemiyordu bile.

Savaş sırasında M.nin babası birkaç ay Paris'te bir "hizmetçi odası"nda Nazilerden saklanmıştı. Sonunda kaçmayı başardı, Amerika'ya gitti ve orada yeni bir yaşama başladı. Yıllar geçti, yirmi yıldan fazla. M. doğmuştu, büyümüştü, şimdi de Paris'e okumaya gidiyordu. Oraya varınca kalacak bir yer bulmak için haftalarca uğraştı. Tam umudunu yitirip pes etmek üzereyken, ufak bir "hizmetçi odası" buldu. Oraya taşınır taşınmaz bu iyi haberi vermek için babasına bir mektup yazdı. Bir hafta kadar sonra babasının yanıtı geldi: Verdiğin adres, diye yazıyordu M.nin babası, benim savaş sırasında saklandığım binanın adresi. Sonra da odanın ayrıntılarını anlatıyordu. Kendi saklandığı odanın, oğlunun tuttuğu odayla aynı olduğu böylece ortaya çıktı.

O nedenle, bu odayla başlar öykü. Sonra bu odayla biter. Onun ötesinde baba vardır, oğul vardır, savaş vardır. Korkudan söz etmek o küçük odada saklanan adamın bir Yahudi olduğunu anımsamak. Ayrıca bilmek aynı zamanda: kentin Paris olduğunu, A.nın yeni döndüğü (15 Aralık'ta) bir yer olduğunu, daha önce bir yıl boyunca Paris'te bir hizmetçi odasında kalmış olduğunu, orada ilk şiir kitabını yazmış olduğunu, kendi babasının Avrupa'ya yaptığı tek yolculukta onu bir zamanlar orada görmeye geldiğini. Babasının ölümünü anımsamak. Onun da ötesinde –en önemlisi bu– M.nin öyküsünün hiçbir anlamı olmadığını anlamak.

Yine de başladığı yer burası. İlk sözcük, ancak artık

hiçbir şeyin açıklanamayacağı bir anda, bütün duyulara karşı koyan bir yaşam anında ortaya çıkıyor. Hiçbir şey söylememeye indirgenmek. Ya da kendi kendine şunu demek: Benim aklımdan çıkmayan bu. Sonra, neredeyse bir solukta, kendisinin peşini bırakmadığı şeyin de bu olduğunu ayrımsamak.

Önündeki masanın üzerine boş bir kâğıt koyar, kalemiyle şu sözleri yazar: "'Anı Kitabı' için olası bir önsöz."

Sonra Wallace Stevens'ın bir kitabını (*Opus Posthumous*) açarak şu cümleyi alır:

"Olağandışı gerçeğin karşısında, düş gücünün yerini bilinç alır."

O gün daha sonra, üç ya da dört saat durmadan yazar. Sonra yazdıklarını okuduğunda bir tek paragrafı ilginç bulur. Onun ne işe yarayacağına emin olmasa da daha sonra yararlanmak üzere saklamaya karar verir, çizgili bir not defterine geçirir yazdıklarını:

Baba öldüğü zaman, diye yazar, oğul hem kendi babası hem kendi oğlu olur. Oğluna bakar, çocuğun yüzünde kendini görür. Çocuğun ona baktığında ne gördüğünü kafasında canlandırır, kendisinin kendi babası olmaya başladığını görür. Açıklanması zor bir biçimde etkiler onu bu olay. Onu etkileyen yalnızca oğlanın görünüşü, hatta babasının içinde durma düşüncesi bile değildir, oğlanda kendi yok olan geçmişinden kalan şeyleri görmesidir. Duyumsadığı kendi yaşamına bir özlem, belki de, babasının oğlu olarak kendi çocukluğunun bir anısıdır. Açıklanması güç bir biçimde hem mutluluk hem acıyla titrerken bulur kendini o anda, eğer böyle bir şey olabilirse; sanki hem ileriye, hem geriye, hem geleceğe, hem geçmişe gider gibidir. Sık sık öyle zamanlar olur ki yaşantısı artık şimdiki zamanda geçmiyormuş gibidir.

Bir yer olarak, bir bina, bir dizi sütun, korniş, sundurma olarak bellek. Zihnimizin içindeki bedenimiz sanki onun içinde dolaşıyor, bir yerden bir yere gidiyor; ayak seslerimiz, yürürken, bir yerden başka bir yere giderken.

"Kişinin bu nedenle çok sayıda yeri bulunmalı," der Cicero, "Bu yerler iyi aydınlatılmalı, bir düzen içinde açıkça görülebilmeli, uygun aralıklarla yerleştirilmiş olmalıdırlar; imgeler etkin, açıkça tanımlanmış, olağandışı ve insan ruhunun karşısına hızla çıkıp onun içine sızma gücü olan imgeler... Çünkü yerler balmumu levhalara ya da papirüse; imgeler mektuplara; imgelerin düzeni ve doğası senaryoya, konuşma da okumaya çok benzer."

Paris'ten on gün önce döndü. Bir iş gezisiydi bu ve beş yılı aşkın bir süreden beri yurtdışına ilk çıkışıydı. Yolculuk etmek, sürekli görüşmeler yapmak, eski dostlarla çok fazla içmek, küçük oğlundan bu kadar ayrı kalmak, sonunda onu çok yormuştu. Yolculuğunun sonunda birkaç günü kalınca daha önce hiç görmediği Amsterdam'a gitmeye karar verdi. Tablolar, diye düşündü, ama oraya varınca, onu en çok etkileyen, daha önce yapmayı planlamadığı bir şey oldu. Özel bir amacı olmadan (otel odasında bulduğu bir rehberi tembelce karıştırırken), bir müze olarak korunmuş olan Anne Frank'ın evine gitmeye karar verdi. Yağmurun grileştirdiği bir pazar sabahıydı ve kanal boyundaki sokaklar ıssızdı. Evin önündeki dik ve dar merdiveni tırmanarak gizli bölmeye girdi. Anne Frank'ın günlüğünü yazmış olduğu, şimdi boş, ama Hollywood artistlerinin solmuş fotoğraflarının hâlâ duvarlarında asılı olduğu odada dururken birden ağlarken buldu kendini. İnsanın içinden gelen derin bir acıya yanıt verir gibi hıçkırarak değil, sessizce ağlıyordu, yaşlar yanaklarından süzülerek akıyordu, yalnızca dünyaya yanıt verir gibi. Çok sonra anladı ki "Anı Kitabı" tam o anda başla-

mıştı. Şu cümlede olduğu gibi: "Günlüğünü bu odada yazmıştır."

O odanın arka bahçeye bakan penceresinden, içinde bir zamanlar Descartes'ın yaşamış olduğu bir evin arka pencereleri görünüyor. Şimdi o bahçede çocuk salıncakları, çimenlerin üzerine yayılmış oyuncaklar, güzel küçük çiçekler var. O gün camdan dışarı bakarken o oyuncakların sahibi olan çocukların otuz beş yıl önce tam kendi durduğu yerde neler olup bittiği konusunda bir şey bilip bilmediklerini merak etti. Biliyorlarsa, Anne Frank'ın odasının gölgesinde büyümek nasıl bir şeydi.

Pascal'ın sözleriyle: "İnsanın tüm mutsuzluğu bir tek şeyden kaynaklanır. Sessizce odasında kalmayı başaramamasından." Bu sözlerin *Pensées*'de[1] yer almasıyla aşağı yukarı aynı sıralarda Descartes, Amsterdam'daki o evin odasından Fransa'daki bir arkadaşına şöyle yazıyordu: "Acaba?" diye soruyordu coşkuyla, "insanın buradaki kadar özgür olabileceği bir başka ülke daha var mı?" Her şey, bir bakıma, öteki her şeyle ilgili bir açıklama gibi düşünülebilir. Örneğin Anne Frank'ı hayal etmek, savaştan sonra yaşamış olsaydı, Amsterdam'da bir üniversite öğrencisi olarak Descartes'ın *Meditasyonlar*'ını okurken. Böylesine ezici, böylesine avunçsuz bir yalnızlığı düşününce, yüzlerce yıl soluk alamıyor insan.

Biraz da hayranlıkla, Anne Frank'ın doğum gününün oğlununkiyle aynı olduğunu görüyor. 12 Haziran. İkizler Burcu'nda. İkizlerin simgesi. İçinde her şeyin iki tane olduğu, aynı şeyin iki kez ortaya çıktığı bir dünya. Bellek: içinde bir şeyin ikinci kez ortaya çıktığı boşluk.

1. (Fr.) Düşünceler. (Y.N.)

Anı Kitabı. İkinci Kitap.

Israel Lichtenstein'ın Son Vasiyetnamesi. Varşova, 31 Temmuz 1942.

"Büyük bir heves ve istekle, arşiv malzemesi toplama işine yardımcı olmaya başladım. Bana koruyuculuk görevi verildi. Malzemeyi ben saklıyordum. Benden başka bilen yoktu. Yalnızca dostum Hersh Wasser'e açıklamıştım, amirimdi o. İyi sakladım onları. Tanrım onların korunmasına yardım et. İçinde bulunduğumuz korkunç günlerde başarabildiğimiz en müthiş, en iyi iş bu... Dayanamayacağımızı biliyorum. Böylesine dehşet verici bir cinayet ve soykırımdan canlı çıkıp yaşamını yitirmemek olanaksız. Bu nedenle de bu vasiyetimi yazıyorum. Belki de anılmsanmaya değmem, ama Oneg Şabat Derneği'nde çalışmakla gösterdiğim yüreklilik ve bütün malzemeyi saklamakla en tehlikeli durumda olmam dolayısıyla beni anarlar sanıyorum. Kendi başımın gitmesi çok önemsiz bir şey. Sevgili karım Gele Seckstein'ın ve en değerli varlığım küçük kızım Margalit'in başlarını tehlikeye sokuyorum... Minnet duygusu, bir anıt ya da övgü değil beklediğim. Yalnızca anılmsanacak bir şey kalsın istiyorum, ailemin, yurtdışındaki erkek ve kız kardeşimin benden kalanlara ne olduğunu bilmeleri için... Karımın anılmasını istiyorum. Gele Seckstein, sanatçı, düzinelerce eser verdi, yetenekli, sergi açamadı, halkın içine çıkamadı. Savaşın üç yılında çocukların arasında eğitimci ve öğretmen olarak çalıştı, sahne dekorları, çocukların sahne oyunları için giysiler hazırladı, ödüller aldı. Şimdi benimle birlikte ölümü karşılamaya hazırlanıyor... Küçük kızımın anılmasını istiyorum. Margalit bugün yirmi aylık. İbraniceyi mükemmel öğrendi, kusursuz konuşuyor. Dokuz aylıkken İbraniceyi anlaşılır biçimde konuşmaya başladı. Zekâ açısından üç ya da dört yaşındaki çocuklarla eşit düzeyde. Onu övmek istemiyorum. Bana bunu

anlatanlar, buna tanık olanlar, Nowolipki 68'deki okulun öğretmenleri... Kendi yaşamım ve karımın yaşamı için üzülmüyorum. Ama yetenekli bir küçük kız için üzülüyorum. Onun da anılmaya hakkı var... Bütün dünyadaki Yahudilerin geri kalanının kurtarıcısı olalım. Ulusumuzun yaşamını sürdüreceğine inanıyorum. Yahudiler yok edilemeyecekler. Biz, Polonya, Çekoslovakya, Litvanya, Letonya Yahudileri, bütün öteki ülkelerdeki tüm Yahudilerin cezasını ve sorumluluğunu yüklendik."

Ayakta durup gözlemek. Oturmak. Yatmak. Sokaklarda dolaşmak. Yemeklerini Square Diner'da yalnız başına bir bölmede yemek, önündeki masanın üstüne bir gazete yayarak. Mektuplarını açmak. Mektup yazmak. Ayakta durup gözlemek. Sokaklarda dolaşmak. Eski bir İngiliz dostundan, T.den, her ikisinin ailesinin de Doğu Avrupa'da aynı kentten (Stanislav) geldiğini öğrenmek. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçasıydı bu kent; iki savaş arasında Polonya'ya katıldı ve şimdi de, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden beri Sovyetler Birliği'nin bir parçası. T. ilk mektubunda, belki de kuzen olabileceklerine yönelik düşüncelerinden söz ediyor. İkinci mektubu ise duruma açıklık getiriyor. T. yaşlı bir teyzesinden, ailesinin Stanislav'da çok varlıklı olduğunu öğrenmişti; A.nın ailesiyse (daha önceden bildiği şeylere de uygun olarak) yoksuldu. Öykünün aslı, A.nın akrabalarından birinin (amcası ya da bir kuzeninin) T.nin ailesinin malı olan bir arazi üzerindeki küçük bir kulübede yaşamış olmasıydı. Bu akraba, evin genç kızına âşık olup evlenme teklif etmiş ve reddedilmiş. Onun üzerine Stanislav'dan sonsuza dek ayrılmış.

Bu öykünün A.yı büyüleyen yönü, adamın kendi oğluyla aynı adı taşımasıydı.

Birkaç hafta sonra Yahudi Ansiklopedisi'nde şu kaydı okudu:

AUSTER, DANIEL (1893-1962): İsrailli hukukçu ve Kudüs Belediye Başkanı. Stanislav'da (o zamanki Batı Galiçya) doğan Auster, Viyana'da hukuk öğrenimi gördü, 1914'te okulunu bitirdi ve Filistin'e gitti. Birinci Dünya Savaşı sırasında Şam'daki Avusturya Keşif Gücü Karargâhı'nda görev alarak açlık çeken Yahudilere İstanbul'dan parasal yardım gönderilmesi konusunda Arthur Ruppin'in yardımcısı olarak çalıştı. Savaştan sonra Kudüs'te çeşitli Yahudi-Arap çıkarlarını temsil eden bir hukuk bürosu açtı, Siyonist Kurul Hukuk Bölümü Sekreteri olarak çalıştı (1919-1920). Auster 1934 yılında Kudüs Encümen üyeliğine seçildi; 1935 yılında Kudüs Belediye Başkan Yardımcılığı'na atandı ve 1936-1938 ile 1944-1945 yılları arasında belediye başkan vekilliği yaptı. Auster, 1947-1948 yıllarında Birleşmiş Milletler'e sunulan Kudüs'ün uluslararası statü kazanmasıyla ilgili Yahudi savının savunuculuğunu yaptı. 1948 yılında (İlerici Parti temsilcisi olarak) Kudüs Belediye Başkanlığı'na seçildi, özgür İsrail'de bu göreve gelen ilk kişi oldu. Bu görevde 1951 yılına kadar kaldı. Auster aynı zamanda, 1948 yılında İsrail Geçici Kurulu'nda üye olarak görev aldı. Kuruluşundan kendi ölümüne kadar İsrail Birleşmiş Milletler Kurumu'nun başkanlığını yaptı.

Amsterdam'da geçirdiği o üç gün boyunca hep yolunu yitirdi. O kentin planı daireseldir (kanallarla kesilen ortak merkezli daireler, sonu gelmezcesine her biri ötekine ve sonra bir başkasına bağlanan yüzlerce minik köprünün oluşturduğu sanki paralel taranmış bir alan), başka kentlerde yaptığınız gibi bir sokağı kolayca "izleyemezsiniz". Bir yere varabilmek için nereye gideceğini-

zi önceden bilmeniz gerekir. Yabancı olduğu için A. nereye gideceğini bilmiyordu, ayrıca, nedense bir haritaya başvurmayı da istemiyordu. Üç gün boyunca yağmur yağdı ve o üç gün boyunca da daireler çizerek dolaştı. New York'a (ya da döndükten sonra kendi kendine söylemekten hoşlandığı gibi New Amsterdam'a) oranla Amsterdam küçük bir yer, sokakları belki de on gün içinde ezbere öğrenilebilecek bir kentti. Yine de, yolunu yitirmiş bile olsa, yanından geçen birine yolu soramaz mıydı? Kuramsal olarak evet, ama gerçekte bunu bir türlü yapamıyordu. Yabancılardan ürktüğünden ya da fiziksel olarak konuşmaya isteksiz olduğundan değil. Daha ince düşününce, Hollandalılarla İngilizce konuşmaya çekindiğini anladı. Amsterdam'da hemen hemen herkes kusursuz bir biçimde İngilizce konuşuyor. Bu iletişim kolaylığı onu rahatsız ediyordu, sanki o yerin yabancılığını yok edecekmiş gibi geliyordu ona. O ülkeye özgü olanı aradığı anlamına gelmiyordu bu, yalnızca o yerin, kendisi olmaktan çıkacağını duyumsuyordu, sanki Hollandalılar İngilizce konuşurlarsa Hollandalı olmaktan çıkacaklarmış gibi. Kimsenin onu anlamayacağını bilseydi, bir yabancıya koşup İngilizce konuşurdu: sözcükler, el kol hareketleri, yüzünü oynatma ve benzeri yollarla. Gerçek şuydu ki, onlar kendileri uzun süre önce buna izin vermiş olsalar da Hollandalıların Hollandalılıklarını bozmak istemiyordu. Bu nedenle dilini tuttu. Gezindi. Daireler çizerek dolaştı. Yolunu yitirmeye razı oldu. Bazen hedefine varmaya birkaç metre kalmışken, ne tarafa sapacağını bilmediğinden yanlış yöne dönmüş, böylece gittiğini sandığı yönden giderek uzaklaşmış olduğunu sonraları anladı. Belki de cehennemin dairelerinde dolaşıp duruyorum, diye düşündü, belki de kent, yeraltı dünyasının klasik bir örneğine göre yapılmış, onun bir modeli olarak tasarlanmıştı. Sonra, cehenneme ait çeşitli

çizelgelerin, bu konu üzerine yazan bazı on altıncı yüzyıl yazarlarınca bellek sistemi olarak kullanılmış olduğunu anımsadı. (Örneğin, Cosmas Rossellius'un *Thesaurus Artificiosae Memoriae*'si[1], Venedik, 1575.) Amsterdam cehennem, cehennem de bellekse, yolunu yitirmiş olmasının belki de bir hikmeti vardı. Tanıdığı her şeyden kopmuş olarak, tek bir başvuru noktası bile olmadan onu hiçbir yere götürmeyen adımlarının doğruca kendi içine götürdüğünü anladı. Kendi içinde dolaşıyordu ve yolunu yitirmişti. Bu yitiklik duygusu onu tasalandıracağına onun için bir mutluluk ve canlılık kaynağı oluyordu. Derin bir solukla içine çekti bunu. Daha önce gizlenmiş bir bilginin kıyısındaymışçasına, derin derin soludu bunu ve neredeyse utkuyla kendi kendine şunu söyledi: Yolumu yitirdim.

Yaşantısı artık içinde bulunduğu zamanda geçmiyor gibiydi. Ne zaman bir çocuk görse, onun büyüyünce nasıl olacağını gözünün önüne getirmeye çalışıyordu. Ne zaman yaşlı bir insan görse, onun çocukken nasıl olduğunu hayal etmeye çalışıyordu.

En kötüsü kadınlarla oluyordu, özellikle de kadın genç ve güzelse. Bakışlarıyla onun yüz derisini delip geçerek gerisindeki adsız kafatasını düşünmeden edemiyordu. Kadının yüzü ne kadar güzelse, geleceğin saldırgan belirtilerini o yüzde bulabilmek için o kadar istekle uğraşıyordu. Yeni başlayan kırışıkları, daha sonra sarkacak cildi, gözlerdeki hayal kırıklığı dolu cam gibi bakışı. Yüzleri birbiri üstüne koyardı: bu kadın kırkındayken, bu kadın altmışındayken, bu kadın seksenindeyken. Sanki kendisi şimdiyi yaşasa bile, geleceği araştırmak, her

1. (Lat.) Yapay hafıza hazinesi. (Y.N.)

birimizin içinde yaşayan ölümün izini sürmek zorunluluğunu duyumsuyordu.

Bir süre sonra, Flaubert'in Louise Colet'ye yazdığı mektupların birinde (Ağustos 1848) buna benzer bir düşünceye rastladı ve ikisi arasındaki benzerlik onu şaşırttı: "... Her zaman algılıyorum geleceği, her şeyin karşısavı hep gözlerimin önünde. Büyüyüp yaşlanacağını düşünmeden hiçbir çocuğa bakmadım, ne de mezarı düşünmeden beşiğe. Çıplak bir kadın görünce gözümün önüne onun iskeleti geliyor."

Hastane koridorunda yürümek, bacağı kesilen adamın var gücüyle bağırmasını dinlemek: Acıyor, acıyor. O yaz (1979) bir aydan fazla, her gün kentin içinden geçerek hastaneye gitmek, o dayanılmaz sıcak. Büyükbabasına takma dişlerini ağzına yerleştirmesinde yardımcı olmak. Yaşlı adamın sakalını elektrikli tıraş makinesiyle tıraş etmek. Ona *New York Post* gazetesinden beyzbol sonuçlarını okumak.

Bu konularla ilgili ilk açıklamalar bunlar. Öbür bölümleri arkadan gelecek.

Şansın doğasıyla ilgili ikinci açıklama.

1962 yılının yağmur çisentili bir nisan günü, New York Mets takımının ilk oyunlarından birini izlemek için arkadaşı D. ile birlikte okulu kırarak polo sahasına gittiğini anımsıyor. Stadyum hemen hemen boştu (sekiz-dokuz bin kişi vardı). Mets, Pittburgh Pirates'e karşı oynadığı oyunda açık farkla yenildi. İki arkadaş, Harlemli bir çocuğun yanına oturmuşlardı, oyun boyunca üçünün arasında geçen konuşmanın o hoş doğallığını anımsar A. şimdi.

O sezon A. polo sahasına bir tek kez daha gitti, o da Dodgers takımıyla bir tatil günü (Memorial Day: anı günü, ölülerin günü) oynanan çift karşılaşmayı izlemek

için: Tribünlerde elli bini aşkın insan vardı, parlak bir güneş, sahada çılgın olayların geçtiği bir öğleden sonra: üçlü bir oyun, saha içi sayılar, çift çalışlar. A. o gün de aynı arkadaşıyla birlikteydi, stadyumun uzak bir köşesinde oturuyorlardı. Geçen defa oturmayı becerdikleri o güzel yer gibi değildi bu kez oturdukları yer. Bir ara, sıcak sosis büfesine gitmek için yerlerinden kalktıklarında, orada, beton basamakların birkaç sıra aşağısında, nisan ayında rastlamış oldukları o çocuğun oturduğunu gördüler, bu defa annesi vardı yanında. Birbirlerini tanıdılar, dostça selamlaştılar, rastlantıyla olan bu karşılaşma üçünü de şaşırtmıştı. Yanılgıya düşmeyin: Bu buluşmanın olmaması olasılığı çok yüksekti. İki arkadaş A. ve D. gibi şimdi annesiyle oturan o çocuk da, nisandaki o yağmurlu günden beri hiçbir oyuna gitmemişti.

Bir yer olarak, bir madde olarak, bir kafatası olarak, o maddenin bulunduğu yeri içinde barındıran bir kafatası olarak bellek. Şu imgede olduğu gibi: "Bir adam odasında yalnız başına oturuyordu."

"Belleğin gücü çok büyüktür," demişti Aziz Augustinus. "Çok geniş, ölçülemeyecek kadar büyük bir sığınaktır o. Onun derinliklerinin en dibine kim erişebilir ki? Ama yine de ruhumun bir yetisidir o. Belleğim, doğamın bir parçası olmasına karşın, onun ne olduğunu tam olarak anlayamıyorum. Bu demektir ki zihnim kendi kendisinin içine tam olarak sığmayacak kadar dar. Ama o zaman, zihnin kendi içine sığdıramadığı bölümü nerede? Kendi dışında bir yerde mi, kendi içinde değil mi? Öyleyse, o bölüm zihnin içinde yer almıyorsa, nasıl onun bir parçası olabilir?"

Anı Kitabı. Üçüncü Kitap.

Sınırlı bir yerin sağlayabileceği sınırsız olanakları o

ilk kez 1965 yılında Paris'te yaşadı. Orada bir kahvede rastlantıyla bir yabancıyla karşılaşması sonucu S.yle tanıştı. A. o zaman on sekiz yaşındaydı, liseyi bitirip üniversiteye başlamadan önceki yaz aylarıydı; daha önce Paris'e hiç gelmemişti. Sonraları yaşamının büyük bölümünü geçireceği bu kentle ilgili ilk anıları bunlar, kaçınılmaz bir biçimde bir oda düşüncesine bağlı olan anılar.

S.nin yaşadığı on üçüncü bölgedeki Place Pinel, bir işçi mahallesiydi, o zaman bile eski Paris'in son kalıntılarından biriydi – hep sözü edilen, ama artık olmayan Paris'in. S. o denli küçük bir yerde yaşıyordu ki ilk başta insana karşı koyuyormuş, içeri sokmak istemiyormuş gibi görünürdü. İçinde bir kişi varsa kalabalık olur, iki kişi varsa dolar taşardı. Bedeninizi en küçük boyutlara indirgemeden, zihninizi kendi içinde son derece küçük bir noktaya çekip daraltmadan o odanın içinde dolaşmanız olanaksızdı. Ancak bunları yapınca soluk almaya, odanın genişlediğini duyumsamaya başlar ve zihninizin, o yerin en uç, sınırsız derinlikteki köşelerini bulgulayışını izlerdiniz. O odada bütün bir evren vardı çünkü, en geniş, en uzak, en bilinemeyen şeyleri içinde barındıran küçücük bir evrenbilimi. Bir insan bedeninden pek az büyük bir türbeydi orası, bedenin dışında kalan her şeyi öven bir yer: Hatta en küçük ayrıntısına kadar bir insanın iç dünyasının yansısı. S., çevresini kendi içindeki şeylerle doldurmayı başarmıştı. Yaşadığı oda bir düşler ülkesiydi, kendi bedeni bir zihne, katıksız düşünce soluyan bir aygıta dönüşmüşçesine, odanın duvarları ikinci bir bedenin derisi gibi sarıyordu çevresini. Ana rahmiydi burası, balinanın karnıydı, hayal gücünün doğduğu yerdi. Kendisini o karanlığın içine yerleştirerek, gözlerini kapamadan hayal kurmanın yolunu bulmuştu S.

Vincent D'Indy'nin eski bir öğrencisi olan S. bir zamanlar çok umut veren bir besteci sayılıyordu. Bununla

birlikte, yirmi yıl boyunca bestelerinden hiçbiri halkın önünde çalınmadı. Her konuda, ama özellikle politika konusunda deneyimsiz olan S., en kapsamlı orkestra yapıtlarından ikisinin –her biri yüz otuzdan fazla müzisyen gerektiren *Symphonie de Feu* ve *Hommage à Jules Verne*'in[1]– savaş sırasında Paris'te çalınmasına izin verme yanılgısına düşmüştü. Yıl 1943'tü, Nazi işgali var gücüyle sürüyordu. Savaş sona erdiği zaman, insanlar S.nin bir işbirlikçi olduğuna karar verdiler, gerçeği yansıtmaktan bu kadar uzak başka bir şey olamazdı, yine de Fransız müzik dünyası onu dışladı, hiçbir zaman doğrudan karşısına alarak değil, ama dolaylı olarak ve sessizce görüş birliğine vararak. Bir meslektaşının onu hâlâ andığını gösteren tek belirti, Nadia Boulanger'nin her Noel'de gönderdiği karttı.

Kekemeydi S., kırmızı şaraba düşkün bir çocukadamdı, hileden o kadar uzak, dünyanın kötülüklerinden o kadar habersizdi ki, adsız suçlayıcılarına karşı kendini savunmaya başlayamadı bile. Yaptığı, kendini geri çekmek, bir gariplik maskesi arkasına gizlenmek oldu. Kendini bir Ortodoks rahip yerine koyarak (aslında Rus'tu) sakal uzattı, siyah bir cüppe giydi ve adını Abbaye de la Tour olarak değiştirdi; aynı zamanda –kesik kesik, iki uyuşukluk nöbeti arasında– yaşamının önemli çalışmasını sürdürüyordu: on iki günde çalınabilecek, üç orkestra ve dört koro için bir parça. O acıları, yaşantısının o büsbütün sefil koşulları içinde, A.ya gelir, beceriksizce kekeleyerek, parlak gri gözlerini dikerek, "Her şey olağanüstü. Bizim çağımızdan daha kusursuz bir çağ asla olmadı," derdi.

Place Pinel'deki odasına güneş girmezdi. Penceresini siyah bir kumaşla kapamıştı, odadaki tek aydınlık, hesaplanarak yerleştirilmiş ve pek az ışık veren birkaç lam-

1. (Fr.) Ateşin senfonisi, Jules Verne'e övgü. (Y.N.)

badan geliyordu. Oda, ikinci sınıf bir tren kompartımanından fazla büyük değildi, hatta biçimi bile neredeyse kompartıman gibiydi:dar, yüksek tavanlı, karşıdaki duvarda tek bir pencere. S., bu küçük odayı bir sürü eşyayla doldurmuştu, tüm bir yaşamın birikintileriydi bunlar: kitaplar, fotoğraflar, yazı taslakları, özel totemler, kendisi için anlamı olan her şey. Bütün bu birikintilerle dolu olan duvar rafları tavana kadar çıkıyordu, her biri sarkıp bel vermişti, en hafif dokunuşta o istif bozulup sanki bütün o şeyler kafasına inecekmiş gibi görünüyordu. S., yatağında çalışıyor, yemek yiyor, uyuyordu. Hemen solunda, duvarın içine sımsıkı yerleştirilmiş küçük, kapalı raflar yer alıyordu, o raflarda gün boyunca gereksinme duyacağı her şey var gibiydi: kalemler, kurşunkalemler, mürekkep, nota kâğıtları, sigara kutusu, radyo, çakı, şarap şişeleri, ekmek, kitaplar, büyüteç. Sağında, tepesine bir tepsi tutturulmuş madenî bir sehpa vardı. Tepsiyi içe, dışa, yatağın üzerine ve kenarına çevirebiliyor, onu hem çalışma hem de yemek masası olarak kullanıyordu. Crusoe'nun yürüteceği türden bir yaşantıydı bu: Kentin göbeğinde deniz kazası. Çünkü S.nin önlemini almadığı hiçbir şey yoktu. Yoksulluğu içinde gereksinimlerini birçok milyonerden daha büyük bir beceriyle karşılamayı başarmıştı. Kanıtlara karşın, o bir gerçekçiydi, tuhaflığında bile. Yaşamını sürdürmesi için gerekli olan her şeyi bilecek kadar ayrıntılı olarak incelemişti kendini, bu tuhaflıkları yaşamının birer koşulu olarak kabul ediyordu. Davranışlarında, çekingen ya da dindar olduğunu gösteren, bir keşişin özverisini anımsatan hiçbir şey yoktu. Durumunu istekle, sevinçli bir heyecanla benimsiyordu; A. şimdi geriye dönüp baktığında, onun kadar güçlü ve sık gülen başka kimse tanımadığını ayrımsıyor.

S.nin son on beş yılını verdiği dev kompozisyonun bitmeye yaklaşmışlığı falan yoktu. S., büyük hayranlık

duyduğu Joyce'u bilinçli olarak yankılayan yapıtından "sürmekte olan yapıt" ya da yapılırken yapılıyor olan – yapılması gereken iş diye tanımladığı *Dodecalogue* diye söz ediyordu. Herhalde o parçayı bitirmeyi hiç düşünmemiştir. Başarısızlığının kaçınılmazlığını, neredeyse tanrıbilimin ana kuralı gibi kabul ediyora benziyordu, başka birini içinden çıkılması zor bir umutsuzluğa yönel-

tebilecek olan şey, onun için sınırsız, Don Quijotevari bir umut kaynağı o[1]uyordu. Daha önceki bir zamanda, belki de en karanlık ânında, yaşamıyla işi arasındaki denklemi kurmuştu, şimdi de ikisini birbirinden ayıramıyordu. Her düşünceyi yapıtına aktarıyordu; yapıt düşüncesi yaşamına bir amaç veriyordu. Olanak sınırları içindeki bir şeyi tasarlamış olmak – yapıp bitirebilmek; bu yüzden de kendinden kopmuş sayılacak bir iş bu girişimi bozardı. Amaç sonuca ulaşamamaktı, ama bu kendisi için düşünüp bulabileceği en tuhaf şeyi yapmaya çalışırken olmalıydı. Sonunda ulaştığı yer, mantığa aykırı olarak, bir boyun eğme ya da Tanrı'ya oranla kendi önemsizliğini ortaya koyma oluyordu. Çünkü, S.ninki gibi düşler ancak Tanrı'nın zihninde gerçekleşebilirdi. Ama, kafasındaki gibi hayaller kurarak, kendi dışında olan her şeye katılmanın, kendini sonsuzluğun merkezine birkaç santim daha yaklaştırmanın bir yolunu bulmuş oluyordu S.

O 1965 yılının yazında bir ayı aşkın bir süre boyunca, A., S.yi haftada iki ya da üç kez görmeye gitti. Kentte başka tanıdığı yoktu, bu nedenle S. onun kente atılmış demiri olmuştu. S.nin evde olacağına, kendisini coşkuyla karşılayacağına (Rus usulü, yanaklardan üç kez öperek: sol, sağ, sol), konuşmaya fazlaca gönüllü olacağına hep güvenebilirdi. Yıllar sonra, büyük kişisel sıkıntılar içinde olduğu bir dönemde, kendisini S. ile buluşmaya sürekli çeken şeyin bir babası olmanın nasıl bir şey olduğunu ilk kez tatmasına olanak sağlaması olduğunu anladı.

Kendi babası, çok az şeyi paylaşabildiği, uzak, neredeyse var olmayan bir insandı. S.ye gelince, iki yetişmiş oğlu vardı, her ikisi de babalarının örneğine sırtlarını çevirmişler, dünyaya karşı saldırgan, çıkarcı bir tavır takınmışlardı. Aralarında oluşan doğal uyumun da dışında, S. ve A. benzer bir istekle birbirlerine yaklaştılar: Biri, kendini olduğu gibi kabul edecek bir evlat isteğiyle, öteki, kendini olduğu gibi kabul edecek bir baba isteğiyle. Bu dilek, bir doğum yılı benzerliğiyle de perçinlendi: S., A.nın babasıyla aynı yılda doğmuştu. A. da S.nin küçük oğluyla aynı yılda doğmuştu. S., A.nın baba açlığını, eliaçıklık ve gereksinmeyi tuhaf bir biçimde birleştirerek gideriyordu. A.yı ciddi olarak dinliyor, yazar olma tutkusunu bir genç adamın olmayı umduğu en doğal şeymiş gibi karşılıyordu. A.nın babası, o garip, kendi içine kapalı yaşama biçimiyle, A.ya babasının yaşamında bir yeri olmadığını, yaptığı hiçbir şeyin onu etkilemeyeceğini duyumsattıysa, S. de kendi savunmasızlığı ve yoksulluğu içinde A.nın kendisi için gerekli olmasına olanak tanımıştı. A. ona yiyecek taşımış, şarap ve sigara getirmiş, açlıktan ölmemesini –gerçek bir tehlikeydi bu– sağlamıştı. S.nin özelliği de buydu: Hiç kimseden hiçbir zaman hiçbir şey istemezdi. İnsanların ona gelmesini bekler, kurtuluşunu şansa bırakırdı. Eninde sonunda biri gelirdi nasılsa: eski karısı, oğullarından biri, bir dost. O zaman bile bir şey istemezdi. Ama verileni geri çevirmezdi de.

A. ne zaman yemek getirse (genellikle Place d'Italie'deki bir şarküteriden alınmış kızarmış tavuk), bu olay bir yalancı ziyafete dönüşür, kutlama için sözümona bir neden yaratırdı. "A, tavuk," derdi S., bir butun kemiğini dişlerken. Daha sonra gene dişleyip sularını sakalının içine akıtırken "A, tavuk," derdi, duyduğu gereksinmeyle yemeğin ona verdiği yadsınmaz zevk arasındaki acı alayı kabul edercesine şeytansı, kendini küçümseyici bir kah-

kaha patlatarak. O kahkahada her şey saçmalaşır, parlaklaşırdı. Dünyanın içi dışına döner, yok olur gider, sonra da fizikötesi bir şaka gibi yeniden doğardı. Kendi gülünçlüğünü göremeyen bir insan için o dünyada yer yoktu.

S. ile başka buluşmalar. Paris'le New York arasında mektuplaşmalar, karşılıklı gönderilen birkaç fotoğraf, hepsi de yitirilmiş şimdi. 1967'de: Birkaç aylık bir ziyaret daha. O yıl S. rahip giysisini çıkarmış ve eski adını kullanmaya başlamıştı. Ama oturduğu mahallenin sokaklarında dolaşırken giydiği şeyler de aynı derecede şaşırtıcıydı. Bere, ipek gömlek, eşarp, ağır fitilli kadifeden pantolon, deri binici çizmeleri, gümüş saplı fildişi bir baston: Hollywood gözüyle 1920 yılları Parisi'nin bir görüntüsü. S.nin küçük oğlunun bir film yapımcısı olması belki de rastlantı değildi.

Şubat 1971'de, üç buçuk yıl kalmak üzere Paris'e döndü. A. artık bu kentte bir ziyaretçi sayılmıyordu, bu da zamanını alan birçok şeyin bulunduğu anlamına geliyordu, yine de S.yi oldukça düzenli olarak, belki iki ayda bir görüyordu. Aralarındaki bağ sürüyordu, ama zaman geçtikçe A. şimdiki bu bağı yaşatan şeyin, aslında altı yıl önce oluşmuş o eski bağın bir anısının olup olmadığını merak etmeye başladı. Öyle oldu ki A. New York'a döndükten sonra (Temmuz 1974), S.ye artık hiç mektup yazmadı. Onu düşünmediği anlamına gelmiyordu bu. Artık A.yı ilgilendiren şey, S. ile arasındaki ilişkisini geleceğe taşımak için duyacağı gereksinmeden çok S.nin anısıydı. Böylece, kendi derisinin içinde elle dokunup algılarcasına zamanın akışını duyumsamaya başladı. Anımsamak yetiyordu ona. Bu da, başlı başına, şaşırtıcı bir bulguydu.

Ama A.yı daha da şaşırtan şey beş yılı aşan bir aradan sonra (Kasım 1979'da) Paris'e döndüğü zaman S.yi aramaması oldu. Aramayı amaçlamış olmasına karşın.

Orada kaldığı haftalar boyunca, her sabah uyandığında, bugün S.yi görmek için zaman ayırmalıyım, demiş, sonra da saatler ilerledikçe onu ziyarete gitmemek için bir gerekçe bulmuştu. Bu isteksizliğin, korkunun ürünü olduğunu anlamaya başladı. Ama neyin korkusu? Kendi geçmişine geri dönmenin mi? Geçmişe karşı çıkıp onu değiştirebilecek bir şimdiki zamanı bulmanın, elinde tutmak istediği geçmişin anısını bunun yıkabileceği korkusu mu? Hayır, diye düşündü, o kadar basit değil. Öyleyse ne? Günler geçti ve sorun giderek belirginleşmeye başladı. S.nin ölmüş olmasından korkuyordu. Mantık dışıydı, ama biliyordu bunu. A.nın babası, bir yıldan daha az bir süre önce ölmüştü, S. de onun gözünde, özellikle babası konusundaki düşünceleri yönünden önem kazanmış olduğundan, her nasılsa, birinin ölümünün diğerinin de ölümünü kendiliğinden gerektireceğini düşünüyordu. Kendi kendine ne söylemeye çalışırsa çalışsın, yine de gerçekten inanıyordu düşündüklerine. Onun da ötesinde şöyle düşünüyordu: S.yi görmeye gidersem, ölmüş olduğunu öğreneceğim, ama gitmezsem o yaşıyor demektir bu. Bu nedenle S.ye gitmeyerek, onun dünyada kalmasına yardımcı olacağını düşünür oldu A.; kafasında S.nin görüntüsünü taşıyarak günlerce Paris'te dolaştı. Her gün yüzlerce kez, Place Pinel'deki o küçük odaya girerken görür gibi oldu kendini. Yine de oraya gitmek elinden gelmiyordu. Aşırı baskı altında yaşadığını o zaman anladı.

Şansın doğası konusunda ek açıklama.

Paris'te geçirdiği o yılların sonunda (1974) S.yi son kez görmeye gittiği günlerden kalma bir fotoğraf var. A. ve S. sokakta, S.nin evinin kapısının eşiğinde duruyorlar. Kollarını birbirlerinin omzuna dolamışlar, yüzlerinde çok belirgin bir arkadaşlık ve dostluk pırıltısı var. A.nın Va-

rick Sokağı'ndaki evine yanında getirdiği birkaç kişisel andaçtan biri bu resimdi. Şimdi (1979 Noel arifesi) bu resmi incelerken S.nin odasının duvarında gördüğü bir başka resim geldi aklına: S. on sekiz ya da on dokuz yaşlarında bir delikanlı, yanında da on iki-on üç yaşlarında bir erkek çocuk var. Aynı biçimde dostluğu çağrıştıran gülümsemeler, aynı biçimde omuzlara dolanmış kollar. S. ona çocuğun Marina Tsvetayeva'nın oğlu olduğunu söylemişti. A.nın kafasında Mandelstam'ın yanında en büyük Rus ozanı olarak duran Marina Tsvetayeva. 1974 yılından kalan bu fotoğrafa bakarken A. Tsvetayeva 1941'de kendini astığı zaman sona eren o güç yaşamı gözünün önüne getiriyor. Marina Tsvetayeva, içsavaşla ölümü arasında kalan yılların çoğunda Fransa'daki Rus göçmenlerin bulunduğu çevrede yaşamıştı; S. de aynı toplumun içinde yetişmiş, onu tanımış, oğlu Mur'la arkadaş olmuştu. Şu dizeleri yazan Marina Tsvetayeva: "Daha iyi bir yolu / Zamanı ve dünyayı yenmenin / Geçip gitmek ve iz bırakmamak olmalı / Geçip gitmek ve bir gölge bırakmamak / Duvarlarda..."; şunu da yazmıştı: "Bunu istemiş değildim, değil / bunu (ama dinle sessizce, / istemek bedenlere özgü / bizse salt ruhlarız şimdi)..."; şunu da: "Bu en Hıristiyan dünyada / bütün ozanlar Yahudi."

A. ile karısı 1974 yılında New York'a dönünce, Riverside Drive'da bir daireye taşındılar. Apartman komşularından biri, Gregory Altschuller adında seksenini aşmış yaşlı bir Rus doktoru idi; kentin hastanelerinden birinde araştırma çalışmaları yapıyor ve hem karısı hem kendisi edebiyata büyük ilgi duyuyorlardı. Dr. Altschuller'in babası, Tolstoy'un özel doktoruydu, Riverside Drive'daki dairede bir masanın üzerinde sakallı yazarın kocaman bir fotoğrafı duruyordu, iri bir yazıyla arkadaşına ve doktoruna imzalanmış bir fotoğrafı. O doktorun oğlu olan Dr. Altschuller'le görüşürken, kendisini olağanüstü şaşır-

tan bir şey öğrendi A. 1925 kışının ortasında, Prag dışındaki bir evde, bu doktor, Marina Tsvetayeva'nın oğlunu doğurtmuştu: S.nin duvarında asılı duran fotoğraftaki çocuğu. Daha da ötesi: Doktorluk mesleği boyunca doğurttuğu tek bebek o olmuştu.

"Geceydi," diye yazdı Dr. Altschuller geçenlerde, "1925 yılı ocak ayının son günüydü... Kar yağıyordu, korkunç bir fırtına vardı, her yer karla kaplanıyordu. O günler Tsvetayeva'nın ailesiyle birlikte yaşadığı köyden bir Çek çocuğu koşarak geldi; o sıralarda kocası yanında değildi. Kızı da babasıyla birlikteydi. Marina yalnızdı.

Çocuk odaya dalarak şöyle dedi: 'Pani Tsvetayeva hemen yanına gitmenizi istiyor, doğumu başladı çünkü. Acele etmelisiniz, bebek gelmeye başladı bile.' Ne diyebilirdim? Hemen giyindim, dizlerime kadar kar içinde, şiddetli fırtına altında ormanın içinden yürüdüm. Evin kapısını açıp içeri girdim. Tek bir elektrik ampulünün yaydığı solgun ışıkta odanın bir köşesinde kitap yığınları gördüm; neredeyse tavana değiyorlardı. Günlerdir birikmiş olan çöp yığınları odanın bir başka köşesine süpürülmüştü. Ve Marina oradaydı, yatakta birbiri ardına sigara içiyor, bebek de yola girmiş geliyordu. Neşeyle selamladı beni: 'Neredeyse yetişemiyordunuz!' Temiz bir şey, bir parça sabun arayarak çevreme bakındım. Hiçbir şey yoktu, temiz bir mendil bile, ne de başka bir şey. Marina yatakta yatıyor, sigara içip gülümsüyor, 'Bebeğimi sizin doğurtacağınızı söylemiştim size. Geldiniz, artık benim değil, sizin işiniz bu...' diyordu.

Her şey yeterince iyi gitti. Ama bebek doğduğunda, kordon boğazına sımsıkı dolanmıştı, zorlukla soluk alabiliyordu. Masmavi olmuştu...

Umutsuzca bebeğin soluklarını düzene sokmaya uğraştım, sonunda bebek soluk almaya başladı; rengi maviden pembeye döndü. Bütün o süre boyunca Marina

sessizce sigara içti, tek bir söz bile söylemeden gözlerini bebeğe ve bana dikerek baktı...

Ertesi gün oraya yine gittim, sonra da çocuğu haftalarca her pazar gördüm. Bir mektubunda (10 Mayıs, 1925 tarihli) Marina şöyle yazmış: 'Altmuller, Mur'la ilgili her şeyi gururla, sevgiyle yapıyor. Yemekten önce Mur bir kaşık dolusu şekersiz limon suyu içiyor. Savaş sırasında Almanya'da binlerce yeni doğan bebeği kurtaran Profesör Czerny'nin sistemine uygun olarak besleniyor. Altschuller Mur'u her pazar görüyor. Vurarak dinlemeler, stetoskopla dinleme, bir tür aritmetik hesabı. Sonra da bana, Mur'u bir sonraki hafta nasıl beslemem, ona neler yedirmem, ne kadar tereyağı, ne kadar limon, ne kadar süt vermem, ölçüleri giderek nasıl artırmam gerektiğini yazıyor. Her geldiğinde, yanında hiç not olmadan, bir önceki kez neler vermiş olduğunu anımsıyor... Bazen içimden onun elini yakalayıp öpmek için delice bir arzu geliyor...'

Oğlan çabucak büyüdü, annesiyle, annesinin arkadaşlarının taptıkları sağlıklı bir çocuk oldu. Onu en son gördüğümde bir yaşını doldurmamıştı. O sırada Marina, Fransa'ya taşındı, ondan sonraki on dört yılını orada geçirdi. George (Mur'un resmi adı) okula gitti, çok geçmeden ateşli bir edebiyat, müzik ve resim öğrencisi oldu. 1936 yılında, o zamanlar yirmili yaşlarının başında olan kız kardeşi Alia, ailesini ve Fransa'yı terk ederek, babasının peşinden Sovyet Rusya'ya döndü. Marina ise, çok küçük olan oğluyla birlikte tek başına Fransa'da kaldı... aşırı güçlük çekerek hem parasal hem manevi yönden. 1939 yılında, Sovyet vizesi için başvuruda bulundu, oğluyla birlikte Moskova'ya döndü. İki yıl sonra, Ağustos 1941'de yaşamı feci bir biçimde sona erdi...

Savaş sürüyordu. Genç George Efron cephedeydi. 'Elveda edebiyat, müzik ve okul,' diye yazmıştı kız karde-

şine. Mektubunu 'Mur' diye imzalamıştı. Asker olarak yürekli ve korkusuz bir savaşçı olduğunu kanıtladı, birçok savaşta yer aldı ve 1944 Temmuzu'nda Batı Cephesi'nde Druika Köyü yakınlarında bir çarpışmanın yüzlerce kurbanından biri olarak öldü. Yalnızca yirmi yaşındaydı."

Anı Kitabı. Dördüncü Kitap.

Birçok boş sayfa. Arkasından bol bol resim. Eski aile fotoğrafları, herkese kendi ailesi, olabildiğince geriye, eski kuşaklara dönmek. Bütün bunlara büyük bir dikkatle bakmak.

Daha sonra, Rembrandt'ın yaptığı oğlu Titus'un portrelerinden başlayarak, çeşitli kopyalar. Hepsini sıralarsak: Küçük oğlanın 1650 yılındaki görünüşünden (sarı saçlar, kırmızı tüylü şapka) 1655 yılındaki *Dersleriyle Uğraşırken* adlı portresine (düşünceli, masasının başında, sol elinden bir denizci pusulası sarkıyor, sağ başparmağı çenesine dayanmış), oradan da 1658'deki Titus'a (on yedi yaşında, olağanüstü kırmızı şapka ve bir eleştirmenin yazdığı gibi, "Sanatçı, oğlunun resmini genellikle yalnızca kendi yüz hatlarına sakladığı bir kavrayışla yapmış," sonra da Titus'un 1660 başlarında yapılmış elde kalan son tablosu: "Yüzü, hastalıktan göçmüş, güçsüz, yaşlı bir adamın yüzüne benziyor. Kuşkusuz biz resme, önemini sonradan anlamış olarak bakıyoruz, Titus'un babasından önce öleceğini biliyoruz..."

Bunları, Sir Walter Raleigh'i sekiz yaşındaki oğlu Wat'la birlikte gösteren (sanatçısı bilinmiyor) 1602 yılında yapılmış ve Londra'daki National Portrait Gallery'de bulunan bir portre izliyor: Verdikleri pozların gizemli benzerliği dikkat çekiyor. Baba da oğul da öne bakıyorlar, sol elleri kalçalarında, sağ ayakları kırk beş derecelik bir açı oluşturmuş, sol ayakları öne doğru, oğlanın yüzündeki koyu kararlılık, babasının özgüvenli, buyurgan

bakışını yansılıyor. Raleigh Londra Kulesi'nde on üç yıl tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılıp (1618) adını temizlemek üzere Guyana'ya yapacağı o kötü yazgılı yolculuğa başladığında Wat'ın da onunla birlikte olduğunu anımsamak. Wat'ın, İspanyollara karşı korkusuzca bir askerî saldırıya girişmişken, vahşi ormanlarda öldüğünü anımsamak. Raleigh karısına şöyle demişti: "Bu ana kadar acı çekmenin ne olduğunu hiç bilmiyordum." Böylece İngiltere'ye döndü ve başının kral tarafından uçurulmasına izin verdi.

Başka fotoğraflar da var, belki de birkaç düzine: Mallarmé'nin oğlu Anatole; Anne Frank ("Bu beni hep görünmek istediğim gibi gösteren bir fotoğraf. Öyle olsaydım, kesinlikle Hollywood'a gitme şansım olurdu. Ama şimdi, ne yazık ki, çoğunlukla değişik görünüyorum"); Mur; Kamboçyalı çocuklar; Atlantalı çocuklar. Ölü çocuklar. Yok olacak çocuklar, ölü olan çocuklar. Himmler: "Her Yahudi çocuğunu dünya yüzünden yok etme kararı aldım." Yalnızca resimler, başka bir şey yok. Çünkü, belli bir noktada, sözcükler insanı artık konuşmanın olanaksız olduğu, konuşulamayacağı sonucuna vardırıyorlar. Çünkü bunlar konuşulamayan resimler.

Yetişkin yaşamının büyük bir bölümünü çoğu yabancı ülkelerde bulunan kentlerde dolaşmakla geçirdi. Yetişkin yaşamının büyük bölümünü küçük bir tahta dikdörtgenin üzerine eğilip daha da küçük bir beyaz dikdörtgen kâğıda dikkatini toplamakla geçirdi. Yetişkin yaşamının büyük bölümünü kalkıp oturarak, aşağı yukarı gidip gelerek geçirdi. Bunlar bilinen dünyanın sınırları. Dinliyor. Bir şey duyduğunda yine dinlemeye başlıyor. Sonra bekliyor. İzliyor ve bekliyor. Ve bir şey görmeye başladığında yine izliyor ve bekliyor. Bunlar bilinen dünyanın sınırları.

Oda. Odadan ya da içinde pusu kurmuş tehlikelerden kısaca söz etmek. Şu imgede olduğu gibi: Hölderlin, odasında.

Üç ayda yaya olarak yaptığı o gizemli yolculuğu kafasında yeniden canlandırmak, Massif Central Dağları'nı tek başına geçişi, cebindeki tabancayı sımsıkı tutan parmakları. 1802'de ilk ruhsal bunalımını geçirmeden önce Bordeaux'dan Stuttgart'a yaptığı (yüzlerce millik) o yolculuk.

"Sevgili dostum... Sana uzun süredir yazmadım, bu arada Fransa'daydım ve o üzgün, yalnız toprağı gördüm; Güney Fransa'nın erkek ve kadın çobanlarını, siyasal belirsizlik ve açlık içinde büyüyen o tek tek güzellikleri, erkekleri ve kadınları... O güçlü öğe, cehennemin ateşi, insanların susuşu, doğadaki yaşamları, sınırlanmışlıkları, azla yetinmeleri beni hep duygulandırdı, kahramanlardan söz ederken dendiği gibi, Apollon'un beni çarptığını söyleyebilirim."

Stuttgart'a varınca, "ölü gibi solgun, çok zayıf, çukura kaçmış vahşi gözler, uzun saçlar ve sakalla, bir dilenci gibi giyinmiş olarak" arkadaşı Matthison'un önüne dikildi ve tek bir sözcük söyledi: "Hölderlin."

Altı ay sonra sevgili Suzette'i öldü. 1806'da şizofreniye yakalandı, ondan sonra da, yaşamının yarısını oluşturan otuz altı yıl boyunca, Tübingenli marangoz Zimmer'in –*Zimmer* Almanca'da oda anlamına gelir– kendisi için yaptığı kulede tek başına yaşadı.

ZIMMER'E

Yaşamın yönleri yollar kadar çeşitlidir ya da
Dağların sınırları kadar ve burada biz
Aşağıda, uyum içinde, yitirdiğimiz şeyi
unutmuşken,

Sonsuza dek barış içindeyken, Tanrı'nın
işi kalmayacak yanımızda.

Hölderlin'in yaşamının sonuna doğru, kuleye gelen bir konuk Suzette'ten söz etti. Ozan şöyle yanıtladı onu: "Ah, Diotima'm. Bana Diotima'mdan söz etmeyin. Bana on üç oğul doğurdu. Biri Papa, bir başkası Sultan, üçüncüsü Rus İmparatoru..." Ve sonra: "Ona ne olduğunu biliyor musunuz? Delirdi, evet delirdi, delirdi, delirdi."

O yıllarda Hölderlin'in çok az dışarı çıktığı söylenir. Odasından yalnızca kırlarda amaçsızca dolaşmak için çıkıyordu, dolaşırken ceplerini taşlarla dolduruyor, çiçek topluyor, sonra da çiçekleri yoluyordu. Kentte öğrenciler ona gülüyor, konuşmak için yanlarına yaklaşınca çocuklar korkuya kapılıp kaçıyorlardı. Sona doğru aklı o denli karıştı ki, kendisine değişik adlar takmaya başladı –Scardinelli, Killalusimeno– ve bir keresinde ziyaretçilerden biri odasından çıkarken ağırdan alınca, ona kapıyı gösterdi ve bir parmağını uyarırcasına kaldırarak, "Ben Tanrıyım," dedi.

Son yıllarda, Hölderlin'in o odadaki yaşamı üzerine yeni birtakım görüşler ortaya atılmıştır. Adamın biri, Hölderlin'in deliliğinin düzmece olduğunu, Fransız Devrimi'nden sonra Almanya'yı etkisi altına alan sersemletici siyasal tepkiye karşılık olarak ozanın dünyadan elini eteğini çektiğini ileri sürmektedir. Kulenin içinde, deyim yerindeyse, yeraltında yaşamıştır. Bu varsayıma göre Hölderlin'in deliliği süresince (1806-1843) yazdığı her şey, gerçekte gizli ve devrimci bir düzgü kullanılarak kaleme alınmıştı. Hatta bu sav üzerine geliştirilmiş bir tiyatro oyunu bile vardır. Bu oyunun son sahnesinde genç Marx, Hölderlin'i kulesinde ziyaret eder. Bu karşılaşmaya bakarak Marx'ın, *1844 Elyazmaları* kitabını ölüm döşeğindeki yaşlı ozandan esinlenerek yazdığı varsayımına sürükleni-

yoruz. Bu doğru olsaydı Hölderlin yalnızca on dokuzuncu yüzyılın en büyük Alman ozanı olmakla kalmaz, aynı zamanda siyasi düşünce tarihinin belli başlı kişilerinden biri olurdu: Hegel'le Marx arasındaki bağlantı. Çünkü gençliklerinde Hölderlin'le Hegel'in arkadaş oldukları belgelenmiş bir gerçektir. Tübingen'deki İlahiyat Fakültesi'ne birlikte gitmişlerdi.

Ama bu tür görüşler A.nın canını sıkıyor. Hölderlin'in odadaki varlığını kabul etmekte zorluk çekmiyor. Hatta Hölderlin'in başka hiçbir yerde yaşamını sürdüremeyeceğini söyleyecek kadar ileri de gidebiliyor. Zimmer'in eliaçıklığı, iyiliği olmasaydı, Hölderlin'in yaşamı zamanından önce sona erebilirdi. Bir odaya kapanmış olmak insanın kör olduğu anlamına gelmez. Kişinin deli olması dilinin tutulması demek değildir. Hölderlin'i yaşama geri getiren, yaşamından geriye ne kalmışsa onları yaşaması için ona geri veren o oda olmuştu, bir olasılıktan da öte bu. Jerome, Yunus Peygamber'in kitabı üzerine görüşlerini belirtirken, balinanın karnındaki Yunus'tan söz eden bölüme şöyle bir açıklama getirir: "Yunus Peygamber'in sonunun geldiğini düşündüğünüz yerin, onun güvenlikte bulunduğu yer olduğunu göreceksiniz."

"İnsanın imgesinin gözleri vardır," diye yazmıştı Hölderlin, o odadaki yaşamının ilk yılında, "Oysa ayın ışığı vardır. Kral Oedipus'un belki de bir fazla gözü vardır. Bu adamın çektiği acılar tanımlanamayan, söz edilemeyen, açıklanamayan acılar gibi görünüyor. Tiyatro böyle bir şeyi canlandırıyorsa, bu yüzden. Ama şimdi seni düşünürken canımı sıkan ne? Bir şeyi amaçlamak, ırmaklar gibi sürükleyip götürüyor beni, Asya gibi büyüyor o amaç. Elbette, bu illet Oedipus'ta da var. Elbette, bu yüzden. Hercules de acı çekti mi? Gerçekten... Çünkü Hercules'in yaptığı gibi, Tanrı'yla dövüşmek acı verir. Bu yaşamın özentisinin ortasındaki ölümsüzlük de, onu

paylaşmak da bir illettir. Ama bir adamın her tarafı çillerle, bedeni baştan başa lekelerle doluysa, bu da illettir. O güzel güneş yapar bunu: Çünkü her şeyi büyüten odur. Sanki güllerle baştan çıkarıyormuş gibi genç erkeklere ışınlarının çekiciliğiyle yol gösterir. Oedipus'un illetleri buna benziyor, sanki yoksul bir adamın, bir şeyim eksik demesi gibi. Laios'un oğlu, Yunanistan'daki zavallı yabancı! Yaşam ölümdür, ölüm de bir tür yaşam."

Oda. Yukarıdaki savın karşısavı. Ya da: odanın içinde olmanın nedenleri.

Anı Kitabı. Beşinci Kitap.

Babasının ölümünden iki ay sonra (Ocak 1979'da) A.nın evliliği bozuldu. Sorunlar bir süredir patlamak üzereydi, sonunda ayrılık kararı verildi. Bu kopmayı kabul etmek, bu konudan üzüntü duymak, ama yine de onun kaçınılmaz olduğunu görmek bir başka şey, getirdiği sonuçları sineye çekmek bambaşka bir şeydi: oğlundan ayrı kalmak. Bunu düşünmeye katlanamıyordu.

Varick Sokağı'ndaki odasına ilkbahar başında taşındı. Onu izleyen birkaç ay boyunca o odayla, son üç yıl karısıyla birlikte oturmuş oldukları Dutchess County'deki ev arasında mekik dokudu. Hafta içinde: kentte yalnızlık; hafta sonunda: yüz mil yol yapıp kent dışına ziyarete gitmek; orada eskiden çalışma odası olan odada yatıyor ve henüz iki yaşını doldurmamış olan oğluyla oynayıp ona dönemin değerli kitaplarını okuyordu: *Let's Go Trucks, Caps for Sale, Mother Goose*.[1]

A., Varick Sokağı'ndaki odasına taşındıktan hemen sonra altı yaşındaki Etan Patz o mahallenin sokaklarından yok oldu. A. nereye baksa, "Kayıp Çocuk" başlığı al-

1. (İng.) Haydi Kamyonlar, Satılık Kasketler, Anne Kaz. (Ç.N.)

tında çocuğun bir fotoğrafını görüyordu (lamba direklerinde, dükkânların vitrinlerinde, boş tuğla duvarlarda). Bu çocuğun yüzü, kendi çocuğunun yüzünden pek değişik olmadığından (öyle olsa bile önemli değildi), çocuğun fotoğrafını ne zaman görse, aklına kendi çocuğu geliyordu, tam da şu sözcüklerle: Kayıp Çocuk. Etan Patz'ı annesi bir sabah okul otobüsünü beklemesi için aşağıya yollamıştı (otobüs sürücülerinin uzun süren bir grevinden sonraki ilk gündü, çocuk da kendi başına bu küçücük işi yapmaya, bağımsızlığını gösterebileceği bu fırsatı kullanmaya çok hevesliydi). Sonra da onu bir daha gören olmadı. Başına ne geldiyse iz bırakmadan gelmişti. Kaçırılmış, öldürülmüş ya da çocuk öylece yürüyüp gitmiş, kimsenin kendisini göremeyeceği bir yerde ölüp kalmış olabilirdi. Kesinlikle söylenebilecek tek şey, onun –sanki yeryüzünden– yok olmuş olduğuydu. Gazeteler bu olayla çok ilgilendiler (çocuğun anne ve babasıyla, olayla ilgilenen dedektiflerle söyleşiler, çocuğun kişiliği konusunda yazılar: hangi oyunlardan hoşlandığı, hangi yemekleri sevdiği), A. da kuşkusuz çok daha küçük çapta olan kendi felaketinin üstüne eklenen bu felaketin varlığının kaçınılmaz olduğunu anlamaya başladı. Gözlerinin önüne gelen her şey kendi içindeki şeyin bir görüntüsü olmaktan öte değilmiş gibiydi. Günler geçiyor, içindeki acı her gün bir parça daha açığa çıkıyordu. Bir yitirme duygusu sardı içini ve bu duygu onu bir türlü bırakmadı. Kimi zamanlar o kadar büyük ve bunaltıcı oluyordu ki ondan hiç kurtulamayacağını düşünüyordu.

Birkaç hafta sonra, yaz başı. Parlak bir New York haziranı: Işığın berraklığı tuğlaların üzerine yansıyor, mavi ve saydam bir gökyüzü, Mallarmé'yi bile büyüleyecek bir gökmavisine ulaşmış.

A.nın büyükbabası (anne tarafından) yavaş yavaş öl-

meye başlamıştı. Daha bir yıl önce A.nın oğlunun birinci doğum günü partisinde sihirbazlık numaraları yapmıştı, ama şimdi seksen beş yaşında, artık desteksiz ayakta duramayacak, kımıldamak düşüncesinden bile yorulan, büyük bir çaba göstermeden yerinden kımıldayamayacak duruma gelmişti. Doktorun muayenehanesinde bir aile toplantısı yaparak büyükbabanın East End Bulvarı ile Seksen Sekizinci Sokağın köşesindeki Doctor's Hospital'a yatırılmasına karar verdiler (karısının on bir yıl önce amniotropic lateral sclerosis'ten –Lou Gehrig hastalığı– öldüğü hastane). A. o toplantıya katıldı, annesi ile annesinin kız kardeşi de: büyükbabasının iki çocuğu. Kadınların ikisi de New York'ta kalamadığından, her şeyle A.nın ilgilenmesine karar verildi. A.nın annesinin California'ya evine dönüp ağır hasta olan kendi kocasına bakması gerekiyordu, teyzesi de Paris'e gidip tek oğlunun yeni doğan kızını görecekti. Görünüşe göre her şey, sözcüğün tam anlamıyla, bir ölüm kalım sorununa dönüşmüştü. O anda A. kendini (belki de büyükbabası ona hep W.C. Fields'i anımsatmış olduğu için) Fields'in 1932'de çevirdiği bir film olan *Million Dollar Legs*[1] filmini düşünürken buldu: Jack Oakey, hareket eden bir posta arabasına yetişmek için deli gibi koşarken, arabacıya durması için yalvarır: "Ölüm kalım sorunu bu!" diye bağırır. Arabacı serinkanlılık ve alayla yanıtlar onu: "Ne değil ki?"

O aile toplantısı sırasında A. büyükbabasının yüzündeki korkuyu görebiliyordu. Bir aralık yaşlı adam onunla göz göze geldi ve doktorun masasının yanındaki üzeri ince metal levhalar, çerçeveli diplomalar, ödüller, dereceler ve teşekkür belgeleri ile kaplanmış duvarı işaret ederek, "Oldukça etkileyici değil mi? Bu adam bana

1. (İng.) Milyon Dolarlık Bacaklar. (Y.N.)

iyi bakacak," der gibi başını bilmişçe salladı. Yaşlı adam bu türlü gösterişlere hep aldanırdı. "Chase Manhattan Bankası'nın başkanından mektup aldım," derdi, gerçekte aldığı basılı bir mektuptan başka bir şey olmazdı. Ama o gün doktorun muayenehanesindeyken yaşlı adamın gözlerinin içine bakan şeyi kabullenmeye yanaşmamasını görmek A. için çok acı verici oldu. "Bütün bunlar beni rahatlatıyor doktor," dedi büyükbabası. "Beni iyileştireceğinizi biliyorum." Yaşlı adamın bu olanları görmeme gücüne neredeyse istemeyerek hayranlık duymakta olduğunu ayrımsadı A. O gün daha sonra büyükbabasının hastaneye götüreceği şeyleri küçük el çantasına yerleştirmesine yardım etti. Yaşlı adam sihirbazlık numaraları yaptığı şeylerden üç dört tanesini de çantaya koydu. "Niye bunlarla uğraşıyorsun?" diye sordu A. "Hastabakıcıları eğlendirmek için," diye yanıtladı büyükbabası, "işler sıkıcı olmaya başlarsa."

Yaşlı adam hastanede olduğu sürece A. onun evinde kalmaya karar verdi. Orasının boş kalması doğru değildi (birinin faturaları ödemesi, mektupları alması, çiçekleri sulaması gerekiyordu), ayrıca orası Varick Sokağı'ndaki odadan daha rahattı. Her şeyden öte, yaşlı adamın geri döneceği beklentisini korumalıydı. Ölüm gelinceye kadar, gelmemesi olanağı her zaman vardı, az da olsa, bu olasılığı göz önünde bulundurmak gerekiyordu.

Sonraki altı yedi hafta boyunca A. o evde kaldı. Çocukluğundan beri ziyaret ettiği aynı yerdi orası: Güney Central Park'la Columbus Circle'ın köşesindeki o hem yüksek, hem alçak hem de kalın, tuhaf biçimli bina. Çocukken acaba kaç saatini, Kristof Kolomb'un heykelinin çevresinde dönen trafiği izleyerek geçirdiğini düşündü. Altıncı kattaki bu pencerelerden Şükran Günü törenlerini, Colosseum'un yapılışını da izlemiş, aşağıdaki sokak-

larda yürüyen insanları sayarak bütün bir öğleden sonrasını geçirdiği olmuştu. Şimdi yine aynı çevrenin içindeydi, Çin işi telefon masası, büyükannesinin cam hayvan koleksiyonu, eski nemlendirme kutusu. Doğruca çocukluğuna geri dönmüştü A.

Karısıyla barışacağı umudunu sürdürüyordu. Karısı, oğullarıyla birlikte kente gelip büyükbabasının dairesinde kalmayı kabul edince, A. belki de gerçek bir değişiklik olabilir diye düşündü. Kendi yaşantılarının nesnelerinden, uğraşlarından uzaklaşınca, bu tarafsız çevreye güzelce yerleşmiş gibiydiler. Ama ikisi de, henüz bunun bir düş, temelsiz bir umutla anıların birleşiminin doğurduğu bir durum olmadığını söylemeye hazır değildi.

,A. her öğleden sonra iki otobüs değiştirerek hastaneye gidiyor, büyükbabasıyla bir iki saat kalıyor, sonra yine aynı yoldan eve dönüyordu. Bu uygulama on gün kadar sürdü. Sonra hava değişti. Boğucu bir sıcak çöktü New York'a ve kent ter, bitkinlik ve gürültüyle dolu bir karabasana dönüştü. Bunların hiçbiri küçük oğlan için iyi değildi (patır patır sesler çıkaran havalandırmasıyla o eve tıkılıp kalmak ya da buharları tüten sokaklarda anlaşılınca (arka arkaya birkaç hafta rekor düzeyde nemlilik olmuştu) A. ile karısı, çocukla annesinin kent dışındaki eve dönmelerine karar verdiler.

A. büyükbabasının evinde yalnız başına kalmayı sürdürdü. Her gün bir öncekinin eşi olmaya başlamıştı. Doktorla görüşmeler, hastaneye gitme, özel hemşire tutma, hemşireyi kovma, büyükbabasının yakarışlarını dinleme, başının altındaki yastıkları düzeltme. Ne zaman yaşlı adamın cildine baksa bir dehşet duygusu geçiyordu içinden. Bir deri bir kemik kalmış kol ve bacaklar, kuruyup büzülmüş hayalar, elli kilonun altına düşmüş bir beden. Bir zamanlar şişman bir adamdı büyükbabası, gör-

kemli, şişkin karnı yeryüzünde attığı her adımda önünden giderdi, ama şimdi yok gibiydi. A. o yıl daha önce, ölümün eşiğindeyken bile bunu anlamasına olanak bulamayacak kadar apansız ölen biri görmüşse, şimdi de bir başka tür ölüme tanık oluyordu ve her zaman bilmiş olduğu bir şeyi en sonunda kendisine öğreten de, bu yavaş, ölümcül tükenme, yaşamın ortasındayken yaşamı bırakma oldu.

Hemen hemen her gün büyükbabasının eski sekreteri, A.yı telefonla arıyordu, büroda yirmi yıldan fazla çalışmış olan bir kadındı bu. Büyükannesinin ölümünden sonra büyükbabasının en değişmez hanım arkadaşı, resmî toplantılarda –aile toplantıları, düğünler, cenazeler– herkesin içine çıkardığı saygın kadın olmuştu. Kadın her arayışında büyükbabasının sağlığı konusunda bol bol soru soruyor, sonra da A.dan hastaneye ziyarete gidebilmesi için yardımcı olmasını istiyordu. Sorun, onun sağlığının da kötü olmasıydı. Çok yaşlı olmamasına karşın (en fazla altmışlı yaşlarının sonundaydı), Parkinson hastalığı çekiyordu, bir süredir de Bronx'taki bir huzurevinde kalıyordu. Sayısız telefon görüşmesinden sonra (telefondaki sesi o denli güçsüzdü ki, söylediklerinin yarısını bile duymak için A.nın tüm gücünü kullanıp dikkatini toplaması gerekiyordu), Metropolitan Müzesi'nin önünde buluşmayı kararlaştırdılar; huzurevinin özel otobüsü Manhattan'da bir öğleden sonra geçirmeleri için hastaları haftada bir kez oraya getiriyordu. Tam o gün, yaklaşık bir aydan beri ilk kez, yağmur yağdı. A. sözleştikleri saatten önce vardı oraya, sonra da bir saatten fazla müzenin basamaklarında, başını bir gazeteyle yağmurdan koruyarak, kadını bekledi. Sonunda, vazgeçip gitmeye karar vererek son bir kez dolaştı çevreyi. Kadını o zaman buldu: Beşinci Cadde'den bir iki blok yukarıda, kendini

yağmurdan korumak istercesine zavallı, körpe bir ağacın altında durmuştu, başında saydam, plastik bir şapka vardı, öne kamburlaşmış, bastonuna dayanmıştı, her tarafı kaskatı kesilmişti, adım atmaya korkarak gözlerini yere, ıslak kaldırıma dikmişti. Yine o güçsüz ses; A. kadını duymak için kulağını neredeyse onun ağzına dayadı, ama yalnızca birkaç önemsiz ve yavan sözcük seçebildi: Otobüsün şoförü tıraş olmayı unutmuştu, gazete gelmemişti. Bu kadın hep sıkmıştı A.yı, iyiyken bile onun yanında beş dakikadan fazla kalmaktan hoşlanmazdı. Şimdi ona neredeyse öfke duyuyor, A.nın kendisine acımasını bekleme biçimine kızıyordu. Böylesine kendi kendiyle ilgili aşağılık bir yaratık olduğu için, kafasının içinde kadına çatıyordu.

Bir taksi bulana kadar yirmi dakikadan fazla geçti. Sonra da kadını kaldırımın kenarına götürüp taksiye bindirmenin bitmeyen işkencesi. Ayakkabılarını kaldırımın üstünde sürüyordu: iki üç santim, sonra duraklama; yine iki-üç santim ve duraklama; iki-üç santim daha, iki-üç santim daha. Kadının kolunu tutarak, yürümesi için onu elinden geldiğince yüreklendiriyordu. Hastaneye varıp A. kadını taksinin arka koltuğundan sonunda söküp çıkarmayı başarınca, hastanenin girişine doğru ağır bir yolculuğa başladılar. Tam kapının önünde, tam A.nın bu işi becereceklerine inandığı sırada, kadın donup kaldı. Ansızın hareket edemeyeceği korkusuna kapılmıştı, o nedenle de kıpırdayamıyordu. A. ne söylerse söylesin, ne kadar tatlı dil döküp kadını ilerletmeye çalışırsa çalışsın, kımıldayamıyordu. İnsanlar –doktorlar, hemşireler, ziyaretçiler– girip çıkıyor, onlarsa, A. ile çaresiz kadın, orada, o insan trafiğinin ortasında, kilitlenmişçesine duruyorlardı. A. kadına beklemesini söyleyerek (sanki başka bir şey yapabilirmiş gibi) lobiye girdi, orada bulduğu boş bir tekerlekli iskemleyi, kendisine kuşkuyla bakan bir bayan

yöneticinin gözlerinin önünden kaptı. Sonra da zavallı arkadaşını iskemleye yerleştirdi ve onu lobiden geçirerek, yöneticinin, "O bir hasta mı? O kadın bir hasta mı? Tekerlekli iskemleler yalnız hastalar içindir," biçimindeki bağırmalarına aldırmayarak asansöre koşturdu.

Kadını büyükbabasının odasına soktuğunda yaşlı adam uyukluyordu, ne tam uykudaydı ne de uyanık, bilinçliliğin kıyısında uyuşukluk içinde gidip geliyordu. Gelenlerin içeri girerken çıkardıkları ses canlandırmıştı onu, onların varlığını algılayabiliyordu; sonra neler olup bittiğini anlayınca, haftalardır ilk kez gülümsedi. Ansızın gözlerine yaşlar doldu. Kadının elini elinin içine aldı, bütün dünyaya seslenircesine (ama güçsüz, çok güçsüz olarak) A.ya şöyle dedi: "Shirley benim sevgilim. Shirley benim sevdiğim kadın."

Temmuz sonunda A. bir hafta sonunu kent dışında geçirmek istedi. Oğlunu görmeyi arzuluyor, sıcaktan ve hastaneden biraz uzaklaşmaya gereksinme duyuyordu. Karısı, çocuğunu, anne ve babasının yanına bırakarak New York'a gelmişti. O gün kentte ne yaptıklarını anımsamıyordu A., ama öğleden sonra geç vakit, oğlunun, gününü büyükbabası ve büyükannesiyle geçirdiği Connecticut'taki sahile gittiler. A. oğlunu bir salıncakta otururken buldu, oğlanın ağzından ilk çıkan sözlerdeki anlaşılırlık (bütün öğleden sonrayı büyükannesinin gözetiminde geçirdikten sonra) şaşırtıcı geldi. "Seni gördüğüme çok sevindim babacığım," dedi çocuk.

Aynı zamanda tuhaf buldu çocuğun sesini A. Solucu kesilmiş gibiydi, her bir sözcüğü, heceleri ayırarak çıkarıyordu ağzından. Bir şeylerin yolunda gitmediğine kuşkusu kalmadı A.nın. Hemen sahilden ayrılıp eve dönme konusunda diretti. Oğlan keyifli olmasına karşın, sanki bir vantriloğun kuklasıymış gibi, o tuhaf, neredeyse

mekanik sesle, o ses kanalıyla konuşmayı sürdürüyordu. Soluk alması aşırı hızlıydı: şişip inen bir gövde, içeri dışarı, içeri dışarı, soluk alıp veren küçük bir kuşunki gibi. Bir saat geçmeden A. ile karısı, bölgedeki çocuk doktorlarının listesini gözden geçiriyorlar, yerinde bulabilecekleri birine ulaşmaya çalışıyorlardı (cuma akşamı yemek saatiydi). Beşinci ya da altıncı denemelerinde kentteki muayenehanelerden birini yeni devralmış olan genç bir kadın doktor buldular. Şans eseri o saatte muayenehanesindeydi, hemen gelmelerini söyledi. Ya işinde yeni ya da kolay heyecanlanan biri olduğundan, küçük çocuğu muayene ederken A. ile karısı korkuya kapıldılar. Çocuğu masanın üstüne oturttu, göğsünü dinledi, bir dakikada aldığı solukları saydı, yayılmış burun deliklerine, yüzünün hafif mavimsi rengine baktı. Sonrası, muayenehanenin içinde çılgınca bir koşuşturma, karmaşık bir soluk alma aygıtını kurmaya çalışma: on dokuzuncu yüzyıldan kalma bir fotoğraf makinesini anımsatan kapaklı bir buhar aygıtı. Ama çocuk, başını kapağın altına sokmak istemiyor, soğuk buharın çıkardığı tıslama sesi onu ürkütüyordu. Bunun üzerine doktor, adrenalin iğnesini denedi. "Buna bir bakalım," dedi, "yararı olmazsa bir tane daha yaparız." Birkaç dakika bekledi, soluk alma oranıyla ilgili hesapları yeniden yaptı, sonra da ikinci iğneyi vurdu. Gene hiç etkisi olmadı. "Tamam," dedi. "Onu hastaneye götürmemiz gerekecek." Telefon etti, her şeyi kendi küçük bedenine toplar gibi görünen büyük bir enerjiyle A. ile karısına, kendisinin peşinden hastaneye nasıl gelecekleri, nereye gideceklerini, ne yapacaklarını anlattı, sonra da onları dışarı çıkardı, ayrı arabalarla yola çıktılar. Koyduğu tanı astımla birleşik zatürreeydi; hastanede röntgen çekildikten ve daha ayrıntılı incelemeler yapıldıktan sonra bu tanının doğru olduğu anlaşıldı.

Oğlan, çocuk koğuşunda özel bir odaya kondu,

hemşireler orasına burasına bir şeyler sokup batırdılar, boğazından aşağı sıvı ilaçlar akıtırken bağırtarak yatağa bastırdılar, damar içine serum veren bir aygıta bağlandı ve içine duvardaki bir sübaptan soğuk oksijen dumanı püskürtülen, üstü saydam bir plastik çadırla örtülü bir çocuk karyolasının içine yerleştirildi. Oğlan o çadırın içinde üç gün üç gece kaldı. Anne ve babasının, yanında sürekli kalmalarına izin verildi, başlarını ve kollarını çadırın içine uzatarak yatağın yanında sırayla beklediler, biri çocuğa kitap okur, öyküler anlatır, onunla oynarken, ötekisi, yetişkinler için ayrılan ufak bir okuma odasında oturup çocukları hastanede olan başka anne babaların yüzlerini inceliyordu: O yabancılardan hiçbiri ötekilerle konuşmayı göze alamıyordu, çünkü hepsi yalnız bir tek şeyi düşünüyordu, ondan söz etmekse her şeyi daha da kötüleştirmekten başka bir şeye yaramazdı.

Çocuğun damarlarına verilen ilaç, aslında adrenalinden oluştuğundan, anne ve babası için başında beklemek yorucu oluyordu. Bu ilaç iki yaşındaki bir çocuğun olağan enerjisinin üstünde bir enerji yüklüyordu oğlana, annesiyle babası da zamanlarının çoğunu onu yatıştırmaya çalışmakla, çadırdan dışarı çıkmasına engel olmakla geçiriyorlardı. A. için önemsizdi bu. Çocuğun hasta olduğu, onu doktora zamanında götürmemiş olsalardı gerçekten ölebileceği gerçeği (ayrıca karısıyla kendisi geceyi kentte geçirmeye karar verip çocuğu büyükanne ve büyükbabasına bırakmış olsalardı ne olurdu, diye düşününce duyduğu dehşet; onlar o ileri yaşlarında ayrıntıları algılayamadıklarından, çocuğun deniz kıyısındaki soluk alışının tuhaflığını fark etmemişler ve A. bundan ilk kez söz edince onunla alay etmişlerdi), bütün bunların gerçekliği yanında A.nın çocuğu sakinleştirmek için verdiği uğraş önemsiz kalıyordu. Salt oğlanın ölmesi olasılığını düşünmüş olmak, onun ölmesi düşüncesinin doktorun muaye-

nehanesinde yüzüne çarpılmış olması, oğlanın iyileşmesini bir tür yeniden dirilme, şans kartları dağıtılırken kendine düşen bir mucize kartı olarak görmesine yetiyordu.

Ama karısı, içinde bulunduğu gerginliği dışa vurmaya başladı. Bir ara yetişkinlerin bekleme odasında oturmakta olan A.nın üstüne yürüyerek, "Ben bu işi bırakıyorum, artık ona bakamayacağım," dedi; sesinde çocuğa karşı öyle bir içerleme, öyle bir dargınlık ve öfke vardı ki, A.nın içinde bir şeyler paramparça oldu. Böylesine bir bencillik gösterdiği için karısını, budalaca ve gaddarca, cezalandırmak istedi, geçen bir ay boyunca aralarında gelişmiş olan o yeni kazanılmış uyum o anda bütünüyle yok oldu: Birlikte geçirdikleri yıllar boyunca A. ilk kez ona karşı tavır alıyordu. Odadan fırlayıp çıkarak oğlunun başucuna gitti.

Çağdaş hiçlik. Koşut yaşamların gücü üzerine bir ara olay.

A. o güz Paris'te tanınmış bir Fransız yazarı olan arkadaşı J.nin verdiği yemekli küçük bir toplantıya katıldı. Konuklar arasında çağcıl Fransız şiiri üzerine uzmanlaşmış bir araştırmacı olan bir başka Amerikalı da vardı; A.ya basılmak üzere olan bir kitabından söz etti: Mallarmé'nin seçilmiş yazıları. A.nın Mallarmé'den çeviri yapıp yapmadığını sordu.

Aslında yapmıştı A. Beş yılı aşkın bir süre önce, Riverside Drive'daki daireye taşındıktan hemen sonra Mallarmé'nin 1879'da ölüm döşeğindeki oğlu Anatole'un başucunda yazdığı parçalardan bir bölümünün çevirisini yapmıştı. Ne oldukları çok zor anlaşılan kısa yapıtlardı bunlar: hiç yazılmamış bir şiir için notlar. 1950'lerin sonundan önce ortaya çıkarılmadılar bile. A. 1974'te bunlardan otuz ya da kırk tanesinin kabaca çeviri taslaklarını hazırlamış, sonra da bunları bir tarafa kaldırmıştı. Paris'

ten Varick Sokağı'ndaki odasına dönünce (Aralık 1979'da, Mallarmé'nin oğlu için o ölüm notlarını karalamasından tam yüz yıl sonra), elyazısıyla hazırlamış olduğu taslakların dosyasını bulup çıkararak çevirilerine son biçimini vermek üzere çalışmaya başladı. Bunlar daha sonra, Anatole'un gemici giysisiyle çekilmiş bir fotoğrafıyla birlikte *Paris Review*'da basıldı. Önsözden bir alıntı:

6 Ekim 1879'da Mallarmé'nin tek oğlu olan Anatole, uzun bir hastalıktan sonra sekiz yaşında öldü. Çocuk romatizması tanısı konulan hastalık yavaş yavaş bacaktan kollara geçmiş, sonunda çocuğun tüm bedenini sarmıştı. Aylar boyu doktorlar türlü ilaçlar deneyip başarısız tedaviler uygularlarken, Mallarmé ile karısı umutsuzca Anatole'un başucunda oturmuşlardı. Çocuk, kentten kırlık yerlere, oradan yine kente taşınmıştı. 22 Ağustos'ta Mallarmé arkadaşı Henry Ronjon'a şöyle yazmıştı: "Zavallı küçük sevgilimizin yaşamla ölüm arasında verdiği savaş... Ama en acı vereni de bu küçük varlığın yok olması olasılığı. Bunun benim için çok fazla olduğunu açıkça söylemeliyim; bu düşünceyle yüz yüze gelemiyorum."

Kendisinin o yazılara dönmesine yol açan şeyin tam anlamıyla bu düşünce olduğunu anladı. Onları çevirme çalışması yazınsal bir alıştırma değildi. O yaz doktorun muayenehanesinde yaşamış olduğu kendi korku ânını yeniden canlandırmanın bir yoluydu: Bu benim için çok fazla, dayanamayacağım. Çünkü daha sonra fark ettiği gibi kendi babalığının sınırlarını, en sonunda, tam o anda kavramıştı: Oğlanın yaşamı kendisininkinden de önemliydi onun için; oğlunun kurtulması için ölmesi gerekliyse ölebilirdi de. Yalnızca o korku ânında, son kez olarak değişmemecesine, oğlunun babası oldu. Mallarmé'nin yazmış olduğu o kırk kadar parçayı çevirmek, belki de önem-

siz bir şeydi, ama kendi zihninde bu çeviri oğlu yaşadığı için bir şükran duası yapmakla eşit olmuştu. Neye dua? Hiçbir şeye belki de. Yaşama duyusuna. "Çağdaş hiçliğe".

Küçük ellerinle,
Mezarın içine
Çekebilirsin beni–
Hakkın var buna–
–Ben ki
seni izliyorum,
kendimi bırakıyorum–
–Ama sen
istersen ikimiz
birlikte gidebiliriz, haydi...

bir anlaşma yapalım
bir evlilik, görkemli
–içimde kalan
yaşamı uğruna
verebileyim–

* * *

hayır– büyük
ölümlerle ilgisi
yok–vb.
–biz yaşadığımız
sürece, o da
yaşar– içimizde
ancak biz ölünce
ölür o da
–ölüler için çalan çanlar
onun için çalar

* * *

Yelken–
Yol gösteriyor
Irmağa,
Geçip giden su gibi akan
yaşamına

* * *

Batan güneş
ve rüzgâr
artık yok oldular
soluk alan
hiçliğin rüzgârı
(burada, çağdaş
? hiçlik)

* * *

ölüm–usulca fısıldar
–ben hiç kimse değilim–
kim olduğumu bile bilmiyorum
(çünkü ölüler/ölü olduklarını
bilmezler– hatta öldüklerini
bile
–çocuklar için
en azından
–ya da
yiğitler için– apansız gelen
ölümler

yoksa
güzelliğim

son anlardan oluşmuş–
duruluk, güzellik
yüz– ne olurdum
ben, bensiz

* * *

Ah! Anlıyorsun
yaşamaya
razı olursam– seni unutur
gibi görünmeye–
yalnızca
acımı beslemek içindir
–bu görünür
unutkanlık
daha korkunççа
fışkırsın diye gözyaşlarıyla

öyle rastgele
bir anda, bu
yaşamın
ortasında, bana
göründüğün zaman

* * *

gerçek yas
evde
–mezarlıkta değil–
mobilyalar

* * *

yalnızca
yokluk bulmak–
–küçük giysilerin
varlığında
–vb.–

* * *

hayır– vazgeçmeyeceğim
hiçlikten

baba–ben
yalnızlığın
beni ele geçirdiğini hissediyorum

"Işık saçma" sözüyle ilgili kısa açıklama.

Bu sözün oğluyla ilintili olarak kullanıldığını ilk kez oğlunun bir fotoğrafını, sekiz yıl Amsterdam'da yaşamış olan yakın dostu R.ye gösterdiği zaman duydu. O gece bir barda çevreleri sıkış tepiş insan gövdeleri ve yüksek sesli müzikle sarılmış olarak içki içiyorlardı. A. cüzdanından oğlunun resmini çıkardı ve R.ye uzattı, o da resmi uzun uzun inceledi. Sonra A.ya döndü, biraz sarhoştu, yoğun bir duyguyla dolu sesiyle şöyle dedi: "Aynı Titus gibi ışık saçıyor."

Bir yıl kadar sonra A., "Anatole İçin Bir Mezar"ın *Paris Review*'ta yayınlanmasının hemen arkasından R.yi görmeye gitmişti. (A.nın oğlundan çok hoşlanmaya başlayan) R., A.ya şu açıklamayı yaptı: "Bugün başıma çok olağanüstü bir şey geldi. Bir kitapçı dükkânında dergileri karıştırıyordum, rastlantıyla *Paris Review* dergisini açtığımda Mallarmé'nin oğlunun bir fotoğrafıyla karşılaştım. Bir saniye için onun senin oğlun olduğunu düşündüm. O kadar şaşırtıcıydı aralarındaki benzerlik."

"Ama onlar benim çevirilerimdi," diye yanıtladı A. "Onlara o resmi koyduran bendim. Bunu biliyor muydun?"

Buna karşılık R. şöyle dedi: "O kadar uzun bakamadım. Resim beni öyle etkilemişti ki, dergiyi kapamak zorunda kaldım. Rafa geri koyup dükkândan çıktım."

Büyükbabası iki üç hafta daha dayandı. A., Columbus Circle'a bakan daireye döndü, oğlu tehlikeyi atlatmış, evliliğiyse sürekli bir durgunluğa girmişti. Onun için en kötü günler bunlardı herhalde. Çalışamıyor, düşünemiyordu. Kendine boş vermeye başladı, yalnız zararlı şeyler (donmuş yemekler, pizza, eve servis Çin eriştesi) yiyor, evi bakımsız bırakıyordu: yatak odasının bir köşesine fırlatılmış kirli giysiler, mutfaktaki lavabonun içinde yığılmış bulaşıklar. Kanepeye uzanıp art arda sigara içiyor, televizyonda eski filmler izliyor, ikinci sınıf polisiye romanlar okuyordu. Arkadaşlarından hiçbirini aramıyordu. Aradığı tek kişi de –on sekiz yaşındayken Paris'te tanıdığı bir kız– Colorado'ya taşınmıştı.

Bir gece, belirli bir amacı olmadan West Fifties'in yaşam izi bulunmayan mahallelerinde dolaşmaya çıktı, bir üstsüz barına girdi. Masasında oturup birasını içerken şehvet uyandıran bir biçimde soyunmuş genç bir kadını birden yanında buldu. Kadın ona sokuldu, "arka oda"ya gitmek için kendisine para verirse, ona hangi şehvet numaralarını uygulayacağını anlatmaya başladı. Kadının yaklaşımının öyle açık, eğlendirici ve gerçek bir yanı vardı ki sonunda onun önerisini kabul etti. En iyi şeyin kadının ona ağız seksi uygulaması olacağına karar verdiler, çünkü bu işte çok yetenekli olduğunu ileri sürüyordu. Gerçekten de A.yı oldukça şaşırtan bir ateşlilikle girişti bu işe. Biraz sonra A. uzun ve zonklayan bir boşalmayla geldiği anda, içinde parlamayı hep sürdüren şu düş geçti gözünün önünden: Her boşalmada birkaç milyar sperm

hücresi vardır –ya da aşağı yukarı dünyadaki insan sayısı kadar–, bu da, kendi başına, bir erkeğin tüm bir dünyanın gizil gücünü elinde tuttuğu anlamına gelir. Gerçekleşseydi şunlar olabilirdi: ahmaklar ve dâhiler, güzeller ve sakatlar, azizler, şizofrenler, hırsızlar, borsacılar, tel cambazları. Öyleyse her erkek tüm bir dünyadır, spermlerinde bütün insanlığın belleğini taşır. Ya da Leibnitz'in dediği gibi: "Her yaşayan madde, evrenin sürekli yaşayan bir aynasıdır." Gerçek şu ki, uzayın sonsuz boşluğunda ilk kıvılcımın ilk patlayışında oluşan maddeden yapılmışız hepimiz. Ya da kendi kendine böyle dedi A., şimdi adını unuttuğu o çıplak kadının ağzının içine patlarcasına boşalırken. Küçültülemeyen tek hücre, diye düşündü. Sonra sanki yeni kavramış gibi, üç yıl kadar önce, karısının bedeninin içinde yolunu bulup ilerleyen o sinsi, ufacık hücreyi düşündü, sonunda oğlu olan hücreyi.

Bunun dışında hiç. Güçten düştü. Yaz sıcağında bayılacak duruma geldi. Çağa uygun bir Oblomov gibi kanepede kıvrıldı, zorunlu kalmadıkça kımıldamadı.

Büyükbabasının evinde A.nın var olduğunu bilmediği kadar çok sayıda kanalı olan bir kablolu televizyon alıcısı vardı. Onu ne zaman açsa bir beyzbol maçına rastlıyordu. Yalnız New York'un Yankees ve Mets takımlarını değil, Boston'un Red Sox'unu, Philadelphia'nın Phillies'ini, Atlanta'nın Braves'ini de izleyebiliyordu. Öğleden sonraları ara sıra ortaya çıkan küçük ekler de cabası: örneğin başlıca Japon liglerinden maçlar, (oyun boyunca davulların sürekli çalınması onu büyülüyordu) ya da daha ilginç olarak, Long Island'daki küçük lig şampiyonlukları. Bu maçlara dalmak, zihninin yalnızca biçimden oluşan bir yere girmeye çalıştığını duyumsamak gibiydi. Sahadaki çalkantıya karşın beyzbol ona sanki yerinden oynamayan bir şeyin imgesi gibi geliyordu, bu nedenle

de zihninin dinlenebileceği, dünyanın dönekliğine karşı sığınıp güvenlikte olabileceği bir yer gibiydi.

Bütün çocukluğunu beyzbol oynayarak geçirmişti. Mart başının ilk çamurlu günlerinden ekim ayının son buz gibi öğleden sonralarına kadar. İyi oynardı, neredeyse kendisini büsbütün kaptırdığı bir düşkünlükle. Beyzbol, yalnız kendi olanaklarını duyumsatmakla, başkalarının gözünde bütünüyle umutsuz olmadığına onu inandırmakla kalmamış, aynı zamanda ilk çocukluğunun ısısız kuşatılmışlığından çekip çıkaran şey de olmuştu. Onu başkalarının dünyasına sokmuştu ama aynı zamanda kendi içinde tutacağı bir şey de olmuştu. Beyzbol hayal kurmaya bol olanak sağlayan bir alandı. Bu konuda durmadan hayaller kurar, kendisini New York Giants forması içinde düşünür, polo sahasında üçüncü kaleye koştuğunu, adını hoparlörlerden duyunca kalabalığın çılgınca bağrıştığını düşlerdi. Her gün okuldan eve gelir, evinin basamaklarına bir tenis topu fırlatır, sanki her hareketi kafasının içinde geliştirdiği Dünya Kupası maçlarının bir parçasıymış gibi davranırdı. Her zaman dokuzuncunun dibinde iki aut, kalede bir adam, Giantlar bir puan geride bitirirlerdi oyunu. A. hep vurucuydu ve hep oyunu kazandıran vuruşu yapardı.

O uzun yaz günleri boyunca büyükbabasının evinde otururken, beyzbolun gücünün onun için anı/bellek gücü anlamına geldiğini anlamaya başladı. Anı gücü ve bellek gücü anlamına: Kendi yaşamını anımsamasını kolaylaştıracak bir şey ve tarihsel geçmişi düzenlemeye yarayan yapay bir yapı. Örneğin 1960 yılı Kennedy'nin başkan seçildiği yıldı; aynı zamanda A.nın Bar Mitzva yılı, erkekliğe adım attığı varsayılan yıldı. Ama 1960 denilince onun aklına ilk gelen şey, Dünya Kupası maçlarında Bill Mazeroski'nin Yankeeleri yenen vuruşuydu. Topun Forbes sahasının tel örgüsünün üzerinden –o yüksek ve

koyu renkli, üzeri beyaz numaralarla tıkış tıkış doldurulmuş engelin üzerinden– süzülerek geçişini hâlâ görebiliyor, o anın, o apansız ve şaşırtıcı zevk ânının duygularını aklına getirmekle kendi geçmişine yine dönebiliyor, anımsamamış olsaydı yitirmiş olacağı bir dünyada bulunabiliyordu.

Bir kitaptan okuyor: Beyzbolda atıcının durduğu tümsek yerin yirmi beş santim geriye alındığı 1893 yılından bu yana (büyükbabasının doğumundan bir yıl önce) sahanın biçimi değişmemiş. Dört kalenin içinde kalan alan, bizim bilincimizin bir parçası olmuş artık. Alanın, beyaz çizgiler, yeşil çimen ve kahverengi çamurdan oluşan o bozulmamış geometrisi, Amerikan bayrağı kadar bilinen bir simgedir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda Amerikan yaşamında hemen hemen her şeyin değişmesine karşın, beyzbol aynı kalmıştır. Birkaç ufak düzeltme dışında (yapay çim, vurucuların seçilmesi), oyun, şimdi oynanan düzeniyle, Wee Willie Keeler ve eski Baltimore Orioles'in oynamış oldukları oyuna şaşılacak derecede benzemektedir: Palabıyıkları ve yiğitvari pozlarıyla fotoğraflarda kalan, çoktan ölüp gitmiş o genç adamların oyunlarına.

Bugün olanlar dün olanların bir çeşitlemesinden başka bir şey değil. Dün bugüne yansıyor, yarın da, gelecek yıl olacakları önceden anıştıracak bize. Profesyonel beyzbolun eksiksiz bir geçmişi var. Oynanan her oyunun bir kaydı bulunur, her vuruşun, her hatanın, her departın istatistiği var. Oyunlar birbirleriyle karşılaştırılabilir, oyuncular ve takımlar ölçüştürülebilir, ölüp gitmiş olanlardan sanki yaşıyorlarmış gibi söz edilebilir. Oyunu çocukken oynamak, onu bir yetişkin olarak oynamanın hayalini kurdurur aynı zamanda, bu hayalin etkisi en rastgele oynanan oyunda bile duyumsanır. A. çocukken acaba kaç saatini Stan Musial'in topa vurma duruşunu

(ayaklar bitişik, dizler bükülmüş, sırt, gergin kavisli bir cetvel gibi öne doğru eğilip kamburlaştırılmış) ya da Willie Mays'ın basket yakalayışlarına öykünmek için harcamıştı? Öte yandan, büyüdüklerinde profesyonel olanlar da çocukluk düşlerini yaşadıklarının –gerçekte çocuk kalmak için para aldıklarının– farkındadırlar. Bu düşlerin derinliği azaltılmamalıdır da. A. kendi çocukluğunda, Hamursuz Bayramı'nın sonunda söylenen "Gelecek yıl Kudüs'te" sözü ile hayal kırıklığına uğranınca durmadan yinelenen, şu her zaman umut taşıyan "Gelecek yıla kadar bekle" nakaratını birbirine karıştırdığını anımsıyor. Sanki biri ötekinin bir açıklamasıymış gibi: Bayrağı ele geçirmek, söz verilen topraklara girmekle aynı şeydi. Beyzbol onun zihninde her nasılsa o dinsel deneyimle karışmıştı.

A. tam bu beyzbol bataklığının kumlarına batmaya başladığı sırada Thurman Munson öldürüldü. A., Munson'un Lou Gehring'den bu yana ilk Yankee kaptanı olduğunu, büyükannesinin Lou Gehring hastalığından öldüğünü, büyükbabasının ölümünün de Munson'unkinin peşinden hemen geleceğini düşündü.

Gazeteler oyuncuyla ilgili haberlerle doluydu. A., Munson'un sahadaki oyununa hep hayranlık duymuştu: Vurucuyu birinci kaleye ulaştıran vuruşları sopasıyla hafifçe dokunarak çabucak sağ tarafa yöneltmesi, bodur bedeniyle kalelerin çevresinden patırtıyla dolanması, kale levhasının arkasında uğraşırken öfkeden deliye dönmüşe benzemesi. Munson'un çocuklarla yaptığı çalışmaları ve kendi aşırı hareketli çocuğu yüzünden karşılaştığı sorunları öğrenince çok etkilenmişti A. Her şey kendi kendini yineliyor gibiydi. Gerçek, bir Çin kutusu gibiydi, birbirinin içinde sayısız kutu. Çünkü burada, en olmayacak yerde, yine o konu çıkmıştı karşısına: olmayan baba-

nın laneti. Küçük oğlanı yatıştırabilen tek kişinin Munson olduğu anlaşılıyordu. Munson evde olduğu zaman oğlanın taşkınlıkları kesiliyor, çılgınlıkları azalıyordu. Munson beyzbol mevsimi süresince oğlunun yanında bulunmak için eve daha sık gidebilmek amacıyla uçak kullanmayı öğreniyordu, ölümüne de o uçak neden oldu.

A.nın beyzbolla ilgili anıları, kaçınılmaz bir biçimde büyükbabasıyla ilgili anılarına bağlıydı. Onu ilk oyununa götüren, eski oyuncuları anlatan, basketbolun izlemek kadar konuşmak da olduğunu gösteren büyükbabası olmuştu. Küçük bir çocukken, A.yı Elli Yedinci Cadde'deki büroya bırakırlar, büyükbabası çıkmaya hazır olana dek A. da daktilolar ve hesap makineleriyle oynar, sonra birlikte Broadway'de yavaş yavaş gezinmek üzere dışarı çıkarlardı. Bu törenin içinde her zaman lunaparkta birkaç tur pokerino, hızlı bir öğle yemeği, sonra da metroya binip kentte top oynanan parklardan birine gitmek vardı. Şimdi büyükbabası ölüme doğru hızla kayarken, beyzboldan söz etmeyi sürdürüyorlardı. Hâlâ eşit konumlarda olarak konuşabilecekleri tek konu beyzboldu. Ne zaman hastaneye gitse bir *New York Post* gazetesi alır, yaşlı adamın yatağının yanına oturarak ona, bir önceki günün maçları konusunda yazılanları okurdu. Yaşlı adamın dış dünyayla son bağlantısıydı bu, ona acı vermiyordu, gözlerini açmadan izleyebildiği kodlu haberlerdi bu yazılar. Bunun dışında her şey fazla gelirdi.

En sona yaklaşırken, tek bir sesi bile zorlukla çıkararak, yaşantısını anımsamaya başladığını söyledi ona büyükbabası. Toronto'da geçen çocukluk günlerini tarıyor, seksen yıl kadar önce geçmiş olayları yeniden yaşıyordu: küçük erkek kardeşini bir zorba çetesine karşı savunması, cuma günleri öğleden sonra mahalledeki Yahudi ailelere ekmek dağıtması; yatakta kımıldayamadan yatarken

anımsadığı bütün bu saçma, çoktan unutulmuş şeyler, şimdi ruhsal bir aydınlanma gibi önemli olmuşlardı. "Burada yatmak bana anımsama fırsatı veriyor," dedi A.ya, sanki bu, kendi içinde bulup çıkardığı yeni bir güçmüş gibi. A., büyükbabasının bundan aldığı hazzı anlayabiliyordu. Bu haz yavaş yavaş, son haftalarda yaşlı adamın yüzünde görülen korkuyu bastırmaya başlamıştı. Onu canlı tutan tek şey bellekti ve sanki anımsamayı sürdürmek için ölümü olabildiğince uzakta tutmak istiyordu.

Biliyordu, yine de bildiğini söylemiyordu. Son haftaya dek, evine dönmekten söz etmeyi sürdürdü, ölüm sözcüğünü bir tek kez bile ağzına almadı. Son gün bile, güle güle demek için en son dakikayı bekledi. Büyükbabası onu geri çağırdığında A. ziyaretini bitirmiş, kapıdan çıkıp gitmek üzereydi. Yeniden yatağın yanına döndü. Yaşlı adam onun elini tutarak becerebildiğince sıktı. Sonra: uzun, çok uzun bir an. Sonunda A. eğilerek büyükbabasının yüzünü öptü. İkisi de tek bir söz söylemediler.

A. dolaplar çeviren, pazarlıklar yapan, garip ve muhteşem bir iyimserlikle dolu bir adam anımsıyor. Başka kim, o anlamsız suratlı kızına Ece adını verirdi? Ama kızı doğduğunda, "O bir kraliçe olacak," demiş, içinden gelen bu dürtüye karşı koyamamıştı. Blöflerden, simgesel el kol hareketlerinden, toplantıların can damarı olmaktan güç alarak başarı kazanıyordu. Bir sürü şaka, bir sürü kafadar, kusursuz bir zamanlama duyusu. Gizli gizli kumar oynuyor, karısını aldatıyor (kendi yaşlandıkça kızlar gençleşiyordu) ve bunlardan aldığı tadı hiç yitirmiyordu. Kullandığı terimler özellikle görkemliydi. Bir havlu hiçbir zaman yalnızca bir havlu değil, bir "Türk havlusuydu". Uyuşturucu kullanan biri, "uyuşturucu düşkünüydü". "Ben gördüm..." demezdi hiç, onun yerine, "Gözlemek fırsatım oldu..." derdi. Böyle yaparak dünyayı şişirip bü-

yütmeyi, onu kendisi için daha zorlayıcı, daha alışılmamış bir yere dönüştürmeyi başarıyordu. Kodaman rolü oynuyordu, bu rolün sonucu olan yan etkilerin keyfini çıkarıyordu; şefgarsonlar ona Mr. B. diye sesleniyorlar, siparişlerini getirenler verdiği yüklü bahşişlere seviniyorlardı, tüm dünya şapkasıyla selamlıyordu onu. New York'a Kanada'dan, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra gelmişti, kazanç peşinde koşan yoksul bir Yahudi genciydi, sonunda işlerini yoluna koydu. New York'a tutkuyla bağlıydı, son yıllarında oradan başka bir yere taşınmaya karşı ayak diredi, kızının, güneşli California'ya gelmesi için yaptığı çağrıyı, sevilen bir nakarata dönen şu sözlerle geri çevirirdi: "New York'u bırakamam. Bütün hareket burada."

A. dört ya da beş yaşında olduğu bir günü anımsıyor. Büyükannesiyle büyükbabası onları ziyarete gelmişlerdi; büyükbabası ona bir sihirbazlık numarası yaptı, tuhaf şeyler satan bir dükkândan almıştı o küçük oyunu. Bir sonraki gelişinde yeni bir numara yapmayınca A. düş kırıklığıyla sızlandı. O günden sonra hep yeni bir sihirbazlık numarasıyla geldi büyükbabası: yok olan paralar, havadan bulup çıkardığı ipekli eşarplar, boş kâğıtları paraya çeviren bir alet, elde sıkılınca beş küçük lastik topa dönüşen büyük bir lastik top, mendilde söndürülen, ama mendili yakmayan bir sigara, külah biçimine getirilmiş bir gazetenin içine akıtılan, ama yere dökülmeyen bir sürahi süt. Torununu eğlendirecek bir merak olarak başlayan şey onun için gerçek bir mesleğe dönüşmüştü. Usta bir amatör sihirbaz, becerikli, eli çabuk bir sanatçı oluvermişti büyükbaba; Sihirbazlar Birliği'nce verilen üye kartından da özellikle gurur duyardı. A.nın çocukluğunda, bütün doğum günü toplantılarına sihirbazlık numaralarıyla katılırdı büyükbabası, yaşamının son yılına kadar bu işi yapmayı sürdürdü; hanım arkadaşlarından

biriyle (başında kırmızı takma bir saç yığını taşıyan, kırmızı yüzlü bir kadın) New York'ta yaşlıların kulüplerini dolaşır, kadın akordeon çalarak bir şarkı söyler, büyükbabayı izleyicilere Büyük Zavello olarak sunardı. Çok doğaldı bu. İllüzyonun hokus pokusları yaşamını öylesine doldurmuş, insanların kendisine inanmasını sağlayarak o kadar çok iş anlaşması yapmasına yol açmıştı ki (ortada olmayan bir şeyin gerçekte var olduğuna onları inandırarak ya da bunun tersine), sahneye çıkıp o insanları daha resmî bir biçimde kandırmak çok basit geliyordu kendisine. İnsanların dikkatlerini kendisine vermelerini sağlama yeteneği vardı onda, onu izleyen herkes, onun, dikkatlerin odak noktası olmakla ne kadar mutlu olduğunu açıkça görüyordu. Bir sihirbazdan daha az alaycı kimse olamaz. Yaptığının bir aldatmaca olduğunu hem kendisi hem de başkaları bilir. Marifet onları gerçekten aldatmak değil, aldatılmak istemekten zevk almalarını sağlamaktır: birkaç dakika süreyle neden-sonuç bağı gevşesin, doğanın kuralları yok sayılsın diye. Pascal'ın *Pensées*'de söylediği gibi: "Mucizelere inanmamanın akla uygun temelleri olması olanak dışıdır."

A.nın büyükbabası, yalnızca sihirbazlık yapmakla doymuyordu. "Öyküler" adını taktığı şakalardan da aynı derecede hoşlanıyordu – hepsini, ceketinin cebinde her yere taşıdığı küçük bir not defterine yazmıştı. Her aile toplantısında bir aralık not defterini çıkarır, odanın bir köşesinde çabucak sayfalarına göz gezdirir, cebine geri koyar, bir koltuğa oturup bir saat boyunca boş laflar edip dururdu. Burada da anımsanan gülüşleridir. S. ile olduğu gibi insanın karnından fışkıran bir kahkaha değil, ama ciğerlerde dolaşıp dışarı çıkan, bir hırıltıyla başlayıp giderek zayıflayan kromatik bir ıslığa dönüşen, aynı tempoda ve cansız çıkan uzun ses halkaları. A. da onu böyle anımsamak isterdi zaten: o koltukta oturup herkesi güldürürken.

Büyükbabasının en büyük ustalık gösterisiyse, ne bir sihirbazlık numarası ne de bir şakaydı, ailede herkesi yıllarca şaşkına çeviren bir tür duyuötesi vuduydu. Oyunun adı Büyücü'ydü. A.nın büyükbabası bir deste iskambil kâğıdı çıkartıp içlerinden birinin bir kart, herhangi bir kart çekmesini ve onu herkese göstermesini isterdi. Kupanın beşi. Sonra telefona gider, bir numara çevirir, Büyücü'yle konuşmak istediğini söylerdi. Evet, doğru, derdi, Büyücü'yle görüşmek istiyorum. Bir an sonra telefonu elden ele dolaştırdığında alıcıdan bir sesin, bir erkek sesinin durmadan şöyle söylediği duyulurdu: Kupa beşi, kupa beşi, kupa beşi. Sonra büyükbaba Büyücü'ye teşekkür eder, telefonu kapatır, dikilip herkese sırıtırdı.

Yıllar sonra en sonunda oyun A.ya açıklandığında her şey çok basit göründü. Büyükbabasıyla bir arkadaşı birbirlerinin büyücüsü olmak için anlaşmışlardı. Büyücü'yle konuşabilir miyim diye sormaları bir işaret oluyordu ve telefonun öteki ucundaki kişi, kâğıtların cinslerini sıralamaya başlıyordu: maça, kupa, karo, sinek. Doğru kâğıt türünü bulunca, arayan kişi, onun saymayı durdurması anlamına gelen bir şey, herhangi bir şey söylüyordu, bunun üzerine büyücü sayıları saymaya başlıyordu: as, iki, üç, dört, beş, vb. Doğru sayıya gelince, arayan yine bir şey söylüyordu, böylece Büyücü duruyor, iki veriyi birleştiriyor ve telefona söylüyordu: Kupa beşi, kupa beşi, kupa beşi.

Anı Kitabı. Altıncı Kitap.

Yaşamının olağan gerçekliği içinde bile, ayaklarının yere bastığını, ciğerlerinin, içine çekip bıraktığı havayla şişip indiğini, bir ayağını ötekinin önüne koyarsa, bulunduğu yerden gitmek istediği yere ulaşacağını bilmeyi olağanüstü buluyor. Bazı sabahlar uyandıktan hemen sonra, ayakkabılarını bağlamak için yere eğildiğinde öyle

yoğun, dünyayla öylesine doğal ve uyumlu bir birleşim içinde olan bir mutluluk dolduruyor ki içini, çevresini saran ve içine girip yayılan, yaşıyor olmanın beklenmedik ve karşı konulmaz bilinciyle içine sızan bu şimdiki zaman içinde kendinin de canlı olduğunu anlıyor. O anda içinde bulguladığı mutluluk olağanüstü. Olağanüstü olsa da olmasa da o bu mutluluğu olağanüstü buluyor.

Bazen bir kentte amaçsız dolaşır gibi oluruz. Sokak boyunca yürür, rastgele bir başka sokağa sapar, bir binanın yüzeyindeki kabartmalara hayranlıkla bakmak için durur, bize beğendiğimiz tabloları anımsatan, kaldırımın üstündeki bir katran lekesini incelemek için yere eğilir, içlerinde taşıdıkları yaşantılarını hayal etmeye çalışarak sokakta yanımızdan geçen insanların yüzlerine bakar, yemek için ucuz bir lokantaya gider, dışarı çıkınca ırmağa doğru yürümeyi sürdürür (bu kentte bir ırmak varsa), ırmakta işleyen tekneleri ya da rıhtıma yanaşmış büyük gemileri izler, yürürken belki kendi kendimize şarkı söyler ya da ıslık çalar ya da unuttuğumuz bir şeyi anımsamaya çalışırız. Bazen kentin içinde dolaşırken hiçbir yere gitmiyor, yalnızca vakit geçirmenin bir yolunu arıyor gibiyizdir, nerede, ne zaman durmamız gerektiğini bize bildiren de duyduğumuz yorgunluktur. Ama nasıl ki bir adımın ardından kaçınılmaz olarak ikincisi atılırsa, bir düşünce de bir öncekinden doğar; eğer bir düşünce birden fazla düşünce doğururs a (eşit derecede önemli iki ya da üç düşünce), yalnızca ilk düşünceyi sonuna dek izlemek değil, ikinci, onun ardından da üçüncü düşünceyi sonuca ulaştırabilmek için dönüp o ilk düşüncenin ilk durumunu görmek gerekli olur, böylece, zihinlerimizde bu sürecin bir imgesini oluşturmak istersek, insanın kan dolaşımı imgesinde (kalp, atardamarlar, toplardamarlar, kılcal damarlar) ya da bir harita imgesinde (öncelikle

büyük bir kentin sokaklarını gösteren ya da benzin istasyonu haritaları gibi yayılan, kesişen ve kıtayı zikzaklar çizerek dolaşan yolları gösteren haritalar) bir yol ağı çizilmeye başlanır, öyle ki kentte dolaşırken gerçekte yaptığımız şey düşünmek olur, düşüncelerimiz bir yolculuk oluşturur, bu yolculuksa attığımız adımlardan ne fazla ne eksiktir, böylece sonunda bir geziye çıkmış olduğumuzu söyleyebiliriz, odamızdan çıkmamış olsak da bir gezi yapmışızdır, nerede olduğunu bilmesek de bir yere gitmiş olduğumuzu güvenle söyleyebiliriz.

On yıl önce Massachusetts'te Amherst'de satın almış olduğu bir broşürü kitaplıktan alır, Emily Dickinson'un evine yaptığı ziyaretin bir anısı olan bu broşür, o gün şairin odasındayken duyumsadığı bitkinliği düşündürür ona şimdi: Sanki az önce bir dağın tepesine tırmanmış gibi soluğu kesilmişti. O küçük, güneş içindeki odada dolaşıp beyaz yatak örtüsüne, cilalı mobilyalara bakarken, orada yazılmış olan bin yedi yüz şiiri düşünüp onları o dört duvarın bir parçası olarak görmeye çalışmış, ama başaramamıştı. Çünkü sözcükler dünyada olmanın bir yoluysa, diye düşünmüştü, içine girilecek bir dünya yoksa bile dünya zaten oradaydı, o odadaydı, bu da şiirlerde yer alanın odanın kendisi olduğu anlamına gelir, tersi değil. Broşürün son sayfasında adı bilinmeyen bir yazarın şu acemice yazısını okuyor şimdi:

> Çalışma ve yatak odası olan bu yerde Emily, ruhun kendi kendinin dostluğundan hoşnut olabileceğini söylemiştir. Ama bilinçliliğin, hem tutsaklık hem de özgürlük olduğunu anladı o, bunun için burada bile umutsuzluk ya da korku yüzünden, kendi öz tutsaklığına yem oldu. Bu nedenle duyarlı bir ziyaretçi için Emily'nin odası, şairin üstünlük, korku, acı, yazgıya boyun eğme ya da aşırı se-

vinç arasında değişen ruh durumlarını içeren bir atmosfere bürünür. Burası belki de, Amerikan edebiyatındaki somut yerlerin hepsinden de çok Emily'nin oluşturduğu örnekle, bir doğal geleneği simgelemektedir; kişinin iç dünyasının dikkatle incelenmesi geleneğini.

Anı Kitabı'na eşlik edecek şarkı. *Solitude*,[1] Billie Holiday'in söylediği. 9 Mayıs, 1941 tarihli kayıtta Billie Holiday ve Orkestrası. Çalma süresi: üç dakika, on beş saniye. Sözleri şöyle: Yalnızlığımda rahat bırakmıyorsun beni / Geçmiş günlerin düşleriyle / Yalnızlığımda rahat bırakmıyorsun beni / Hiç olmayan anılarla... vb. D. Ellington, E. De Lange ve I. Mills'e saygılarla.

Bir kadının sesine ilk gönderme. Bunun ardından daha başkalarına yapılan belli göndermeler.

Çünkü, gerçeğin bir sesi varsa –gerçek diye bir şey olduğunu, bu gerçeğin konuşabildiğini varsayarak– bunun bir kadının ağzından çıkacağına inanıyor o.

Bazen belleğin kendini ona ses biçiminde gösterdiği de doğrudur. İçinde konuşan bir sestir bu, kendi sesi olması da gerekmemektedir. Bir çocuğa masal anlatan bir ses gibi konuşmaktadır onunla bu ses, bununla birlikte bazen alay etmektedir onunla ya da dikkat etmesini söylemekte ya da açıkça sövüp saymaktadır. Bazen ona anlattığı öyküyü bütünüyle çarpıtmakta, gerçekleri kendi keyfince değiştirmekte, gerçeklerden çok bir tiyatro oyununun yararını gözetmektedir. O zaman kendi sesiyle konuşup o sese durmasını söylemek, onu içinden çıktığı suskunluğa geri göndermek zorunda kalır. Başka zaman-

1. (İng.) Yalnızlık. (Y.N.)

lar, ona şarkı söyler o ses. Daha başka zamanlar bir şeyler fısıldar. Yalnızca mırıldandığı, anlaşılmaz sözler söylediği ya da acıyla bağırdığı zamanlar da var. O ses bir şey söylemese de, o onun orada olduğunu bilir, hiçbir şey söylemeyen bir sesin suskusu içinde, onun konuşmasını bekler.

Yeremya: "Sonra, ah Ulu Tanrım! İşte, konuşamıyorum, dedim: Çünkü ben bir çocuğum. Ama Tanrı bana, ben çocuğum deme, dedi: Çünkü sen seni göndereceğim her yere gideceksin ve sana ne buyurursam onu söyleyeceksin... Sonra Tanrı elini uzatıp ağzıma dokundu. Ve Tanrı bana, 'İşte, sözlerimi senin ağzına koydum,' dedi."

Anı Kitabı. Yedinci Kitap.

Yunus'un Kitabı üzerine ilk açıklama.

Öteki peygamber kitaplarına oranla değişik olması hemen insanın dikkatini çekiyor. Üçüncü kişi ağzıyla yazılmış tek kitap olan bu kısa çalışma kadar çarpıcı bir yalnızlık öyküsü bulamazsınız İncil'de, yine de sanki o yalnızlığa dışarıdan bakılarak anlatılmış gibidir, o yalnızlığın karanlığına dalarken "ben" sözcüğü o öyküden yok olmuş gibidir. Bu yüzden kendinden yalnızca bir başkası olarak söz edebilir. Rimbaud'nun dediği gibi: "Ben bir başkasıdır."

Yunus yalnızca konuşmak istememekle kalmıyor (örneğin Yeremya'nın yaptığı gibi), konuşmayı gerçekten yadsıyor. "Şimdi Tanrı'nın sözü geldi Yunus'a... Ama Yunus, Tanrı'nın yanından kaçmak için ayağa kalktı."

Yunus kaçar. Bir gemide yer ayırtır. Korkunç bir fırtına çıkar, gemiciler boğulmaktan korkarlar. Herkes kurtulmak için dua etmeye başlar. Ama Yunus "geminin yan tarafına inmişti; yatıyordu, derin bir uykuya dalmıştı". Uyku, dünyadan çekilmenin en güçlü yolu. Yalnızlığın bir imgesi olan uyku. Oblomov kanepesinde kıvrıldı, ye-

niden annesinin rahminde olduğunu düşledi. Geminin karnındaki Yunus, balinanın karnındaki Yunus.

Geminin kaptanı Yunus'u bularak Tanrı'ya yalvarmasını ister. O arada gemiciler, içlerinden kimin fırtınaya neden olduğunu anlamak için kura çekerler. "Kura Yunus'a çıktı."

"Ve sonra onlara şunu dedi, beni alın, denize atın; böylece deniz size öfkelenmez; çünkü bu fırtınanın benim yüzümden başınıza geldiğini biliyorum.

Yine de adamlar karaya ulaşmak için var güçleriyle kürek çektiler, ama başaramadılar; çünkü deniz kabarmıştı, onlara karşı kükremişti...

Onun için Yunus'u yakalayıp denize attılar ve deniz öfkesini durdurdu."

Balinayla ilgili bu ünlü söylenceye karşın, Yunus'u yutan büyük balık hiç de bir yok etme aracı değil. Onu denizde boğulmaktan kurtaran şey o. "Sular beni sardı, hatta ruhuma kadar: Denizin derinliği her yanımı kapladı, yabani otlar başıma dolandı." Aynı zamanda suskunun da derinliği olan o yalnızlığın derinliğinde sanki konuşmayı istememekle yüzünü bir başkasına çevirmek de istemiyormuş gibi ("Tanrı'nın yanından kaçmak için Yunus ayağa kalktı") – şu demek ki: Yalnızlık arayan susku da arar; konuşmayan kişi yalnızdır; yalnızdır, hatta ölene kadar; Yunus ölümün karanlığıyla karşılaşır. Bize, "Yunus'un balığın karnında üç gün ve üç gece kaldığı" anlatılıyor, başka bir yerde, Zohar'ın bir bölümünde, yine "üç gün ve üç gece" deniyor: "Şu anlamda: Karnı patlamadan önce bir adamın mezarının içinde kaldığı üç gün." Sonra balık Yunus'u karaya kusup çıkarınca, Yunus dünyaya geri verilmiş olur, sanki balığın karnında bulduğu ölüm yeni bir yaşama, ölümden geçen ve bu nedenle de en sonunda konuşabilen bir yaşama hazırlık olmuş gibi. Çünkü ölüm onu korkutup dilini çözmüş. "Tanrı'ya çek-

tirdiğim sıkıntı yüzünden ağladım ve o beni duydu; cehennemin göbeğinden seslendim ve sen benim sesimi duydun." Ölüm demek olan yalnızlığın karanlığında dil en sonunda çözülür ve konuşmaya başladığı anda bir yanıt gelir: Yanıt olmasa da insan konuşmaya başlamıştır.

Peygamber. Düzmecesinde olduğu gibi, bilgiye değil, sezgiye dayanarak gelecekten söz etmek. Gerçek peygamber bilir. Düzmece peygamber oranlar.

Yunus'un en büyük sorunu buydu. Tanrı'nın haberini ileterek Ninovalılara günahkâr oldukları için kırk gün içinde yok edileceklerini söylemiş olsaydı, pişman olacaklarına, böylece de bağışlanacaklarına kuşkusu yoktu. Çünkü Tanrı'nın "bağışlayıcı olduğunu, yavaş yavaş öfkelendiğini ve çok sevecen olduğunu" biliyordu.

"Ve Ninova halkı, en büyüğünden en küçüğüne, Tanrı'ya inandı, oruç ilan etti ve çuvaldan giysilere büründü."

Ninovalıların canları bağışlanmış olsaydı, bu, Yunus'un kehanetini asılsız kılmaz mıydı? O zaman o, düzmece bir peygamber olmaz mıydı? Kitabın en önemli yerindeki çelişkinin nedeni şu: Kehanet ancak o, bu kehaneti söylemezse gerçekleşebilirdi. O zaman da ortada kehanet olmaz ve Yunus Peygamber olarak kalamazdı. Ama hiç peygamber olmamak, düzmece peygamber olmaktan iyiydi. "Bu nedenle Tanrım, şimdi canımı alman için sana yalvarıyorum; çünkü benim için ölmek yaşamaktan daha iyi."

Bu yüzden Yunus dilini tuttu. Bu yüzden Yunus Tanrı'nın yanından kaçtı ve deniz kazasına uğradı. Yani tekil olanın uğradığı kazaya.

Neden ve sonucun bağışlanması.

A. gençliğinden bir an anımsar (on iki-on üç yaşların-

dan). Bir kasım günü öğleden sonra arkadaşı D. ile birlikte amaçsızca dolaşıyordu. Hiçbir şey olmuyordu. Ama ikisinin de içinde o anda sonsuz olanakların bulunduğu duyusu. Hiçbir şey olmuyordu. Ya da aslında olan şey içlerindeki bu olasılık bilinciydi.

O öğleden sonra o soğuk, gri havada yürürlerken A. ansızın durarak arkadaşına şöyle dedi: "Tam bir yıl sonra bugün başımıza olağanüstü bir şey gelecek, yaşamlarımızı sonuna dek değiştirecek bir şey."

Bir yıl geçti, saptanan günde olağanüstü hiçbir şey olmadı. A., D.ye şu açıklamayı yaptı: "Önemi yok, gelecek yıl başımıza önemli bir şey gelecek." İkinci yıl bittiğinde aynı şey oldu: hiçbir şey. Ama A. ve D. yılmadılar. Bütün lise yılları boyunca o günü andılar. Törenle değil, yalnızca ondan söz ederek. Örneğin, birbirlerini okulun koridorunda görünce, o gün cumartesiye geliyor, demek gibi. Hâlâ bir mucize olmasını beklediklerinden değildi. Ama işin tuhafı yıllar geçtikçe ikisi de kehanetlerinin anısına bağlanmışlardı.

Kayıtsız bir gelecek, henüz olmamış şeyin gizemi: Bunun da bellekte saklanabileceğini öğrendi. Bazen ona öyle geliyor ki yirmi yıl önce bilinçsizce yaptığı o çocukluk kehaneti, o olağanüstü olanı önceden görme, gerçekte olağanüstülüğün ta kendisidir: zihninin bilinmezin içine mutlulukla dalması. Çünkü işin gerçeği, çok yıl geçti. Yine de her kasım ayının sonunda o günü anımsarken bulur kendini.

Kehanet. Doğru kehanette olduğu gibi. Hücresinin yalnızlığından seslenen Aleksandra'da olduğu gibi. Bir kadın sesinde olduğu gibi.

Gelecek onun dudaklarından şimdiki zamanda dökülüyor, her şey aynen ileride olacağı gibi, asla inanılmamak onun yazgısı. Deli kadın, Priam'ın kızı: "O uğursuz kuşun

çığlıkları" ki ondan "acı sesler / fışkırdı, korkunç sesler, defne yaprağını çiğnerken / ve ara sıra, kara bir Sfenks'in / ağzından boşalır gibi boşaldı / anlaşılmaz bir şarkının sözleri." (Lycophron'un *Aleksandra*'sı; Royston'un çevirisiyle, 1806). Gelecekten söz etmek, sonsuza dek kendi kendinin önünde olan bir dili kullanmak, henüz olmamış şeyleri geçmişe, hep kendinin gerisinde kalan bir "zaten"e göndermek demektir, söylemeyle yapma arasındaki o boşlukta, sözcük sözcük, bir derin yarık açılmaya başlıyor, böylesine bir boşluğu herhangi bir süre düşünmek insanın başını döndürüyor, uçuruma düşer gibi oluyor kişi.

1974 yılında Paris'te Lycophron'un (MÖ 300) yazdığı ve Troya'nın düşmesinden önce Aleksandra'nın cezaevindeki hezeyanlarının monoloğu olan bin yedi yüz dizelik şiiri ortaya çıkardığı zaman duyduğu heyecanı anımsıyor A. Şiirin eline geçmesi, yaşıtı (yirmi dört) olan Q.nun onu Fransızca'ya çevirmesiyle gerçekleşmişti. Üç yıl sonra, Cond Sokağı'ndaki bir kahvede Q. ile buluştuğunda, o şiirin hiç İngilizce çevirisi olup olmadığını sordu. Q. İngilizce okuyup konuşamıyordu, ama evet, on dokuzuncu yüzyılın başında Lord Royston adında birisi tarafından yapılmış bir çevirisi olduğunu duymuştu. A. 1974 yazında New York'a dönünce, kitabı aramak üzere Colombia Üniversitesi'nin kitaplığına gitti. Kitabı bulmak onu şaşırttı: *Aleksandra*, Lycophron'un özgün Yunanca metninden çevrilmiştir, açıklayıcı notlarla; Cambridge, 1806.

Bu çeviri, Lord Royston'un kaleminden çıkan tek önemli çalışmaydı. Çeviriyi Cambridge'de üniversite öğrencisiyken tamamlamış ve kendisi lüks bir özel baskı olarak yayınlamıştı. Mezun olduktan sonra geleneksel Avrupa gezisine çıktı Lord Royston. Fransa, Napoléon dönemi karışıklıkları içinde bulunduğundan, güneye yönelmeyip –onun gibi ilgileri olan genç bir adamın gitmesi gereken yerler buralarıyken– kuzeye, İskandinav ülke-

lerine gitti, 1808'de Baltık Denizi'nin güvenilmez sularında yolculuk ederken, Rusya açıklarında bir deniz kazasında boğuldu. Henüz yirmi dört yaşındaydı.

Lycophron: "Anlaşılması güç olan." Yoğun, şaşırtıcı şiirinde hiçbir şeyin adı belli değil, her şey bir başka şeyin gönderimi. Şiirin içindeki ilişkilerin dolambacında çabucak yitiyor kişi, yine de onun içinden koşmayı sürdürüyor, Aleksandra'nın sesinin gücüyle ileri itilerek. Bu şiir, ateş soluyan, ateşin tükettiği, kendini duyunun kıyısında yok eden sözlü bir taşmadır. A.nın bir arkadaşının dediği gibi (B.nin, oldukça tuhaf olarak, Hölderlin'in şiiri konulu bir konferansta bu şiiri Aleksandra'nın konuşmasıyla karşılaştırarak, dediği gibi): "Aleksandra'nın sözü, bu indirgenemeyen simge, –*Deutungslos*– kavranması olanaksız bir sözcük, ders alınamayacak bir söz, her seferinde hiçbir şey söylememek için ağızdan çıkan bir söz..."

Royston'un çevirisini okuduktan sonra, o deniz kazasında büyük bir yeteneğin yitirilmiş olduğunu anladı A.

Royston'un İngilizce çevirisi öyle bir şiddet, öyle usta ve cambazca sözdizimiyle dolu ki, şiiri okurken kendinizi Aleksandra'nın ağzında yakalanıp kalmış gibi duyumsuyorsunuz.

240. satır Bir yemin! Bir yeminleri var cennette!
Yelkenleri gerilmeli yakında ve ellerinde
Titreyen güçlü kürek, yarmalı geri akan
dalgaları:
Şarkılar, ilahiler ve coşkulu türküler
Büyülerken güle benzeyen Tanrı'yı,
Delphoi'deki kutsal yerinden Apollo'nun
yükselmeli dumanı
Ateşte yakılan sayısız kurbanın: Mutluluk
içinde dinleyecek

Enorches, yükseğe asılan mumların ışığı
Aydınlatırken onun muhteşem içki
âlemlerini ve
Fırlayınca buğday tarlasına yabanlar
Yakıp yıkmak için çılgın gibi, çağırmalı
asmalarını,
Adaleli gücünü ve onları yere çarpmalı.

* * *

426. satır ... sonra Yunanistan
Bu cinayet için, evet bunun için gözyaşı
dökecek
Sayısız oğlu için: Ölülerin külünün
saklandığı kap yok, ama kayalar
Taşıyacak kemiklerini; ölülerin içkilerini
Onların külleri üzerine dökecek dostları;
Bir ad, bir soluk, bir boş ses kalacak,
Kısır bir mermer, babaların ve öksüz
bebeklerin
Dul kadınların acı gözyaşlarıyla ısınmış

* * *

1686. satır Bu verimsiz ezgiyi söylemek niye?
Şarkı söylüyorum, rüzgârlara, dalgalara,
Sağır rüzgârlara, sönük dalgalara,
ormanların duyusuz gölgeliklerine
Yararsız şarkımı söylüyorum.
Başıma bu kederleri yığdı Lepsieus,
Kuşkuyla boğarak sözlerimi;
Kıskanç Tanrı! Çünkü bakire yatağımdan
Onu âşık ettim kendime, karşılık da
vermedim aşkına.

Ama yazgı benim sesimde, gerçek benim
dudaklarımda;
Ne olacaksa olacaktır; yükselen kederler
Başının üzerinde patlayınca koltuğundan
fırlarken
Ülkesi düşecek, ne insan ne Tanrı
kurtarabilir,
Alçağın biri inleyecek,
"O kadının ağzından yalan çıkmadı,
Gerçekti o uğursuz kuşun çığlıkları."

Hem Royston hem Q.nun, bu yapıtı yirmili yaşlarının başında çevirmiş olmaları A.nın ilgisini çekiyor. Onları ayıran bir buçuk yüzyıllık bir süreye karşın ikisi de bu şiir kanalıyla kendi anadiline özel bir etkinlik kazandırmıştı. Bir ara, Royston'un ruhunun belki de Q.nun bedeninde yeniden dünyaya gelmiş olacağı geldi aklına. Aşağı yukarı her yüzyılda bir, Royston yeniden doğarak şiiri bir başka dile çevirecek ve nasıl ki Aleksandra'nın yazgısı hiç inanılmamaksa, Lycophron'un yapıtı da kuşaklar boyu okunmadan kalacaktı. Öyleyse yararsız bir görev bu: şonsuza dek kapalı kalacak bir kitap yazmak. Yine de o görüntü zihninde canlanıyor: gemi kazası. Denizin dibine çöken bilinçlilik, kırılan tahtaların çıkardığı korkunç gürültü, dalgaların içine yuvararlanan yüksek direkler. Royston'un bedeni denize çarptığı anda neler düşündüğünü düşlemek. O ölümün doğurduğu zararı düşlemek.

Anı Kitabı. Sekizinci Kitap.

Üçüncü doğum günü geldiğinde, A.nın oğlunun edebiyat beğenisi basit, bol resimli bebek kitaplarından daha karmaşık çocuk kitaplarına kaymıştı. Resimler ona hâlâ büyük zevk veriyordu, ama artık fazla önemli değil-

diler. Öykünün kendisi onun dikkatini çekmeye yetiyordu, A. resimsiz bir sayfaya geldiği zaman küçük oğlanın dikkatle ileriye, herhangi bir şeye değil, havanın boşluğuna, boş duvara baktığını ve sözcüklerin kendisine ne demek istediğini kafasında canlandırdığını görünce duygulanıyordu. "Göremediğimizi hayal etmek çok eğlenceli oluyor," demişti bir keresinde babasına, sokakta yürürlerken. Bir başka gün oğlan banyoya girmiş, kapıyı kapamış ve dışarıya çıkmamıştı. A. kapalı kapının arkasından, "Orada ne yapıyorsun?" diye sormuştu. "Düşünüyorum," demişti oğlan. "Düşünmek için yalnız olmalıyım."

Yavaş yavaş her ikisi de tek bir kitaba doğru çekilmeye başladılar. Pinokyo'nun masahna. Önce, Disney'in uyarlamasına, sonra, hemen ardından, Collodi'nin metni ve Mussino'nun resimleriyle özgün kitaba. Küçük oğlan, Pinokyo'nun Gepetto'yu korkunç köpekbalığının karnında nasıl bulduğunu anlatan, denizdeki fırtınayla ilgili bölümü dinlemekten hiç bıkmıyordu.

"Ah, babacığım, sevgili babacağım! Seni sonunda buldum mu? Artık seni asla asla bırakmayacağım!"

Gepetto açıklar: "Deniz kabarmıştı, köpüren dalgalar tekneyi devirdiler. Sonra denizden korkunç bir köpekbalığı çıktı ve beni denizde görür görmez çabucak bana doğru yüzdü, dilini çıkartıp çikolatalı nane şekeriymişim gibi beni kolayca yuttu."

"Orada ne kadar kapalı kaldın?"

"O günden bu güne iki uzun yorucu yıl, iki yıl, benim Pinokyo'cuğum..."

"Nasıl yaşadın? Mumu nereden buldun? Onu yakacak kibriti nereden buldun?"

"Benim teknemi batıran fırtınada, büyük bir geminin başına da aynı şey geldi. Gemicilerin hepsi kurtuldu, ama gemi doğruca denizin dibine gitti, beni yutan kor-

kunç köpekbalığı o geminin de büyük bir bölümünü yuttu... Benim şansıma o gemi et, konserve, kraker, ekmek, şişeler dolusu şarap, üzüm, peynir, kahve, şeker, mum ve kutular dolusu kibrit yüklüydü. Bütün bu nimetlerle iki yıl yaşamımı sürdürmeyi başardım, ama artık son kırıntılara geldim. Bugün dolapta hiçbir şey kalmadı, şu gördüğün de elimde kalan son mum."

"Ya sonra?"

"Sonra canım, kendimizi karanlıkta bulacağız."

Bir önceki yıl birbirlerinden çok sık ayrı kalan A. ile oğlu için bu yeniden birleşme bölümünde onları fazlasıyla doyuran bir şey vardı. Gerçekte Pinokyo'yla Gepetto tüm kitap boyunca birbirlerinden ayrıdırlar. Gepetto'ya marangoz Cherry Usta tarafından o gizemli, konuşan tahta parçası ikinci bölümde verilir. Üçüncü bölümde yaşlı adam kuklayı tahtadan oyar. Daha tamamlanmadan, Pinokyo muzipliklerine, haylazlıklarına başlar. "Ben bunu hak ettim," der Gepetto kendi kendine. "Onu yapmadan önce bunu düşünmüş olmam gerekirdi. Şimdi artık çok geç." Bu noktada, bütün yeni doğmuş bebekler gibi Pinokyo da, bilinci olmayan, salt istenç, salt kösnül gereksinmeden oluşuyordu. Büyük bir hızla, birkaç sayfa içinde Gepetto oğluna yürümeyi öğretir, kukla açlık çeker, kazayla ayağını yakar – babası ona yeni bir ayak yapar. Ertesi gün, Pinokyo'ya okul için bir alfabe kitabı almak üzere paltosunu satar Gepetto ("Pinokyo anladı... ve gözyaşlarını tutamayarak babasının boynuna sarıldı, onu öptü, öptü"), sonra, iki yüz sayfadan fazla, birbirlerini bir daha görmezler. Kitabın geri kalan bölümü, Pinokyo'nun babasını, Gepetto'nun da oğlunu aramasını anlatır. Bir ara, Pinokyo gerçek bir çocuk olmak istediğini fark eder. Babasıyla bir araya gelmedikçe buna olanak olmadığı anlaşılır. Serüvenler, şanssızlıklar, dolambaçlı yollar, yeni kararlar, çabalar, rastlantılar, ilerlemeler, geri-

lemeler ve bütün bunlar olurken, bilincin giderek uyanması. Collodi'nin özgün metninin Disney'in uyarlamasına üstünlüğü, öykünün iç dürtülerini açığa vurmaya yanaşmamasındadır. Bunlar el sürülmemiş, bilinç öncesi, düş benzeri bir biçimde kalırlar, Disney'inkinde ise bunların hepsi açığa vurulmuştur; bu onlara duygusallıkla yaklaşılmasına yol açar, böylece önemsiz kılar onları. Disney'de Gepetto oğlu için dua eder; Collodide onu yalnızca yapar. Kuklaya biçim vermek için bedenen bir iş yapmak (konuşan, "canlı" olan bir parça tahtadan oluşturmak Michelangelo'nun yontu tasarımını yansıtıyor: Biçim malzemenin içinde zaten var; sanatçı yalnızca gerçek biçim ortaya çıkana dek fazlalıkları yontup atıyor, böylece Pinokyo'nun varlığının bedeninin yaratılmasından önce var olduğu söylenmiş oluyor: kitap boyunca Pinokyo'nun görevi, bu varlığı bulmak, başka bir deyişle kendini bulmak; bu da öykünün bir doğuş öyküsü olmaktan çok bir oluş öyküsü olduğu anlamına geliyor), kuklaya biçim vermek, duanın amacını anlatmak için yeterli, suskun kalabilmek için de daha etkili kuşkusuz. Pinokyo'nun gerçek bir çocuk olabilmek için gösterdiği çabalarda da durum aynı. Disney'de Mavi Peri ona, "uslu, doğru sözlü, kendi çıkarını düşünmeyen biri" olmasını buyuruyor, sanki kişinin kendi benliğini eline geçirmesi için kolay bir formül varmış gibi. Collodi'de buyruk yoktur. Pinokyo yalnızca budalaca davranır, yalnızca yaşar ve ne olabileceğini anlamaya başlar. Disney'in bu öyküde sağladığı tek gelişme, belki bu bile tartışılabilir, sonda, korkunç köpekbalığından (Balina Monstro) kaçış bölümündedir. Collodi'de köpekbalığının ağzı açıktır (astım ve kalp hastalığı çeker) ve kaçışını örgütlemek için yürekliliktен başka bir şeye gereksinmesi yoktur Pinokyo'nun. "Öyleyse sevgili babacığım, yitirecek zamanımız yok. Kaçmalıyız."

"Kaçmak mı! Nasıl?"

"Köpekbalığının ağzından koşarak çıkıp denize dalabiliriz."

"İyi diyorsun, ama ben yüzme bilmem, sevgili Pinokyom."

"Bunun ne önemi var? Benim omzuma binersin, ben de iyi bir yüzücü olduğun için seni sağ salim kıyıya taşırım."

"Bunlar hayal çocuğum!" diye yanıtladı onu Gepetto, başını sallayıp üzgün üzgün gülümseyerek. "Bir metre boyundaki bir kuklanın beni omuzlarında taşıyarak yüzecek gücünün olabileceğini sanıyor musun?"

"Dene ve gör! Ne olursa olsun yazgımızda ölmek varsa, en azından birlikte öleceğiz." Pinokyo başka bir şey söylemeden mumu eline aldı ve yolu aydınlatmak için önden giderken babasına şöyle dedi: "Beni izle ve korkma."

Disney'de ise becerikli olmaya da gereksinmesi vardır Pinokyo'nun. Balinanın ağzı kapalıdır, açıldığı zaman da yalnızca içine su almak için açılır, su çıkarmak için değil. Pinokyo akıllıca bir davranışla, balinanın içinde bir ateş yakmaya karar verir; bu ateş Monstro'yu hapşırtır, hapşırırken kuklayla babasını da ağzından denize fırlatır. Ama bu gösterişli anlatımla yitirilenler kazanılanlardan fazladır. Çünkü öykünün can alıcı imgesi ortadan kaldırılmıştır: Pinokyo'nun ıssız sularda yüzmesi, Gepetto'nun bedeninin ağırlığı altında neredeyse batması, gri-mavi gecenin içinde yolunu bulması (Amerikan baskısının 296. sayfasında) başlarının üzerinde ayın sevecen sevecen gülümseyerek parlaması, arkalarındaki köpekbalığının kocaman açılmış ağzı. Oğlunun sırtındaki baba: Burada çizilen imge, Troya yıkıntılarından Anchises'i sırtında taşıyarak çıkaran Aeneas'ın imgesine o kadar benziyor ki, A. öyküyü oğluna her okuyuşunda, zihnindeki dü-

şüncelerin ortasından kıvrıla kıvrıla çıkan birtakım başka imge kümelerini görmeden edemiyordu (bütün bu şeyler zihninde o denli çabuk olup bitiyor ki, buna düşünmek denemez gerçekten): örneğin, Aleksandra'nın Troya'nın yıkılacağını önceden bilmesi, sonra yok oluş, Roma'nın kuruluşundan önce Aeneas'ın başıboş yolculuklarında olduğu gibi, o dolaşmalar içinde bir başka yolculuk imgesi: Çöldeki Yahudiler, bu da yine başka görüntü kümeleri çağrıştırıyor: "Gelecek yıl Kudüs'te", bunun yanında da oğluyla aynı adı taşıyan akrabasının Yahudi Ansiklopedisi'ndeki fotoğrafı.

Pinokyo'yu okurken A. oğlunun yüzünü dikkatle inceledi. Kendisinin gözünde öyküye anlam kazandıran şeyin, Gepetto'yu kurtaran (yaşlı adamı sırtına alarak yüzen) Pinokyo'nun imgesi olduğuna karar verdi. Üç yaşındaki bir oğlan gerçekten küçüktür. Babasının koca bedenine karşılık bir lokmacık bir çocuk, kendi önemsiz gerçeğini ele geçirebilmek için çok büyük güçler edinmeyi düşleyen bir çocuk. Günün birinde aynı babası gibi büyük olacağını anlayamayacak kadar küçük henüz, bu ona büyük bir özenle açıklansa bile, gerçekler yine de büyük yanlış anlamalara açıktırlar: "Ve günün birinde ben senin kadar uzun olacağım, sen de benim kadar küçük olacaksın." Çizgi romanlardaki üstün kahramanlara duyulan aşırı hayranlığı belki de bu açıdan anlayabilmek olasıdır. Büyümek, yetişkin olmak düşüdür bu. "Süpermen ne yapar?" "İnsanları kurtarır." Çünkü bu kurtarma işi gerçekte bir babanın yaptığı şeydir: Küçük oğlunu tehlikelerden korur baba. Küçük oğlan için başı beladan kurtulmayan Pinokyo'nun, "iyi" olmak isterken "kötü" olmaktan kurtulamayan o aptal kuklanın, gerçek bir çocuk bile olmayan o hep aynı beceriksiz küçük kuklanın bir kurtarıcı, babasını ölümün elinden kurtaran kişi olduğunu görmek, her şeyin açığa çıktığı yüce bir andır.

Çocuk babasını kurtarır. Bu olayı küçük oğlanın bakış açısından canlandırmalıyız kafamızda. Bir zamanlar küçük bir çocuk, kendi babasının küçük oğlu olan baba, bu olayı kafasında tam olarak canlandırmalıdır. *Puer Aeternus.*[1] Çocuk babasını kurtarır.

Şansın doğası üzerine ek açıklamalar.

Paris'te S.ye rastladıktan iki yıl sonra A. oraya daha sonra gittiğinde S.nin küçük oğluyla karşılaşışını anmadan geçmek istemiyor. S. ile ilgisi olmayan yollar ve koşullar sonucu olmuştu bu karşılaşma. A. ile aynı yaşta olan P. adındaki bu genç adam, önemli bir Fransız film yapımcısının yanında yüksek bir yere gelebilmek için çabalıyordu. A.nın kendisi de daha sonra aynı yapımcı için çalışacak, 1971 ve 1972 yıllarında onun adına çeşitli tuhaf işler (çeviri, başkasının adı altında yazı yazma) yapacaktı, ama şimdi bunların hiçbiri önemli değil. Önemli olan, yetmişli yılların ortasıyla sonu arasında P.'nin ortak yapımcısı durumuna gelmiş ve Fransız yapımcının oğluyla birlikte *Süpermen* filmini çevirmiş olmasıdır; A.nın okuduğuna göre bu film milyonlarca dolara mal olarak Batı dünyasının tarihindeki en pahalı sanat ürünü olarak tanımlanmıştı.

1980 yazının başlarında oğlu üç yaşına bastıktan hemen sonra, A. ile oğlan kent dışında, tatile giden bir arkadaşlarının evinde birlikte bir hafta geçirdiler. A. gazetede *Süpermen*'in yerel bir sinemada oynadığını okuyunca, oğlanın filmin sonuna kadar yerinde oturmasını zayıf bir olasılık olarak görmekle birlikte onu filme götürmeye karar verdi. Filmin ilk yarısı boyunca uslu durdu çocuk, elindeki kutudan patlamış mısır yiyor, A.nın öğret-

1. (Lat.) Ebedi gençlik. (Y.N.)

tiği gibi sorularını fısıldayarak soruyor, patlayan gezegenleri, roket gemilerini, uzayı fazla ilgilenmeden izliyordu. Ama sonra bir şey oldu. Süpermen uçmaya başlayınca oğlan ansızın durgunluğu üzerinden atıp bağırmaya başladı: "Bak! Bak! Uçuyor!" Filmin geri kalan bölümünde kendinden geçti, yüzü korku ve hayranlıkla gerilmiş olarak babasına sorular yağdırdı, gördüklerini sindirmeye çalıştı, şaşkınlığa düştü, yeniden sindirmeye çalıştı, şaşırdı. Sonuna doğru, gördükleri artık fazla gelmeye başladı. "Çok gürültü oluyor," dedi. Babası, gitmek istermisin, diye sorunca evet dedi. A. çocuğunu kucağına alarak sinemadan çıkardı – şiddetli bir dolu fırtınasının içine. Arabaya koşarlarken oğlan (A.nın kollarında yukarı aşağı zıplayarak), "Bu gece serüven yaşıyoruz, değil mi?" diye soruyordu.

Yaz sonuna dek Süpermen onun tutkusu, saplantısı, yaşamının birleştirici amacı oldu. Önünde S harfi olan gömleğinden başka bir gömlek giymedi. Annesi ona bir pelerin dikti, ne zaman sokağa çıksa mutlaka onu giyer, kollarını uçar gibi öne uzatarak sokaklarda sağa sola saldırır, yalnızca on yaşından küçüklere, "Ben Süpermen'im!" demek için dururdu. Aynı şeyleri kendi çocukluğundan anımsadığı için bütün bunlar A.yı eğlendiriyordu. Onu etkileyen oğlunun bu saplantısı değildi; hatta bu saplantıya yol açan, filmi yapan adamları tanıyor olma rastlantısı bile değildi. Daha çok şuydu: Oğlunu ne zaman Süpermen'miş gibi yaparken görse, arkadaşı S.yi düşünmeden edemiyordu, sanki oğlunun tişörtündeki S harfi bile Süpermen'i değil, arkadaşını gösteriyormuş gibi. Zihninin kendisine oynamayı sürdürdüğü bu oyuna sanki her gerçek şeyin arkasında onun bir gölgesi varmış ve bu gölge tıpkı gözlerinin önünde duran şey kadar canlıymış gibi, bir şeyin sürekli bir başka şeye dönüşmesine şaşırıyordu, öyle ki sonunda bu şeylerden hangisini gör-

düğünü bilemiyordu. Bu nedenle sık sık yaşamının artık içinde bulunduğu zamanda geçmediğini düşünür oldu.

Anı Kitabı. Dokuzuncu Kitap.

Yetişkin yaşamının büyük bölümünde A. başka yazarların kitaplarını çevirerek geçimini sağladı. Masasında oturup kitabı Fransızca olarak okuyor, sonra kalemini eline alıp aynı kitabı İngilizce olarak yazıyor. Hem aynı kitap hem değil; bu işin tuhaflığı onu her zaman etkilemişti. Her kitap bir yalnızlık imgesidir. Elinize alabileceğiniz, bırakabileceğiniz, açıp kapatabileceğiniz somut bir nesnedir, içindeki sözcükler bir insanın yalnızlığının yıllarını değilse bile aylarını gösterir, öyle ki bir kitapta her sözcüğü okuduğunuzda o yalnızlığın bir zerresiyle karşılaştığınızı söyleyebilirsiniz kendi kendinize. Bir adam tek başına bir odada oturup yazar. Kitap yalnızlıktan da, arkadaşlıktan da söz etse, kesinlikle bir yalnızlık ürünüdür. A. başka bir adamın kitabını çevirmek üzere kendi odasında otururken sanki o adamın yalnızlığına girip o yalnızlığı sahipleniyormuş gibi olur. Ama elbette ki olanaksızdır bu. Çünkü yalnızlık bozulursa, başkasının eline geçerse, o artık yalnızlık değil, bir tür birliktelik olur. Odada yalnız bir kişi bile olsa, iki kişi vardır. A. kendisinin öteki adamın bir çeşit hayaleti olduğunu düşler, o adam orada hem vardır hem yoktur, kitabı da A.nın çevirisini yaptığının hem aynısıdır hem değildir. Bunun için de, der A. kendi kendine, aynı anda hem yalnız olmak hem de olmamak olasıdır.

Bir sözcük başka bir sözcüğe, bir şey başka bir şeye dönüşür. Bu yolla, der kendi kendine, belleğin işleyişi gibi işler her şey. A. kendi içinde çok büyük bir Babil kenti olduğunu düşünür. Orada bir yazı vardır, kendi kendini sayılamayacak kadar çok dile çevirir. Cümleler ağzından düşünce hızıyla dökülür ve her sözcük başka

bir dilden alınır, aynı anda içinde bin tane dil birden haykırır, çıkan gürültü yüzlerce katta yüzlerce oda, koridor ve merdivenden oluşan dolambacın içinde yankılanır. Yineler. Belleğin boşluğunda her şey hem kendisi hem de başka bir şeydir. Sonra, ansızın, "Anı Kitabı"na almaya çalıştığı her şeyin, şu ana dek yazdığı her şeyin, yaşamındaki bir ya da iki anın –1979'un Noel arifesinde Varick Sokağı 6 numaradaki odasında yaşadığı anların– bir çevirisinden başka bir şey olmadığını ayrımsar.

Yalnızlığın göklerinde bir baştan bir başa yanan aydınlanma anı.

23 Kasım 1754 akşamı, Pascal odasında, yaşamının sonuna kadar istediği an, o esrimenin kayıtlarını elinin altında bulabilmek için *Anmalıklar*'ı elbisesinin astarının içine diker.

Milattan sonra 1654
Pazartesi, 23 Kasım, Aziz Clemens Yortusu
Papa ve Şehit
ve Şehitler Listesi'ndeki ötekiler
ve Aziz Chrsysogomus ve öteki şehitlerin arifesi.
Gece saat on buçukla on iki otuz arası.

Yangın
"İbrahim'in Tanrısı, İzak'ın Tanrısı, Yakub'un Tanrısı"
filozofların ve bilim adamlarının değil.
Kesinlik. Kesinlik. Duygu. Sevinç. Barış.

* * *

İnsan ruhunun yüceliği.

* * *

Sevinç, sevinç, sevinç, sevinç gözyaşları.

* * *

Sözünü unutmayacağım. Amen.

* * *

Belleğin gücü konusunda.

1966 yılının ilkbaharında, gelecekteki karısıyla tanıştıktan hemen sonra A. onun babası tarafından (Columbia Üniversitesi'nde İngilizce profesörü) Morningside Drive'daki evlerine yemekten sonra tatlı ve kahveye çağrılmıştı. Francis Ponge ile eşi yemeğe çağrılıydılar ve A.nın gelecekteki kayınpederi genç A.nın (o zaman on dokuz yaşındaydı) böyle ünlü bir yazarla tanışmaktan hoşlanacağını düşünmüştü. Dış dünyada belki de bütün öteki şiirlerden daha sağlam bir yeri olan bir şiir türünün yaratıcısı, nesnenin usta ozanı Ponge, o dönem Columbia Üniversitesi'nde ders veriyordu. A. o zamanlar oldukça iyi Fransızca konuşmaya başlamıştı. Ponge ile karısı İngilizce, A.nın gelecekteki kayınpederiyle kayınvaldesi de neredeyse hiç Fransızca konuşmadıklarından, doğuştan çekingen olan, elverdiğince konuşmama eğiliminde bulunan A. beklenenden daha çok katıldı konuşmalara. Ponge'u, parlak mavi gözlü, canayakın ve neşeli bir kişi olarak anımsıyor.

A.nın Ponge'a ikinci kez rastlaması 1969'da (1968 ya da 1970'te de olabilirdi), onun kitabının çevirisini yapan Barnardlı Profesör G.nin ozanın onuruna verdiği bir partide oldu. A., Ponge'un elini sıkarken, ozanın büyük olasılıkla anımsamayacağını, ama birkaç yıl önce New York'ta bir kez karşılaşmış olduklarını söyleyerek tanıttı kendini. Tam tersine, diye yanıtladı Ponge, o geceyi ol-

dukça iyi anımsıyordu. Sonra o akşam yemeğinin verilmiş olduğu evden söz etmeye başlayarak orasını bütün ayrıntılarıyla, pencerelerin dışındaki manzaradan kanepenin rengine, her odadaki eşyaların yerleştiriliş biçimine kadar tanımladı. Bir adamın yalnızca bir kez görmüş olduğu ve geçici bir an dışında yaşamında yer tutması olanağı bulunmayan şeyleri böyle kesinkes anımsaması A.yı doğaüstü bir olay gibi etkiledi. Ponge için yazmayla görme arasında bir ayrımın olmadığını anladı. Çünkü hiçbir sözcüğü görmeden yazamayız, o sözcük sayfaya ulaşmadan önce bedenin bir parçası durumuna gelmelidir, kişi yüreğiyle, midesiyle ve beyniyle nasıl iç içe yaşıyorsa, o sözcük de aynı biçimde insanın birlikte yaşamış olduğu bedensel bir varlık olmalıdır. Öyleyse anı, içimizde taşıdığımız geçmişimiz olmaktan çok şimdiki zamandaki yaşantımızın kanıtıdır. Kişi kendisini çevreleyen şeylerin arasında gerçekten var olmak istiyorsa, kendisini değil, neler gördüğünü düşünmelidir. Orada var olabilmek için kendisini unutmalıdır. Bu unutkanlıktan doğar belleğin gücü. Bu, kişinin kendi yaşamını, hiçbir şey asla yitirilmeyecek biçimde yaşamasıdır.

Beckett'in Proust'la ilgili olarak yazdığı, "İyi bir belleği olan kişi hiçbir şeyi anımsamaz, çünkü hiçbir şeyi unutmaz," sözü de doğru. Proust'un geçmişle ilgili uzun romanında yaptığı gibi, kişinin istençli ve istençdışı bellek arasında bir ayrım yapması gerektiği de doğrudur.

Ama A.nın kendi kitabının sayfalarını yazarken yaptığını duyumsadığı şey, bu iki tür belleğin ikisine de girmiyor. A.nın hem iyi hem de kötü bir belleği var. Çok şeyi yitirdi, ama çok şeyi de tuttu. Yazarken, içeri doğru (kendi içine) ve aynı zamanda dışarı doğru (dünyaya doğru) gittiğini duyumsuyor. 1979'un Noel arifesinde, Varick Sokağı'ndaki odasında tek başına otururken o

birkaç dakika içinde yaşadığı belki de şuydu: Odasının o en koyu yalnızlığında yalnızken bile, yalnız olmadığını ansızın anlamıştı ya da daha kesin bir deyişle, o yalnızlıktan söz etmeyi denemeye kalkıştığı anda, salt kendisi olmaktan öte bir şeye dönüştüğünü görmüştü. Öyleyse bellek, yalnızca kişinin özel geçmişini yeniden canlandırması değil, başkalarının geçmişine, yani tarihin içine de dalmasıdır; tarihe hem katılır kişi, hem ona tanık olur, hem bir parçasıdır, hem ayrıdır ondan. Böylece zihinde her şey aynı anda var olur, sanki bir öğe bütün ötekilerin ışığını yansıtır ve aynı zamanda kendi eşsiz ve söndürülemeyen parlaklığını yayar. Şimdi bu odada bulunmasının bir tek nedeni varsa o da, her şeyi birden görmek için içinde duyduğu açlık ve odanın karmaşasının, bütün o katıksız ve kaçınılmaz eşzamanlılığı içinde, tadına varmaktır. Bununla birlikte bunu anlatmak ister istemez yavaş oluyor, daha önce anımsanmış olan şeyleri anımsamaya çalışmak çok titizlik isteyen bir iş. Belleğin boşluğunda bulgulanan her sözcüğü yazmaya kalemin hızı asla yetmez. Bazı şeyler sonsuza dek yitirilmiştir, başkaları sonradan akla gelecektir, daha başka şeyler de yitirilmiş, bulunmuş ve yine yitirilmiştir. Bunların hiçbirinden emin olabilmenin bir yolu yoktur.

Anı Kitabı için olası önsöz(ler).

"Düşünceler, rastgele gelir ve rastgele gider. Onları elinde tutmanın ya da oldurmanın yolu yoktur. Bir düşünce kaçıp gitti: Onu yazıya dökmeye çalışıyordum: Bunun yerine benden kaçtığını yazıyorum." (Pascal)

"Düşüncemi yazarken bazen kaçıp gider; buysa sürekli unuttuğum kendi güçsüzlüğümü aklıma getirir. Bu bana unutulmuş düşüncem kadar şey öğretir, çünkü ben yalnızca kendi hiçliğimi öğrenmeye çabalıyorum." (Pascal)

Anı Kitabı. Onuncu Kitap.

Odadan söz ederken, kimi zaman odada var olan pencereleri göz ardı etmeyi düşünmüyor. Odanın, sımsıkı kapalı bir bilinçliliğin imgesi olması gerekmiyor, bir adam ya da bir kadın bir odada tek başına oturduğu zaman o odada düşüncenin suskunluğundan, düşüncelerini sözcüklere dökmeye uğraşan bir bedenin suskunluğundan daha çok şey olup bittiğinin ayrımında o. Daha önce Hölderlin'le ve Emily Dickinson'la ilgili olarak dokundurduğu gibi, bilinçliliğin dört duvarının arasında acı çekilir demek de istemiyor. Örneğin Vermeer'in tablolarındaki kadınları düşünüyor, açık ya da kapalı bir pencereden gerçek dünyanın parlak ışığı vururken odalarında tek başına duran kadınları ve o yalnızlıklardaki mutlak sessizliği, günlük yaşamı ve onun getirdiği ev içi alışkanlıklarını neredeyse insanın kalbini sızlatarak zihinde uyandırıyor. Özellikle, Amsterdam'a yaptığı gezide görmüş olduğu *Mavili Kadın* tablosunu düşünüyor, Rijks Müzesi'nde kendisini düşüncelere boğup neredeyse kımıldayamaz hale sokan o tabloyu. Bir eleştirmenin yazdığı gibi: "Mektup, harita, kadının gebeliği, boş iskemle, açık kutu, görünmeyen pencere – bunların hepsi yokluğu, görünmeyeni, başka zihinleri, istençleri, zamanları ve yerleri, geçmişi ve geleceği, doğumu ve belki de ölümü – genelde çerçevenin kenarlarının dışına uzanan bir dünyayı ve gözlerimizin önünde geçici olarak duran manzarayı kuşatıp onun içine giren daha büyük ve geniş ufukları anımsatan şeyler ya da onların doğal simgeleri. Bununla birlikte Vermeer'in üzerinde durduğu şey, şimdiki anın bütünlüğü ve kendine yeterliliği – öyle bir güvenle yapıyor ki bunu, şimdiki anın uyum sağlama ve kapsama gücü fizikötesi değer kazanıyor."

Kişinin dikkatini dışarıya, tablonun dışında kalan dünyaya çevirmeye tatlılıkla çağıran şey, bu listede sözü

edilen nesnelerden daha da çok, izleyicinin solunda kalan görünmeyen pencereden giren ışığın niteliği. A. kadının yüzüne uzun uzun bakıyor ve bir süre sonra elindeki mektubu okuyan kadının kafasının içindeki sesi duymaya başlıyor neredeyse. Kadın o kadar gebe, yakınlaşan anneliği içinde kutudan çıkartıp kim bilir kaçıncı kez okuduğu o mektupla o kadar dingin ki ve orada, sağında-ki duvarda asılı duran bir dünya haritası var, odanın dışında var olan her şeyin imgesi olan şey: yumuşakça yüzüne vuran ve mavi giysisinin altındaki, yaşamla dolu şişmiş karnın üstünde parlayan o ışık, o karnın aydınlıkla yıkanan maviliği, beyaza yakın soluk bir ışık. Aynı türde başka tablolar: *Süt Koyan Kadın, Tartı Taşıyan Kadın, İnci Küpeli Kadın, Penceredeki İbrikli Genç Kadın, Açık Pencerenin Önünde Mektup Okuyan Kadın.*

"Şimdiki anın doluluğu ve kendine yeterliliği."

A.yı Amsterdam'a çeken şey, onun orada odalara girip kendini kadınlarla (Vermeer'in kadınları, Anne Frank) bir arada bulmasına yol açan Rembrandt'la Titus ise de, bu kente yaptığı yolculuk aynı zamanda kendi geçmişine yaptığı bir hac ziyareti olmuştu. Gene, iç dünyasının devinimleri tablolar biçiminde dile getirilmişti. Bir sanat yapıtında somut anlatımını bulan duygusal bir durum, sanki bir başkasının yalnızlığı aslında insanın kendi yalnızlığının yankısıymış gibi.

Şimdi söz konusu olan Van Gogh'tu ve yapıtlarını bir araya toplamak için yapılmış olan yeni müze. Bilinçaltına gömülen, birbiriyle ilişkisi olmayan iki şeyi (bu ayakkabı babam; bu gül annem) sonsuza dek birbirine bağlayan eski bir yara gibi, Van Gogh'un resimleri onun zihninde gençlik çağının bir imgesi, o dönemin en derin duygularının bir çevirisiymiş gibi duruyorlar. Bu konuda tam bir kesinlikle olayları ve onlara karşı gösterdiği tep-

kileri yer ve zaman belirterek söyleyebilir (kesin yerleri, kesin zamanları: yıl, ay, gün, hatta saat ve dakikasıyla). Önemli olansa, olayların sırasından çok, onların doğurduğu sonuçlar ve belleğinin boşluğundaki sürekliliklerı. Bu nedenle on altı yaşında olduğu bir nisan gününü anımsıyor, âşık olduğu kızla birlikte okulu kırdığı günü: Öylesine tutkuyla ve umutsuzca âşıktı ki, onu düşünmek hâlâ acı veriyor. Treni, sonra da New York'a gitmek için bindikleri feribotu anımsıyor (çoktan yok olan o feribot: sanayi demiri, sıcak sis, pas), sonra da çok sayıda Van Gogh tablosunun gösterildiği sergiye gidişlerini. Mutluluktan titreyerek orada duruşunu anımsamak, sanki o yapıtlar, birlikte bakılınca, kızın varlığıyla donanmışlar, onun kıza duyduğu aşkla cilalanmışlar gibi.

Birkaç gün sonra gördüğü tablolara dayanarak birtakım şiirler yazmaya başlamıştı (şimdi yitik), her şiir bir başka Van Gogh tablosunun adını taşıyordu. Yazdığı ilk gerçek şiirler bunlardı. Bu şiirler, o resimlerin içine sızmanın bir yolu olmaktan çok o günün anısını elinde tutmak için bir çabaydılar. Ama o bunu anlayana dek uzun yıllar geçti. Ancak Amsterdam'da daha önce o kızla birlikte görmüş olduğu resimleri incelerken (o zamandan beri onları ilk kez görüyordu – neredeyse yarı yaşamı kadar önce), o şiirleri yazdığı geldi aklına. O dakikada denklem aydınlandı kafasında: bellemek amacıyla yazmak. Çünkü işin doğrusu, şiirlerin kendileri dışında hiçbir şeyi unutmuş değil. özelkitapgrubu

Amsterdam'daki Van Gogh Müzesi'nde (Aralık 1979) Arles'da, 1888 Ekim'inde yapılmış olan *Yatak Odası* adlı tablonun önünde dururken.

Van Gogh erkek kardeşine şöyle der: "Bu kez yalnızca benim yatak odam... Resme bakmak insanın beynini ya da daha çok düş gücünü dinlendirmelidir...

Duvarlar soluk mor renkte. Döşeme kırmızı tuğladan yapılmış.

Yatağın ve iskemlelerin tahtası taze tereyağı sarısı, çarşaflar ve yastıklar çok açık limon yeşili.

Yatak örtüsü kızıl. Pencere yeşil.

Tuvalet masası turuncu, leğen mavi.

Kapılar leylak rengi.

Ve hepsi bu – bu odada panjurları kapalı hiçbir şey yok...

Dinlenmem için zorla yatırıldığım odadan böylece alınmış bir intikam...

Bir gün sana öteki odaların resimlerini de çizeceğim."

A. resmi incelemeyi sürdürürken Van Gogh'un, başlarken yapmayı düşündüğünden büsbütün değişik bir şey yapmış olduğu duygusuna kapıldı. A.nın ilk izlenimi, gerçekten de sanatçının tanımladığı gibi, bir dinginlik, bir "dinlenme" duyusu. Ama giderek, tuval üzerinde gösterilen odanın içinde oturmayı denedikçe, orasını bir hapisane, olanaksız bir yer, yaşanacak bir yerin değil, orada yaşamaya zorlanmış zihnin bir imgesi olarak görmeye başladı. Dikkatlice gözle. Kapının birinin önünü yatak, ötekinin önünü bir iskemle kapıyor, panjurlar kapalı: İçeri giremezsiniz, bir kez girince de dışarı çıkamazsınız. Odanın içindeki mobilyalar ve gündelik nesneler arasında boğulurken, bu resimde acılı bir sesin ağlayışını duyarsınız ve siz onu duyduktan sonra bir daha susmaz o ses. "Kederimden ağladım..." Ama bu ağlayışa yanıt veren olmaz. Bu resimdeki adam (ve bu, ressamın çizdiği kendi portresi, gözleri, burnu ve dudaklarıyla bir adamın yüzünün resminden farklı yanı yok) çok yalnız kalmış, yalnızlığın derinliklerinde çok fazla çabalamış. Dünya, önüne engel konmuş o kapıda bitiyor. Çünkü oda, yalnızlığın bir simgesi değil, yalnızlığın özü. O kadar ağır,

öylesine solunamaz bir şey ki bu biçim dışında başka bir biçimde gösterilmesi olanaksız. "Ve hepsi bu – bu odada panjurları kapalı hiçbir şey yok..."

Şansın doğasıyla ilgili başka açıklamalar.

A., Londra'ya geldi ve Londra'dan ayrıldı, yolculuğunun hem başında hem sonunda İngiliz dostlarını ziyaret etmek için birkaç gün ayırdı. Feribot ve Van Gogh tablolarındaki kız İngiliz'di (Londra'da büyümüş, on iki yaşından on sekiz yaşına dek Amerika'da yaşamış, sonra resim okuluna gitmek için yine Londra'ya dönmüştü), yolculuğunun başında A. onunla birkaç saat geçirdi. Liseyi bitirdikten sonraki yıllarda ilişkilerini ancak kesik kesik sürdürebilmişler, birbirlerini belki de beş ya da altı kez görebilmişlerdi. A. tutkusundan çoktan kurtulmuş, ama onu aklından bütünüyle çıkaramamıştı; kızın kendisi onun için önemini yitirmişti, ama A. o tutkunun duygusuna sıkıca sarılıyordu. Son buluşmalarından beri yıllar geçmişti, şimdi onunla birlikte olmayı sıkıcı, neredeyse bunaltıcı buluyordu. Hâlâ güzel, diye düşünmüştü, ama yine de yalnızlıkla çevrelenmiş gibiydi, yumurtanın doğmamış bir kuşu sarması gibi. Yalnız yaşıyordu, neredeyse hiç dostu yoktu. Uzun yıllardır tahtadan yontular üzerinde çalışıyor, ama onları hiç kimseye göstermek istemiyordu. Bir parçayı bitirince onu kırıyor, bir sonrakine başlıyordu. A. yine bir kadının yalnızlığıyla yüz yüze gelmişti. Ama burada o yalnızlık kendi içine dönmüş ve kaynağında kurumuştu.

Bir iki gün sonra Paris'e gitti, sonra da Amsterdam'a, arkasından Londra'ya döndü. Kendi kendine şöyle düşündü: Onu bir daha görecek vaktim yok. New York'a dönmeden önceki günlerin birinde bir arkadaşıyla akşam yemeği yiyecekti (kuzen olabileceklerini düşünen arkadaşı T. ile), öğleden sonrayı büyük bir ekspresyonizm

sonrası tabloları sergisinin açılmış olduğu Kraliyet Sanat Akademisi'nde geçirmeye karar verdi. Ama müzede karşılaştığı müthiş ziyaretçi kalabalığı yüzünden planlamış olduğu gibi öğleden sonra orada kalmak istemedi, böylece kendini akşam yemeği randevusundan önce üç dört saatlik boş bir vakitle karşı karşıya buluverdi. Bu vakti nasıl kullanabileceğine karar vermeye çalışarak öğle yemeği için Soho'daki ucuz bir balık ve kızarmış patates lokantasına gitti. Yemeğin parasını ödeyip lokantadan çıktı, köşeyi döndü ve tam orada, durup büyük bir ayakkabı mağazasının vitrinine bakan kadını gördü.

Londra sokaklarında tanıdık birine rastlaması günlük bir olay değildi pek (o birkaç milyonluk kentte birkaç kişiden fazlasını tanımıyordu), yine de bu karşılaşmayı tam anlamıyla doğal karşıladı, sanki sıradan bir olaymış gibi. Bir dakika önce kadını düşünüyor, onu aramamak için verdiği karardan pişmanlık duyuyordu, şimdi kadın ansızın gözünün önünde belirince onun görünmesini istemiş olduğunu duyumsadı elinde olmadan.

Kadına doğru yürüdü, adını seslendi.

Tablolar. Ya da zamanın imgelerde çöküşü.

Londra'da izlediği Kraliyet Akademisi sergisinde Maurice Denis'nin çeşitli tabloları da vardı. A. Paris'teyken, hazırlamakta olduğu ve gerçekte kendisinin Avrupa'ya dönüş nedeni olan bir Fransız şiiri antolojisiyle ilgili olarak şair Jean Follain'in (A. Paris'e taşınmadan kısa süre önce, 1971 yılında bir trafik kazasında ölen Follain) dul eşini ziyaret etmişti. Çok geçmeden, Madam Follain'in Maurice Denis'nin kızı olduğunu öğrendi, babasının birçok resmi evinin duvarlarında asılıydı. Kadının kendisi şimdi yetmişli yaşlarının sonundaydı, belki de seksenindeydi, Parislilere has dayanıklılığı, gıcırtılı sesi, kocasının çalışmalarına olan bağlılığı A.yı etkisi altına aldı.

Evdeki tablolardan birinin adı şuydu: *Madelaine... 18 mois* (Madelaine 18 aylıkken), Denis bunu tuvalin üst kısmına boydan boya yazmıştı. Büyüyüp Follain'in karısı olan ve şimdi de A.yı evine buyur eden aynı Madelaine'di. Kadın bir an için hiç farkına varmadan, yaklaşık seksen yıl önce yapılmış olan o tablonun önünde durdu ve A. inanılmaz bir biçimde zaman içinde bir sıçrama yaparak tablodaki çocuğun yüzüyle önünde duran yaşlı kadının yüzünün aynı olduğunu gördü. O bir anda insan zamanı denen yanılsamayı kesip zamanı gerçek niteliğiyle gördüğünü duyumsadı: göz açıp kapayıncaya kadarlık kısa bir zaman. Önünde tüm bir yaşamın durduğunu görmüştü ve o yaşam o bir tek anın içine çökmüştü.

A. ile yaptığı görüşmede O. yaşlı bir adam olmanın kişiye neler duyumsattığını anlatıyor. O. şimdi yetmişli yaşlarında, belleği zayıflamış, yüzü de yarı yarıya kapatılmış bir avuç içi kadar kırışık. A.ya bakıp boş bir yüzle şaka yaparak başını sallıyor: küçük bir çocuğun başına gelebilecek, ne de tuhaf bir şey.

Evet, büyümeyebiliriz, yaşlanırken bile her zamanki çocuk olarak kalabiliriz. Eskiden nasılsak öyle anımsarız kendimizi ve değişmediğimizi duyumsarız. Kendimizi şimdi olduğumuz biçime eskiden soktuk, yıllar geçse de öylece kalıyoruz. Kendi açımızdan değişmiyoruz. Zaman bizi yaşlandırıyor, ama biz değişmiyoruz.

Anı Kitabı. On Birinci Kitap.

1974 yılında, yanında beyaz giysili karısıyla düğün partisinden eve dönüşünü anımsıyor, cebinden ön kapının anahtarını çıkarışını, anahtarı kilide sokuşunu, sonra bileğini çevirirken anahtarın ucunun kilidin içinde çatırtıyla koptuğunu anlayışını.

1966 yılının ilkbaharında evleneceği kızla tanıştık-

tan kısa bir süre sonra onun piyanosunun tuşlarından birinin kırıldığı geliyor aklına: Do'nun üstündeki Fa. O yaz ikisi Maine'in uzak bir yerine gitmişlerdi. Bir gün neredeyse terk edilmiş bir kasabadan geçerlerken, yıllardır kullanılmayan eski bir toplantı binasına girdiler. Erkeklere ait bir dernekten arta kalanlar ortalığa saçılmıştı: Kızılderili başlıkları, ad listeleri, içkili toplantıların çeri çöpü. Bir köşede duran bir düz piyanonun dışında koridor tozlu ve ıssızdı. Karısı çalmaya başladı (iyi çalardı) ve bir tuşun dışında hepsinin sağlam olduğunu gördü: Do'nun üstündeki Fa'nın.

A. dünyanın sonsuza kadar elinden kaçacağını belki de o anda anladı.

Piyanonun tuşlarının kırık olması (ya da düğün günü anahtarın kazayla kilidin içinde kalması) gibi küçük olayları bir romancı kullanmış olsaydı, okuyucu bunlara dikkat etmek, yazarın romandaki kişileri ya da dünyayı özenle ortaya koymaya çalıştığını varsaymak zorunda kalırdı. Simgesel anlamlardan, alt metinlerden ya da salt biçimsel düzenlemelerden (çünkü aynı şey bir kezden fazla olursa, rastlantısal bile olsa, bir örnek oluşur, bir biçim ortaya çıkmaya başlar) söz edebilirdi kişi. Bir romanda, sayfadaki sözcüklerin arkasında bilinçli bir zihin olduğu varsayılır. Gerçek dünya denilen yerdeki olayların varlığı karşısındaysa hiçbir şeyi varsaymaz kişi. Uydurulan öykü, bütünüyle anlamlardan oluşur, gerçek öyküdeyse kendisi dışında önemli olan bir şey yoktur. Eğer biri size "Kudüs'e gidiyorum," derse, kendi kendinize şöyle düşünürsünüz: Ne iyi, Kudüs'e gidiyor. Ama aynı sözleri bir romandaki kişi söyleyecek olsa, "Kudüs'e gidiyorum," dese, tepkiniz hiç de aynı olmaz. En başta, Kudüs'ün kendini düşünürsünüz: geçmişini, dinsel rolünü, söylencesel bir yer olarak işlevini. Geçmişi, içinde bu-

lunduğunuz anı (politika, aynı zamanda yakın geçmişi de düşünmek demektir) ve geleceği düşünürsünüz, şu tümcede olduğu gibi: "Gelecek yıl Kudüs'te." Bütün bunlardan başka, Kudüs'e gidecek kişi konusunda daha önceden bildiklerinizi de bu düşüncelerin içine katıp bu yeni bileşimi, başka sonuçlara varma, algılamalarınızı arıtma, bir bütün olarak kitap konusunda daha enerjik olarak düşünme yolunda kullanabilirdiniz. Sonra işiniz bitince, son sayfa okunup kitap kapatılınca yorumlar başlar: ruhbilimsel, geçmişle ilgili, toplumbilimsel, yapısal, dilbilimsel, dinsel, cinsel, felsefi, eğiliminize göre ya tek tek ya da çeşitli bileşimler halinde. Bu yolların herhangi birini izleyerek gerçek yaşamı yorumlamak olanağı varsa da (ne de olsa insanlar din adamlarına ve ruh doktorlarına gidiyorlar; insanlar bazen yaşamlarını tarihsel koşullar açısından anlamaya çalışırlar), aynı etkiyi yaratmaz bu. Eksik olan bir şey vardır: görkem, geneli kavrama, fizikötesi gerçek yanılsaması. Şöyle denir: Don Quijote düşler âleminde sapıtmış bir bilinçliliktir. Kişi dünyada deli birine bakar (örneğin A.nın şizofren kız kardeşine bakması gibi) ve hiçbir şey söylemez. Bu belki de boşa harcanmış bir yaşamın üzüntüsüdür, başka bir şey değil.

Ara sıra A. kendini bir sanat yapıtına dünyaya baktığı gözlerle bakarken bulur. Düşsel olanı bu biçimde okumak onu yok etmektir. Örneğin, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'taki operayı tanımlamasını düşünür. Bu parçada hiçbir şey zaten belli bir olgu olarak kabul edilmemiştir, bu nedenle her şey saçmalık düzeyine indirgenmiştir. Tolstoy gördüğü şeyleri yalnızca tanımlayarak onlarla alay eder. "İkinci perdede, sahnede kartondan anıtlar, arka perdede de ay olması gereken yuvarlak bir delik vardı. Sahne önündeki ışıkların üstüne örtüler konmuştu, kalın sesleri borazanlar ve kontrbas çıkarıyor, o arada sahnenin

her iki yanından siyah pelerinler giymiş, ellerindeki hançere benzeyen şeyleri sallayan insanlar ortaya çıkıyorlardı. Sonra başka adamlar sahneye koşarak, daha önce beyaz, şimdiyse soluk mavi olan giysileri içindeki genç kızı sürükleyip götürmeye başladılar. Onu birden götürmediler, onunla birlikte uzun süre şarkı söylediler, sonunda kızı çekerek götürdüler. Perde arkasında madenî bir şeye üç kez vurulunca herkes yere diz çöküp bir dua okudu, şarkı biçiminde. Bütün bu olaylar izleyicilerin coşkun alkışlarıyla sürekli kesiliyordu."

Dünyaya, sanki düşsel olanın bir uzantısıymış gibi bakma konusunda eşit ve karşıt dürtü de vardır. A.nın başına ara sıra gelmiştir bu, ama o bunu geçerli bir çözüm olarak görmek istemez. Herkes gibi o da bir anlam bulmayı ister. Herkes gibi onun yaşamı da öylesine parçalanmıştır ki ne zaman iki parça arasında bir bağ görse o bağda bir anlam bulmaya çalışır. Bağ var. Ama ona bir anlam vermek, onun varlığının yalın gerçeği dışında bir şey aramak ve gerçek dünyanın içinde hayal ürünü bir dünya kurmak olurdu, bunun kalıcı olmayacağını o da biliyor. En yürekli olduğu anlarda birinci ilke olarak anlamsızlığa sarılıyor, sonra da üzerine düşen şeyin gözlerinin önünde olanı (bu aynı zamanda kendi içinde de olsa) görmek ve gördüğünü söylemek olduğunu anlıyor. Varick Sokağı'ndaki odasında şimdi. Yaşamının hiçbir anlamı yok. Yazmakta olduğu kitabın hiçbir anlamı yok. Dünya ve kişinin dünyada karşılaştığı şeyler var, onlardan söz etmek dünyada olmak anlamına geliyor. Bir anahtar kilidin içinde kırılıyor ve bir şeyler oluyor. Yani, bir anahtar kilidin içinde kırılıyor. Aynı piyano iki ayrı yerde birden var gibi. Genç bir adam babasının yalnızlığın dehşetiyle karşı karşıya kalmış olduğu odada yaşar buluyor kendini, yirmi yıl sonra. Adamın biri yabancı bir kentte eski aşkına rastlıyor sokakta. Gerçekte neyse o de-

mektir bu. Ne daha az ne daha fazla. Sonra şöyle yazar: Bu odaya girmek demek, geçmişin ve şimdinin buluştuğu bir yerde yok olmak demektir. Sonra da şöyle yazar, şu tümcedeki gibi: "'Anı Kitabı'nı bu odada yazmıştır."

Yalnızlığın keşfi.

Söylemek istiyor. Yani demek istiyor. Fransızca'da olduğu gibi, *vouloir dire*, sözcük anlamıyla söylemek istemek, ama gerçekte demek istemek anlamına geliyor. Ne istediğini söylemeyi amaçlıyor. Ne amaçladığını söylemek istiyor. Amaçlamak istediğini söylüyor. Söylediğini amaçlıyor.

Viyana, 1919.

Anlamı yok, evet. Ama tekin olmadığımızı söylemek olanaksızdır. Freud bu tür deneyimleri "tekin olmayan" ya da *unheimlich* olarak nitelemişti – "tanıdık", "doğal", "eve ait" anlamlarına gelen *heimlich*'in karşıtı. Bu nedenle, söylemek istenen şey sanki ansızın kendi dışımıza çıkmış, anlamadığımız bir dünyada başıboş sürükleniyormuşuz gibi, alışılmış algılamalarımızın koruyucu kabuğunun dışına fırlatıldığımızdır. Tanımlamak gerekirse, o dünyada yitiğiz biz. Onun içinde yolumuzu bulmayı bile umamayız.

Freud, gelişimimizin her bir evresinin ötekilerle birlikte var olduğunu savunur. Yetişkinler olarak bile çocukken dünyayı algılama biçimimizin bir anısını içimizde gömülü saklarız. Ve yalnızca anısını da değil: O yapının kendisi bozulmadan durmaktadır. Freud, tekin olmayan şeylerin deneyimini, çocukluğun benmerkezci, canlıcı (animistik) dünya görüşünün canlanmasına bağlıyor. "Sanki her birimiz ilkel insanlardaki canlıcı evreye karşılık olan bireysel gelişim aşamasını tamamlamışız gibi, sanki hepimiz bu aşamadan geçip gitmişiz, bu aşamanın

yeniden canlandırılabilecek hiçbir izi kalmamış gibi ve bize şimdi nedeni anlaşılmaz görünen her şey, içimizdeki o canlıcı zihin etkinliğinin kalıntılarını karıştırma ve dışa vurma koşuluna uymaktadır." Şöyle bağlar Freud: "Çocukluk döneminin komplekslerini bir izlenim yeniden dirilttiği ya da aşmış olduğumuz ilkel inançlar yeniden doğrulanır gibi göründüğü zaman anlaşılmaz bir deneyim yaşanır."

Bunların hiçbiri, kuşkusuz, bir açıklama olamaz. Olsa olsa, işlemi tanımlayıp yer aldığı alanı göstermeye yarar. Bu haliyle A. onu gerçek olarak kabullenmeye çoktan razıdır. Bu nedenle sığınaksızlık, zihnin çok daha önceki bir başka sığınağının bir anısıdır. Aynı biçimde, bir dostunuz basit, neredeyse apaçık anlamını aklınıza gelene dek, gördüğünüz bir düşü yorumlayamazsınız. A. Freud'un tezinin doğru ya da yanlış olduğunu kanıtlayamıyor, ama kafasına uyuyor bu tez ve onu kabul etmeye çoktan gönüllü. Bu durumda çevresinde çoğalır görünen tüm rastlantılar, bir biçimde çocukluğunun bir anısıyla bağlantılı, sanki çocukluğunu anımsamaya başlamasıyla birlikte, dünya varoluşunun daha önceki bir evresine geri dönecek. Bu ona doğru geliyor. Çocukluğunu anımsıyor ve bu çocukluk ona şimdiki zamandaki deneyimleri biçiminde görünüyor. Çocukluğunu anımsıyor ve bu çocukluk kendini şimdiki zamanda yazıyor. Belki de şunu yazarken A.nın demek istediği de odur: "Anlamsızlık birinci ilkedir." Belki de şunu yazarken demek istediği de odur: "Ne söylüyorsa onu demek istiyor." Belki demek istediği de odur. Belki de değildir. Bunların hiçbirinden emin olmanın bir yolu yoktur.

Yalnızlığın keşfi. Ya da yaşam ve ölüm öyküleri.

Öykü sonundan başlar. Konuş ya da öl. Ve konuşmayı sürdürdüğün sürece ölmeyeceksin. Öykü ölümle baş-

lar. Karısı, Sultan Şehriyar'ı aldatmıştır: "Öpüşmeyi ve sarılmayı, gürültüyü ve içki âlemini kesmediler." Kadınların dolaplarına bir daha asla kanmayacağına yemin ederek dünyadan elini eteğini çeker Sultan. Daha sonra tahtına döndüğünde bedensel isteklerini ülkesindeki kadınları kullanarak giderir. Cinsel istekleri giderilince de, kadınların öldürülmelerini buyurur. "Bunu üç yıl boyunca sürdürdü, ta ki ülkede evlenecek çağdaki kızlar tükenene dek, bütün kadınlar, anneler ve babalar Sultan'ın karşısında ağlayıp bağırdılar, onu lanetlediler, cennetin ve dünyanın yaratıcısına yakındılar ve yakarışları duyup kendisine ağlayarak gelenleri yanıtlayan Yaradan'dan yardım istediler; henüz kızları olanlar kızlarını alıp kaçtılar, kentte evlilik çağında bir tek kız kalmayana dek."

Bu sırada vezirin kızı Şehrazad, Sultan'a gitmek için gönüllü olur. ("Şiirler, öyküler, halkbilgisi, kralların ve bilgelerin sözleriyle doluydu belleği ve akıllı, zeki, sağgörülü ve terbiyeliydi.") Umutsuz durumdaki babası, kızı bu kesin ölüme gitmekten vazgeçirmeye çalışır, ama kız çok rahattır: "Beni Sultan'la evlendir, ya ben Müslümanların kızlarını öldürülmekten kurtaran kişi olacağım ya da ötekiler gibi ölüp yok olacağım." Sultan'la yatmaya gider ve tasarısını uygular: "Gecemizin saatlerini geçirmek için güzel öyküler anlatmak... bu benim kurtuluşumun çaresi ve halkın bu felaketten kurtuluşu olacak, bu yolla Sultan'ı da alışkanlığından vazgeçireceğim."

Sultan onu dinlemeyi kabul eder. Kız öyküsüne başlar, anlattığı öykü, öykü anlatma üzerine bir öyküdür, içinde bir sürü öykü olan bir öykü, her biri, kendi başına, öykü anlatmakla ilgili; bir adamın bu öyküler yoluyla ölümden kurtulduğunu anlatan bir öykü.

Gün ışımaya başlar ve "öykü içinde öykü"nün birincisinin ortasında Şehrazad susar. "Yarın gece anlatacağımın yanında bu hiç kalır," der, "Sultan yaşamama izin ve-

rirse." Sultan kendi kendine şöyle der: "Tanrı tanığımdır, öykünün sonunu duyana dek onu öldürmeyeceğim." Böylece üç gün geçer, her gece o gecenin öyküsünün sonuna gelmeden, ertesi gecenin öyküsüne atlayarak susar Şehrazad, üç gecenin sonunda öykülerin ilk turu biter ve yeni bir tur başlar. Gerçekten de bir ölüm kalım sorunudur bu. İlk gece Şehrazad, Tüccar ve Cin masalıyla başlar öyküsüne. "Adamın biri öğle yemeğini yemek için bir bahçede (çölde bir vaha) durmuş, yediği hurmanın çekirdeğini fırlatmış ve önünde yalın kılıç bir ruh belirmiş, yanına yaklaşarak şöyle demiş: 'Kalk ki seni öldüreyim, çünkü sen benim oğlumu öldürdün.' 'Oğlunu nasıl öldürdüm?' diye sormuş tüccar ve cin şu yanıtı vermiş: 'Sen hurmanın çekirdeğini atınca o sırada oradan geçmekte olan oğlumun göğsüne çarptı ve oğlum hemen öldü.'"

Bu, suçsuzluktan doğan suçluluktur (krallıkta evlilik çağındaki kızların yazgısını yansıtır), aynı zamanda da sihrin doğuşudur – bir düşünceyi bir nesneye çevirme, görünmez olanı canlandırma. Tüccar kendini savunmuş, cin de onu öldürmeyi ertelemiş. Ama tam bir yıl sonra tüccarın aynı yere dönmesi gerekmekteymiş, o zaman cin hükmü yerine getirecekmiş. Daha şimdiden Şehrazad'ın durumuyla bir benzerlik yaratılmıştır. Öldürülmesini geciktirmek istemekte, bu düşüncenin tohumlarını Sultan'ın zihnine serpmekle de davasını savunmaktadır, ama bunu Sultan'a belli etmeden yapmaktadır. Çünkü öykünün üstlendiği işlev budur: başka bir şey göstererek bir insanın gözlerinin önündeki şeyi görmesini sağlamak.

Aradan bir yıl geçmiş ve tüccar sözünü tutarak o bahçeye dönmüş. Yere oturmuş ve ağlamaya başlamış. Zincire bağladığı bir ceylanı çekiştirerek oradan geçen yaşlı bir adam tüccara neyi olduğunu sormuş. Tüccarın anlattıkları adamı büyülemiş (sanki tüccarın yaşamı, başlangıcı, ortası ve sonu olan bir öyküymüş, başka biri-

nin zihninde uydurulmuş bir romanmış gibi; gerçek de öyledir zaten), bekleyip neler olacağını görmeye karar vermiş. Sonra bir başka yaşlı adam gelmiş, iki siyah köpeği zincirinden çekerek. Aynı konuşma yinelenmiş, sonra o da oturup beklemiş. Sonra üçüncü bir yaşlı adam çıkagelmiş, benekli bir dişi katırı çekerek, yine aynı şey olmuş. En sonunda cin belirmiş, "bir toz bulutunun ve çölün göbeğinden çıkıp hızla burkulan kocaman bir sütunun içinden". Tam tüccarı sürükleyip, "Nasıl ki sen benim oğlumu, canımın içini öldürdüysen," diyerek kılıcıyla öldürmek üzereyken ilk gelen yaşlı adam öne fırlayıp cine şöyle demiş: "Sana bu ceylanla ilgili öyküyü anlatırsam, öyküyü çok beğenirsen bu tüccarın kanının üçte birini bana bağışlar mısın?" Şaşıran cin bu öneriyi kabul etmiş, tıpkı Sultan'ın Şehrazad'ın öyküsünü dinlemeye razı oluşu gibi: seve seve, hiç karşı koymadan.

Not: Yaşlı adam tüccarı bir mahkemedeki gibi savlar, karşı savlar, kanıt gibi şeylerle savunmaya niyetlenmiyor. Böyle yapsaydı, cinin zaten görmekte olduğu şeye baksamasına yol açardı: Cinse bu konuda kararını vermiş durumdaydı. Tersine, yaşlı adam onu gerçeklerden ve ölüm düşüncelerinden uzaklaştırmak ve bunu yaparken de onu yaşama yönelik değişik bir duygunun içine çekmek (tam sözcüğünü kullanırsak: kandırmak, kökü Latince *delectare*) istiyor, bu duygu cini, tüccarı öldürme saplantısından kurtaracaktır. Bu tür bir saplantı insanı yalnızlığın duvarlarının arasına hapseder. Kişi kendi düşüncelerinin dışında bir şey görmez. Bir öyküyse, mantıklı bir sava dayanmadığı için bu duvarları yıkar. Çünkü öykü başka öykülerin var olduğunu varsayar ve dinleyicinin onlarla ilişkiye girmesine olanak sağlar, düşüncelerinde bile olsa.

Yaşlı adam akıl almaz bir öykü anlatmaya başlamış. Gördüğünüz bu ceylan, demiş, gerçekte benim karımdır. Benimle otuz yıl yaşadı ve bu yıllar boyunca bir erkek

çocuk doğuramadı. (Bir kez daha: Olmayan çocuk anıştırılıyor –ölü çocuk, henüz doğmamış çocuk– cin kendi acısına geri gönderiliyor, ama dolaylı olarak, yaşamın ölüme denk olduğu bir dünyanın parçası olarak.) "Bu nedenle kendime bir cariye aldım, o da bana kusursuz güzellikte kaşı ve gözü olan dolunay gibi bir oğlan çocuk doğurdu..." Oğlan on beş yaşına gelince yaşlı adam başka bir kente gitmiş (o da bir tüccarmış) ve onun yokluğunda kıskanç karısı büyü yaparak oğlanla annesini buzağı ve inek biçimine sokmuş. "Kölen öldü ve oğlu da kaçtı," demiş karısı, döndüğünde. Bir yıl süren bir yastan sonra inek kurban edilmiş, kıskanç karısının çevirdiği dolaplar yüzünden. Daha sonra, buzağıyı kesmek üzereyken, yüreği dayanamamış adamın. "Ve buzağı beni görünce ipini koparark yanıma geldi, yaltaklandı, inledi ve ağladı, ta ki ben ona acıyana ve, 'Bana bir inek getirin ve bu buzağıyı serbest bırakın,' diyene dek." Çobanın büyüden anlayan kızı daha sonra buzağının gerçek kimliğini ortaya çıkarmış. Tüccar bu kıza dilediği iki şeyi verdikten sonra (oğluyla evlenmek ve kıskanç karısına büyü yaparak onu bir hayvan biçimine sokmak –"Başka türlü onun şeytanlıklarından kurtulamam"–), kız oğlunu eski biçimine sokmuş. Öykü burada bitmiyor. Yaşlı adamın anlattığına göre oğlunun karısı, "Tanrı onu kendine alana dek bizimle gece gündüz, gündüz gece yaşadı; onun ölümünden sonra oğlum bu tüccarın doğduğu ülke olan Hindistan'a bir yolculuğa çıktı; bir süre sonra ceylanı yanıma alarak, oğlumdan bir haber alabilmek üzere oradan oraya dolaşmaya başladım, yazgım beni bu bahçeye getirene dek; burada bu tüccarı oturmuş ağlarken buldum; işte öyküm bu." Cin bunun kusursuz bir öykü olduğunu kabul etmiş ve tüccarın kanının üçte birini yaşlı adama bağışlamış.

Birbiri peşi sıra, öteki iki yaşlı adam da cinle aynı

pazarlığı yapmışlar ve öykülerine aynı biçimde başlamışlar. "Bu iki köpek benim ağabeylerimdir," demiş ikinci yaşlı adam. "Bu katır benim karımdır," demiş üçüncüsü. Bu başlangıç cümlelerinde tüm tasarımın özü yatmaktadır. Çünkü bir şeye, gerçek dünyadaki gerçek bir nesneye, bir hayvana örneğin, bakıp da onun şu anda olduğundan başka bir şey olduğunu söylemek ne anlama gelir? Her şeyin çifte yaşamı olduğu, hem dünyada hem de zihinlerimizde, bu yaşamlardan herhangi birini yok saymanın o şeyi iki yaşamında birden öldürmek olduğu anlamına gelir. Üç yaşlı adamın öykülerinde iki ayna karşılıklı durmaktadır, her biri karşısındakinin ışığını yansıtır. Hem gerçek olanı hem düşsel olanı; ikisi de sihirdir ve ikisi de karşısındakinden dolayı vardır. Gerçekten de bir yaşam ve ölüm sorunudur bu. Birinci yaşlı adam bahçeye oğlunu aramak için gelmiştir; cin bahçeye oğlunun yaşamına bilmeden son veren katili öldürmek için gelmiştir. Yaşlı adamın ona anlattığı şey, oğullarımızın hep görünmez olduğudur. En basit gerçektir bu: Bir yaşam yalnızca onu yaşayan kişinindir; yaşamaya sahip çıkacak olan yaşamın kendisidir; yaşamak yaşatmak demektir. Ve sonunda, bu üç öykü yoluyla, tüccarın yaşamı kurtulmuş.

Binbir Gece Masalları böyle başlar. Bütün bu tarih kayıtlarının sonunda, öykü üstüne öykü üstüne öykü, kendine özgü bir sonuç ortaya çıkar, bu sonuç, bir mucizenin tüm değişmez çekiciliğini taşır. Şehrazad, Sultan'a üç erkek çocuk doğurmuştur. Gene alınacak ders ortadadır. Konuşan bir ses, konuşan bir kadın sesi, yaşam ve ölüm öykülerinden söz eden bir ses, yaşam verme gücüne sahiptir.

"'Sizden bana bir lütufta bulunmanızı istemeye cüret edebilir miyim Majesteleri?'

'İşte Şehrazad,' diye yanıtlar Sultan, 'dileğin yerine getirilecektir.'

Bunun üzerine Şehrazad dadılara ve harem ağalarına seslenerek, 'Bana çocuklarımı getirin,' dedi.

Çocuklar çabucak getirildiler, üç erkek çocuktular, biri yürüyor, biri emekliyor, biri meme emiyordu. Şehrazad onları alıp Sultan'ın önüne koydu, toprağı öperek şöyle dedi, 'Ey koca Sultan, bunlar senin çocukların, onların hatırı için beni ölüm hükmünden azat etmeni diliyorum.'

Sultan bu sözleri duyunca ağlamaya başlar. Küçük çocukları kollarına alır, Şehrazad'ı sevdiğini söyler.

Sonra kenti daha önce görülmemiş görkemli bir biçimde süslerler, davullar çalar, borular öter, soytarılar, şarlatanlar ve oyuncular çeşitli hünerlerini ortaya koyarlar, Sultan da onları hediyelere ve bahşişlere boğar. Ayrıca muhtaçlara ve yoksullara sadakalar verir, buyruğu altındaki herkese, ülkesinin halkına cömertlikte bulunur."

Yansıyan metin.

Öykü anlatan bir kadının sesi çocuk doğurma gücüne sahipse, bir çocuğun öykülere yaşam verme gücü olduğu da doğru sayılır. İnsanın gece düş görmezse delireceği söylenir. Aynı biçimde, bir çocuğa düş dünyasına girmesi için izin verilmezse, o çocuk gerçekle asla başa çıkamaz. Bir çocuğun öykülere karşı duyduğu gereksinme, beslenme gereksinmesi kadar temel bir gereksinmedir, kendini aynı açlık gibi belli eder. Bana bir öykü anlat der çocuk. Bana bir öykü anlat. Bana bir öykü anlat, baba, lütfen. Bunun üzerine babası oturur, çocuğa bir öykü anlatır. Ya da karanlıkta onun yanına uzanır, ikisi çocuğun yatağında yatarlarken konuşmaya başlar, dünyada kendi sesi dışında bir şey kalmamış gibi, karanlıkta oğluna bir öykü anlatır. Çoğunlukla bir peri masalı olur anlattığı ya da bir serüven masalı. Ama çoğu zaman düş âlemine kolayca dalmaktan başka bir şey değildir yaptığı. Bir varmış bir yokmuş, Daniel adında küçük bir ço-

cuk varmış, diye anlatır A., Daniel adındaki oğluna ve çocuğun kendisinin baş kahraman olduğu öyküler belki de onun en çok hoşuna giden öykülerdir. Aynı biçimde, odasında oturup "Anı Kitabı"nı yazarken, kendisinin öyküsünü anlatabilmek için kendisinden bir başkasıymış gibi söz ettiğini ayrımsar A. Kendisini öykünün içinde bulabilmesi için kendisini yok etmesi gerekmektedir. Böylece, ben demek isterken bile A. der. Çünkü anının öyküsü, görmenin öyküsüdür. Ve görülmesi gereken şeyler artık var olmasalar da, bir görme öyküsüdür bu. Onun için, ses sürer. Çocuk gözlerini yumup uykuya dalsa da babasının sesi karanlıkta konuşmayı sürdürür.

Anı Kitabı. On İkinci Kitap.

Daha öteye gidemiyor. Hiçbir nedeni olmaksızın, çocuklar yetişkinlerin elinde acı çektiler. Hiç nedeni olmadan terk edildiler, açlıktan ölmeye bırakıldılar, öldürüldüler. Bundan daha ileriye gitmenin olanaksız olduğunu görüyor.

"Ama bir de çocuklar var," der İvan Karamazov. "Ya onları ne yapacağım?" Ve bir daha: "Bağışlamak istiyorum. Kucaklamak istiyorum. Artık acı çekilmesini istemiyorum. Gerçeği ele geçirmek için gerekli olan acı birikimini oluşturmakta çocukların çektiği acılar kullanılacaksa, önceden söyleyeyim ki gerçeğin tümü bile böyle bir bedel ödemeye değmez."

Her gün, en küçük bir çaba harcamaksızın, onu kendisine bakarken buluyor. Bu günler Kamboçya'nın çöküş günleri ve o her gün orada, ölümün kaçınılmaz fotoğraflarıyla birlikte gazeteden kendi yüzüne bakıyor: bir deri bir kemik kalmış çocuklar, gözlerinde hiçbir şey kalmamış yetişkinler. Jim Harrison, örneğin, Oxfam'lı bir mühendis, günlüğüne şöyle yazar:

7. kilometredeki küçük bir kliniğe gittim. Hiçbir ilaç yok –ciddi açlık olayları– belli ki yalnız gıdasızlıktan ölüyorlar... Yüzlerce çocuğun tümü kupkuru kurumuş – deri hastalıkları, kellik, saç renginin değişmesi, bütün halkta büyük bir korku.

Ya da daha sonra, Phnom Penh'deki 7 Ocak Hastanesi'ne yaptığı ziyarette gördüklerini anlatır:

... korkunç koşullar; pis paçavralar içindeki çocuklar yataklarda açlıktan ölüyorlar; ilaç yok, yiyecek yok... Açlıkla birleşen verem insanlara Belsen benzeri bir görünüm veriyor: Koğuşun birinde aklını kaçırdığı için on üç yaşındaki bir erkek çocuğunu yatağa bağlamışlar; çocukların çoğu artık öksüz ya da ailelerini bulamıyor; insanların birçoğunda sinir seğirmeleri, kasılmalar görülüyor. On sekiz aylık küçük bir erkek çocuğun yüzü, mikrop kapmış cildi ve ağır bir kvaşiyorkor hastalığı sonucu bozulmuş etleriyle tam anlamıyla yok olmuş, gözleri irin dolu, beş yaşındaki kız kardeşinin kolları arasında yatıyordu... Bu tür bir şeyi kabullenmek çok güç geliyor bana, ve bu durum bugün yüz binlerce Kamboçyalı için geçerli olmalı.

Bu yazıları okumadan iki hafta önce A., bir yazar ve büyük bir haftalık haber dergisinin yazı işleri müdürü olan arkadaşı P. ile yemeğe çıktı. P. çalıştığı dergi adına Kamboçya olayı ile ilgileniyordu. Amerikan basınında ve yabancı basında oradaki koşullar konusunda yazılmış her şey gözlerinin önünden geçmişti: A.ya bir Kuzey Carolina gazetesi için yazılmış olan bir yazıdan söz etti; yazı Thai sınırındaki göçmen kamplarının birinde gönüllü olarak çalışan bir Amerikalı doktor tarafından yazılmıştı ve Amerikan Devlet Başkanı'nın karısı Rosalynn Carter'ın o kamplara yaptığı ziyaretle ilgiliydi. A. gazetelerde ve dergilerde çıkmış olan fotoğrafları anımsıyordu (Başka'nın

eşi bir Kamboçyalı çocuğu kucaklarken, başkanın eşi doktorlarla konuşurken) ve Mrs. Carter'ın protesto etmeye geldiği koşulların yaratılmasında Amerika'nın sorumluluğuyla ilgili olarak bildiği her şeye karşın o resimler onu duygulandırmıştı. Mrs. Carter'ın ziyaret ettiği kamp Amerikalı doktorun çalıştığı kamptı. Kamptaki hastane geçici bir hastaneydi: sazdan bir dam, birkaç tane direk destek, yerde şiltelerin üstünde yatan hastalar. Başkan'ın eşi peşinde bir görevli, gazeteci ve kameraman ordusuyla kampa geldi. Çok kalabalıktılar ve hastanenin içinde dolaşırlarken ağır Batılı ayakkabılarıyla hastaların ellerini çiğnediler, bacaklarıyla serum borularını kopardılar, istemeyerek insanların gövdelerine tekmeler attılar. Bu karışıklığın önüne belki geçilebilirdi, belki de geçilemezdi. Her neyse, ziyaretçiler incelemelerini bitirdikten sonra Amerikalı doktor bir ricada bulundu. Lütfen, dedi, içinizden birkaç kişi biraz zaman ayırıp hastaneye kan bağışında bulunabilir mi; en sağlıklı Kamboçyalının kanı bile işe yaramayacak kadar güçsüz; birikimimiz tükendi. Ama Başkan'ın eşinin gezisinde gecikme olmuştu. O gün gidilecek başka yerler, görülecek başka acılı insanlar vardı. Vakit yok, dediler. Üzgünüz. Çok çok üzgünüz. Ve sonra, tıpkı geldikleri gibi ansızın çekip gittiler.

Bu açıdan dünya çok acımasız. Bu açıdan dünya insana üzüntüden başka bir şey vermiyor, öyle koyu, öyle kararlı bir umutsuzluk ki, bu umutsuzluk hapishanesinin kapısını hiçbir şey açamıyor. A., hücresinin parmaklıklarından dışarıyı gözetliyor ve onu avutacak tek bir düşünce buluyor: oğlunun imgesi. Yalnız kendi oğlunun değil, herhangi bir oğulun, bir kızın, herhangi bir adamın ya da kadının çocuğunun imgesi.

Bu açıdan dünya çok acımasız. Bu açıdan dünya gelecek için umut vermiyor. A. oğluna bakıyor, kendini

umutsuzluğa terk etmemesi gerektiğini anlıyor. Bu genç yaşama karşı sorumluluğu var, mademki bu yaşamı var etti, umutsuzluğa kapılmaması gerek. Oğlunun yanında kalıp onun gereksinmelerini karşıladığı ve şimdiki zamanda kalmasını sağlayan sürekli bir uyarı olan bu genç insana kendini verdiği sürece, dakika dakika, saat saat, umutsuzluğunun uçup gittiğini duyumsuyor. Umutsuzluğu sürse de kendini umutsuzluğa kaptırmıyor.

Bu nedenle, bir çocuğun acı çektiğini düşünmek onun açısından acımasızca bir şey. Dünyanın kendi acımasızlığından daha büyük bir acımasızlık. Çünkü bu düşünce dünyanın elindeki tek avuncu yok ediyor ve avunçsuz olarak düşlenen bir dünya acımasız bir dünyadır.

Bundan ileriye gidemiyor.

Başladığı yer burası. Boş bir odada tek başına durur ve ağlar. "Benim için çok fazla bu, buna dayanamayacağım." (Mallarmé) "Belsen benzeri bir görünüm," Kamboçya'daki mühendisin yazdığı gibi. Evet, Anne Frank'ın öldüğü yer burası.

"Ülkülerimin tümünden," diye yazmış, tutuklanmasından yalnızca üç hafta önce, "vazgeçmemiş olmam, gerçekten bir mucize, çünkü çok tuhaf ve gerçekleşmesi olanaksız şeylere benziyorlar... Dünyanın giderek insan eli değmemiş bir bölgeye dönüştüğünü görüyor, durmadan yaklaşan ve bizi de yok edecek olan gök gürültüsünü duyuyor, milyonlarca insanın çektiği acıyı duyumsayabiliyorum, yine de başımı kaldırıp gökyüzüne baktığımda, her şeyin düzeleceğini, bu acımasızlığın da sona ereceğini düşünüyorum..."

Hayır, bunun tek şey olduğu anlamında söylemiyor. Onun anlaşılabileceğini, ondan söz ederek, onun bir anlamının bulunabileceğini söyler gibi bile yapmıyor. Ha-

yır, tek şey o değil ve yaşam her şeye karşın sürüyor, çoğunluk için olmasa da bazıları için. Yine de, mademki bu sonsuza dek anlaşılamayacak olan bir şeydir, bunun kendisi için hep başlangıçtan önce gelen şey olmasını istiyor. Şu cümlelerde olduğu gibi: "Başladığı yer burası. Boş bir odada tek başına durur ve ağlamaya başlar."

Balinanın karnına dönüş.

"Tanrı'nın sözü Yunus'a ulaştı... Kalk, Ninova'ya, o büyük kente git ve ona karşı bağır," dedi...

Bu buyrukta da, Yunus'un öyküsü öteki peygamberlerinkine benzemiyor. Çünkü Ninovalılar Yahudi değildir. Tanrı'nın sözünü taşıyan öbür elçilerden değişik olarak, Yunus'un kendi halkına değil, yabancılara seslenmesi istenmiştir. Daha kötüsü, bu yabancılar onun kendi halkının düşmanıdır. Ninova o dönemde dünyanın en güçlü devleti olan Asur'un başkentiydi. (Kehanetleri Yunus'un öyküsüyle aynı tomarda saklanan) Nahum'un deyişiyle: "Uğursuz kent... Yalan ve yağma dolu."

"Kalk, Ninova'ya git," der Tanrı Yunus'a. Ninova doğudadır. Yunus hemen batıya, Tarşiş'e gider (Tartessus, İspanya'nın en ucunda). Kaçmakla kalmaz, bilinen dünyanın en ucuna kadar gider. Bu kaçışı anlamak zor değildir. Benzer bir durum düşünün: Bir Yahudi'ye, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'ya gitmesi ve Nasyonel Sosyalistlere karşı bir konuşma yapması söylense. Olanaksızı dileyen bir düşünce bu. Ta ikinci yüzyılda hahamlık yorumcularından biri, Yunus'un Tanrı'nın varlığından kaçmak için değil, İsrail'in uğruna denizde boğulmak için gemiye binmiş olduğunu ileri sürmüştü. Kitabın siyasi açıdan yorumlanmasıdır bu ve Hıristiyan yorumcular bunu hemen Yahudilerin aleyhine çevirmişlerdir. Mopsuestialı Theodore örneğin, Yunus'un Ninova'ya, Yahudiler peygamberleri dinlemeyi yadsıdıkları için

gönderildiğini ve Yunus'la ilgili kitabın "inatçı halka" bir ders vermek için yazılmış olduğunu söyler. Başka bir Hıristiyan yorumcu olan Deutzlu Rupert (on ikinci yüzyıl) ise, peygamberin halkına karşı duyduğu saygıdan dolayı Tanrı'nın buyruğuna karşı geldiğini, bu nedenle de Tanrı'nın Yunus'a çok kızmadığını ileri sürmektedir. Haham Akiba'nın kendi düşüncesini yansıtmaktadır bu, "Yunus oğulun (İsrail) görkemini kıskanıyordu, babanın (Tanrı) görkemini değil," demişti Akiba.

Her şeye karşın, Yunus sonunda Ninova'ya gitmeye razı olur. Ama bildirisini ilettikten sonra bile, Ninovalılar pişman olup değiştikten sonra bile ve Tanrı onları bağışladıktan sonra bile "Yunus'un canının çok sıkıldığını ve çok öfkelendiğini" öğreniyoruz. Bu bir yurtseverin öfkesidir. İsrail'in düşmanları neden bağışlansın ki? Kitaptan alınacak dersi Tanrı Yunus'a bu noktada verir, sukabağının şu eğitici öyküsünde:

"Öfkelenmek sana yarar mı?" diye sorar Tanrı. Sonra Yunus Ninova'nın dışına çekilir "kente ne olacağını görene dek"; buysa Yunus'un, Ninova'nın yok olma olasılığının bulunduğu kanısında olduğunu ya da Ninovalıların günah dolu yaşamlarına döneceklerini ve cezalandırılacaklarını umduğunu gösterir. Tanrı Yunus'u güneşten korumak için bir sukabağı hazırlar ve, "Yunus sukabağından son derece hoşnut kalır". Ama ertesi sabah Tanrı sukabağını kurutur. Şiddetli bir doğu rüzgârı eser, kızgın bir güneş Yunus'u yakar, Yunus "bayılır, ölmek ister, yaşamaktansa ölmek daha iyi benim için der"; daha önce kullanmış olduğu sözleri kullanır Yunus, böylece bu eğitici öykünün anafikrinin kitabın ilk bölümündekiyle aynı olduğu belirtilmek istenir. "Ve Tanrı Yunus'a, sukabağı için öfkelenmekte haklı mısın?" dedi. Ve Yunus şöyle dedi: "Öfkelenmekle doğru yapıyorum, hatta ölene dek." Sonra Tanrı şöyle dedi: "Sen sukabağına acıdın, ama sen

onun için uğraşıp çalışmadın, onu büyütmedin bile; bir gecede oluştu ve bir gecede yok oldu; peki ben içinde sağ ellerini sol ellerinden ayırt edemeyen yüz yirmi bin insanın yaşadığı ve birçok da sığır bulunan Ninova'yı, o büyük kenti bağışlamamalı mıyım?"

Bu günahkârlar, bu dinsizler –ve hatta sahip oldukları hayvanlar bile– tıpkı Yahudiler gibi Tanrı'nın yarattığı canlılardır. Özellikle öykünün tarihi dikkate alınırsa (MÖ VIII. yüzyıl, Herakleitos dönemi), bunun şaşırtıcı ve özgün bir düşünce olduğu görülür. Ama bu, sonunda, hahamların öğreteceği şeylerin özüdür. Adalet varsa, herkes için olmalıdır. Hiç kimse bunun dışında bırakılamaz, yoksa adalet diye bir şey olmaz. Sonuç kaçınılmazdır. Yunus'un tuhaf ve hatta komik öyküsünü anlatan bir küçücük kitabın Yahudilerin toplu dua yöntemlerinde önemli bir yeri vardır: Her yıl, Yahudi takviminin en kutsal günü olan Kefaret Günü, Yom Kippur'da, sinagogda okunur. Çünkü her şey, daha önce de söylendiği gibi, bütün öteki şeylere bağlıdır. Her şey varsa, herkes de vardır. A. Yunus'un son sözlerini hiç unutmaz: "Kızmakla doğru yapıyorum, hatta ölene dek." Bu sözleri önündeki kâğıda yazarken bulur kendini hâlâ. Her şey varsa, bundan herkesin de olduğu sonucu çıkar.

Sözcükler uyaklı, aralarında gerçek bir bağ olmasa da onları bir arada düşünmeden edemiyor. Oda ve mezar, mezar ve rahim, rahim ve oda. Soluk almak ve ölüm. Ya da "yaşamak" sözcüğünden "kötülük" sözcüğünü oluşturmak. Bunun bir öğrenci oyunundan başka bir şey olmadığını biliyor. Ama öğrenci sözcüğünü yazarken, şaşırtıcı olarak, kendi sekiz ya da dokuz yaşındaki halini ve sözcüklerle bu biçimde oynayabileceğini anladığı zaman içinde duymuş olduğu beklenmedik güçlülük duygusunu anımsıyor; sanki rastlantıyla gerçeğe giden gizli bir

yol bulmuş gibiydi: dünyanın merkezinde saklanmış duran mutlak, evrensel ve sarsılmaz gerçeğe.

O öğrencilik çağı coşkusuyla, İngilizce'den başka dillerin de bulunduğunu, kendi öğrencilik yaşamı dışındaki dünyada, vızıldayan ve savaşan dillerin Babil'inin de bulunduğunu hiç düşünmemişti kuşkusuz. Zaten o mutlak ve sarsılmaz gerçek nasıl dilden dile değişebilir ki?

Yine de sözcüklerin birbiriyle uyak yapması, dönüştürme gücü büsbütün göz ardı edilemez. Doğruyu aramakla arasında bir bağlantı kurulamasa bile o büyü duygusu kalır, bu büyü, sözcükler arasındaki bu uyumlar her dilde vardır, belirli birleşimleri değişik de olsa. Her dilin kökünde bir uyak, yarım uyak ve üst üste binen anlamlardan oluşan bir ağ vardır ve bunların her biri dünyanın ters ve karşıt yönlerini birbirine bağlayan bir tür köprü gibi işler. Öyleyse dil, alt alta yazılıp toplanan, çıkan sonucu dünyaya eşit, değişik şeylerin bir listesi değildir. Dil daha çok, sözlükte açıklandığı gibidir: Son derece karmaşık bir organizmadır, bütün öğeleri –hücreler, sinirler, kan kürecikleri, kemikler, parmaklar, sıvılar– aynı anda bulunurlar dünyada, hiçbiri de kendi başına varlığını sürdüremez. Çünkü her sözcük başka sözcüklerce tanımlanır, böylece dilin bir bölümüne girmek, bütününe girmek demektir. Öyleyse dil, Leibniz'in kullandığı terimle, bir monadolojidir. ("Her şeyin içi madde ile dolu olduğuna göre, tüm nesneler birbiriyle ilişkilidir ve bu doluluk içindeki tüm kıpırdanmalar, uzaklıkla orantılı olarak, uzaktaki nesneleri belirli ölçüde etkiler. Böylece her nesne yalnızca değdiği nesneler tarafından etkilenip onlarda olup bitenleri bir biçimde duyumsamakla kalmaz, onlar kanalıyla, kendisiyle doğrudan ilişki içinde olanlara değen nesneleri de algılar. Bundan da, bu iletişimin tüm uzaklıklara yayılabileceği sonucu çıkar. Böylece

herkes evrende olup biten her şeyi öylesine algılar ki, her şeyi gören biri, herhangi bir kişiden herhangi bir yerde neler olduğunu öğrenebilir, hatta ne olup bittiğini ve ne olacağını da. Şimdiki zamanda durup zaman ve yer açısından uzakta olan şeyleri gözlemleyebilir... Bir ruhsa, kendi içinde yalnızca dolaysız olarak verileni görebilir, tüm katlarını bir kerede açması olanaksızdır; çünkü bunlar sonsuza dek uzanırlar.")

Öyleyse A.nın öğrenciyken yaptığı gibi sözcüklerle oynaması, gerçeği aramaktan çok, dilde ortaya çıkan dünyayı aramaktı. Dil gerçeğin kendisi değildir. O bizim dünyada varoluşumuzun biçimidir. Sözcüklerle oynamak yalnızca zihnin işleyiş biçimini araştırmak, dünyanın bir zerresini zihnin algıladığı gibi yansıtmaktır. Aynı biçimde, dünya salt kendi içindeki şeylerin toplamı değildir. Onların arasındaki son derece karmaşık bağlantıların ağıdır. Sözcüklerin anlamlarında olduğu gibi, nesneler yalnızca aralarındaki ilişkileriyle anlam kazanırlar. "İki surat birbirine benzer," diye yazar Pascal. "İkisi de kendi başına komik değil, ama yan yana durunca benzerlikleri bizi güldürür." İki surat, gözümüz için bir uyak oluşturur, nasıl ki iki sözcük kulak için uyak oluşturursa. Girişimini bir adım daha ileriye götürmek için A. insanın yaşamındaki olayların da birbiriyle uyaklı olduğunu ileri sürecektir. Genç bir adam Paris'te bir oda tutar ve sonra babasının savaş sırasında aynı odada saklanmış olduğunu öğrenir. Bu iki olay ayrı ayrı ele alınsalardı, onlarla ilgili olarak söylenecek çok az şey olurdu. İkisine birlikte bakılınca ortaya çıkan uyak ikisinin de gerçekliklerini değiştiriyor. Birbirine yaklaşan iki somut nesnenin, yalnızca birbirlerinin molekül yapısını değil, aralarındaki boşluğu da etkileyecek elektromanyetik güç yaymaları ve böylece çevreyi de değiştirmeleri gibi, birbiriyle uyaklı iki (ya da daha fazla) olay da dünya üstünde bir bağlantı kura-

rak içi deneyimlerle dolu o yerin içinde geçen sinir bağlantılarına bir yenisini ekler.

Edebiyat çalışmalarında bu tür bağlantılara çok rastlanır (o konuya dönersek), ama kişi dünyada onları görmemeyi yeğler, çünkü dünya çok büyük, insan yaşamı da çok kısadır. Yalnızca dünyada bir uyağın gözümüze iliştiği o az rastlanır anlarda zihnimiz kendi dışına çıkıp zamanla boşluk, görmeyle bellek arasında bir köprü görevi üstlenebilir. Ama söz konusu olan, uyaktan daha fazlasıdır. Var olmanın dilbilgisi, dildeki tüm söz sanatlarını kapsar: Benzetme, eğretileme, düzdeğişmece, kapsamlama, bir şeyi bir özelliğiyle adlandırma, bir kavramın başka bir kavram yoluyla dile getirilmesi gibi, böylece dünya yüzünde rastlanan her bir şey gerçekte birçok şey demektir, bunlar da neyin yanında bulunduklarına, neyin içinde ya da neyin uzağında olduklarına bağlı olarak başka şeylerin ortaya çıkmasına yol açarlar. Çoğunlukla bir karşılaştırmanın ikinci öğesi eksiktir. Unutulabilir, bilinçaltına gömülebilir ya da ulaşılamaz ona. "Geçmiş gizlenmiştir," der Proust romanının önemli bölümlerinden birinde. "Aklın erişemeyeceği bir yerde, hiç kuşkulanmadığımız bir somut nesnede (o somut nesnenin bizde uyandıracağı duyuda). O nesneye gelince, ölmeden önce ona rastlayıp rastlamamış olmamız rastlantıya bağlıdır." Herkes bir biçimde unutkanlığın o tuhaf duyarlılığını, eksik öğenin şaşırtıcı gücünü yaşamıştır. O odaya girdim, der adam, anımsayamasam da sanki orada daha önce de bulunmuşum gibi tuhaf bir duygu geldi içime. Pavlov'un köpeklerle yaptığı deneylerde olduğu gibi (bu deneyler, en basit düzeyiyle, zihnin iki benzemez şey arasında nasıl bağlantı kurabileceğini, sonra ilk şeyi unutup birini nasıl ötekinin yerine koyduğunu göstermek içindir), ne olduğunu söyleyemesek de bir şey olmuştur. A.nın dile getirmeye çalıştığı şey, belki de bir süredir kendisi için

hiç eksik öğe olmadığıdır. Gözü ya da zihni nerede durursa bir başka bağlantı, onu bir başka yere götürecek bir başka köprü buluyor; odasının yalnızlığında bile dünya baş döndürücü bir hızla içeri saldırıyor, sanki ansızın içinde tümüyle birleşiyor ve sanki bir anda başına her şey geliyor. Rastlantı: aynı yere düşmek, zamanda ya da boşlukta aynı yeri kaplamak. İçinde kendi kendinden daha fazlasını bulunduran yönüyle zihin. Augustinus'un şu cümlesinde olduğu gibi: "Ama kendi içinde bulunmayan parçası nerede onun?"

Balinanın karnına ikinci dönüş.

"Kendine geldiği zaman nerede olduğunu anımsayamadı kukla. Bütün çevresi karanlıktı, öyle derin ve öyle koyu bir karanlıktı ki, bir an için bir mürekkep hokkasına başaşağı daldırılmış olduğunu sandı."

Collodi, Pinokyo'nun köpekbalığının midesine nasıl girdiğini böyle tanımlıyor. Bu tanımlama, alışılmış biçimde, "Mürekkep gibi koyu bir karanlık" diyerek –okunur okunmaz unutulacak basmakalıp süslü bir dille– yazılabilirdi. Ama olay değişik burada, iyi yazmakla kötü yazmanın dışına çıkan bir şeyler var (ve bu kötü bir yazış değil açıkça). Dikkat edin: Collodi bu bölümde karşılaştırma yapmıyor; "sanki"ler, "gibi"ler yok, bir şeyi bir başka şeye eşit ya da karşıt gösteren hiçbir şey yok. Mutlak karanlığın imgesi yerini bir mürekkep hokkası imgesine bırakıyor. Pinokyo köpekbalığının midesine henüz girmiştir. Gepetto'nun da orada olduğunu daha bilmiyordur. Her şeyi, en azından o kısa an için, yitirmiştir. Yalnızlığın karanlığı sarmıştır Pinokyo'yu. Kitaptaki yaratıcılığın başlıca görüldüğü yer, işte bu karanlıktadır, kuklanın en sonunda babasını kurtarma yürekliliğini bulacağı ve böylece gerçek bir çocuğa dönüşebileceği yer.

Kuklasını köpekbalığının karanlık gövdesine sok-

makla Collodi bize kalemini mürekkep hokkasının karanlığına batırdığını anlatmaktadır. Eninde sonunda tahtadan yapılmıştır Pinokyo. Collodi onu kendi öyküsünü yazarken bir alet olarak (sözcüğün tam anlamıyla söylersek, kalem olarak) kullanmaktadır. Collodi'nin yaptığı şey basit bir ruhbilimcilik düşkünlüğü sayılmaz. Kitabını kendisi için bir anı kitabı olarak görmeseydi, Collodi *Pinokyo*'daki başarısına ulaşamazdı. Kitabı yazmaya başladığında elli yaşını geçmişti, devlette hiç özelliği olmayan hizmet yıllarından sonra yeni emekli olmuştu, yeğeninin deyişiyle "ne istek, ne dakiklik ne de boyun eğme" vardı verdiği hizmette. Proust'un yitik zamanı arayan romanı gibi onun öyküsü de yitik çocukluğunun arayışıdır. Seçtiği takma ad bile geçmişini çağrıştırıyordu. Gerçek adı Carlo Lorenzini idi. Collodi, annesinin doğduğu ve kendisinin de çocukken tatillerini geçirdiği kasabanın adıydı. Bu çocukluk dönemiyle ilgili bazı gerçekler biliniyor. Collodi uydurma masallar anlatır, anlattığı öykülerle arkadaşlarını büyülediği için onların hayranlığını kazanırdı. Kardeşi İppolito'nun dediğine göre: "Bu işi öyle iyi ve öyle mimiklerle yapardı ki, dünyanın yarısı zevk alır ve çocuklar onu ağızları açık dinlerlerdi." Yaşamının daha sonraki bir döneminde, *Pinokyo*'yu tamamladıktan çok sonra yazdığı bir özyaşamöyküsü taslağında Collodi kendini kuklanın ikizi olarak gördüğüne hiç kuşku bırakmaz. Kendini böbürlenen bir kişi ve bir soytarı olarak tanıtır, sınıfta kiraz yiyip çekirdeklerini arkadaşının ceplerine dolduran, sinek yakalayıp başkalarının kulaklarına sokan, önünde oturan çocuğun giysilerine boya ile resimler çizen biri: genelde, herkese zarar veren biri. Bunun doğru olup olmadığı önemli değil. Pinokyo, Collodi'yi simgelemekteydi ve kukla yaratıldıktan sonra Collodi kendini Pinokyo olarak gördü. Kukla, onun çocukluğunun imgesi olmuştu. Bu nedenle, kuklayı mürekkep hok-

kasına sokmakla, yarattığı varlığı kendi öyküsünü yazmakta kullanmış oluyordu. Çünkü belleğin çalışması ancak yalnızlığın karanlığında başlayabilir.

Anı Kitabı için olası önsöz(ler).

"Düş gücü etkinliğinin ilk izlerini mutlaka çocuklukta aramamız gerek. Çocuğun en çok severek ve kendini vererek yaptığı iş oyundur. Belki de her çocuğun oyun oynarken düş gücü güçlü bir yazar gibi davrandığını, kendine bir dünya yarattığını, ya da daha doğrusu, kendi dünyasındaki şeylerin yerlerini değiştirip onlara yeni bir düzen verdiğini söyleyebiliriz... Onun bu dünyayı ciddiye almadığını düşünmek yanlış olur; tam tersine, oyununu çok ciddiye alır çocuk ve oynarken oldukça fazla kullanır duygularını." (Freud)

"Yazarın, çok tuhaf görünseler de çocukluk anılarına verdiği önemin, gözü açık düş görme gibi, düş gücüne dayanan yaratıcılığın da eninde sonunda çocukken oynanan oyunların bir uzantısı olduğu ve onların yerini aldığı varsayımından doğduğunu unutmamalısınız." (Freud)

Oğlunu gözlüyor. Küçük oğlanın odada dolaşmasını izliyor ve söylediklerini dinliyor. Oyuncaklarıyla oynadığını görüyor, kendi kendine konuştuğunu duyuyor. Çocuk, eline bir şey aldığında ya da yerde bir kamyonu ittiğinde ya da önünde yükselen kutudan kuleye bir kutu daha eklediğinde, tıpkı bir filmdeki anlatıcının açıklamaları gibi ne yaptığını söylüyor ya da yaptığı işlere eşlik edecek bir öykü uyduruyor. Her hareket bir sözcük doğuruyor, ya da sözcükler; her sözcük bir başka hareketi başlatıyor: Bir tersine çevirme, bir sürüp gitme, yeni hareketlerin ve sözcüklerin oluşması. Belki de çocuğun bilinçliliği dışında, bunların hiçbirinin başkaca belirli bir merkezi yok ("merkezi her yerde olan, dairenin çevresininse hiç-

bir yerde olmadığı bir evren"), bu bilinçliliğin kendisi de, sürekli yer değiştiren bir anı ve söz alanı. Doğada karşı gelinemeyecek kural yoktur: Kamyonlar uçar, bir kütle bir insana dönüşebilir, istenirse ölüler yeniden diriltilir. Çocuğun zihni hiç duraksamadan hızla bir şeyden ötekine geçebilir. Bak, der, kamabaharım bir ağaç. Bak, pateslerim bulut. Buluta bak, bir adam. Ya da diline değen yemeği duyumsar, başını kaldırıp gözlerinde kurnaz bir parıltıyla şöyle sorar: "Pinokyo'yla babasının köpekbalığından nasıl kaçtıklarını biliyor musun?" Durur, soruyu sindirmenizi bekler. Sonra fısıltıyla: "Parmaklarının ucuna basarak sessizce dilinin üstünden geçip kaçarlar." Bazen A. oğlunun oyun oynarkenki zihinsel dolaşmalarının kendisinin bu kitabın dolambacı içinde yol alışını yansıtan bir imge olduğunu düşünür. Oğlunun oyun oynarken bir çizelgesi yapılabilse (her atlamayı, çağrışımı ve el kol hareketini içine alan kapsamlı bir tanımlama) sonra da kendi kitabının benzer bir çizelgesi yapılsa (sözcüklerin arasındaki boşluklarda neler olduğunu, söz dizimindeki adaları, bölümler arasındaki boş yerleri ayrıntılı bir biçimde vererek, başka bir deyişle, bağlantıların makarasını çözerek) her iki çizelgenin aynı olacağını düşünmüştü: Biri ötekinin üzerine tam olarak otururdu.

Anı Kitabı'na çalışırken, oğlunun anımsayışını izlemek ona özel bir zevk vermişti. Okuma yazma öğrenmemiş bütün canlılar gibi oğlunun belleği de şaşırtıcı. Ayrıntılı bir biçimde gözlem yapma, bir nesneyi kendi özelliği içinde görme yeteneği neredeyse sınırsız. Yazılı konuşma, dünyadaki pek çok şeyi akılda tutma gereksiniminden kurtarır kişiyi, çünkü anılar sözcüklerde saklanır. Çocuksa, yazılı sözün görünmesinden önceki bir yerde durarak Cicero'nun öğütleyeceği biçimde, bu konuda yazan birçok klasik yazarın öngördüğü biçimde, anımsar: Bulunduğu yerle birleştirir görüntüyü. Örneğin bir gün

(sayısız olasılık arasından seçilmiş örneklerden biridir yalnızca bu), A. ile oğlu sokakta yürüyorlardı. Çocuğun yuvadaki oyun arkadaşlarından birinin babasıyla birlikte bir pizzacının önünde durduğunu gördüler. A.nın oğlu arkadaşını gördüğüne çok sevindi, ama öteki çocuk bu karşılaşmadan ürkmüş gibiydi. Merhaba de Kenny, diye zorladı babası onu, çocuk da, güçlükle çıkarabildiği zayıf bir sesle merhaba dedi onlara. Sonra A. ile oğlu yürüyüşlerini sürdürdüler. Üç dört ay sonra rastlantıyla aynı yerden yine birlikte geçiyorlardı. A. ansızın oğlunun zor duyulan bir sesle kendi kendine mırıldandığını duydu: Merhaba de Kenny, merhaba de. A., bir anlamda dünya kendini bizim zihinlerimize sokuyorsa, bizim deneyimlerimizin izlerinin dünya üzerinde kaldığı da aynı dereceden doğru, diye düşündü. Pizzacının önünden geçtikleri o kısa an boyunca çocuk sözcüğün tam anlamıyla kendi geçmişini görmekteydi. Proust'un sözleriyle söylersek, geçmiş somut bir nesnede gizlidir. Öyleyse dünyada dolaşmak, aynı zamanda kendi içimizde dolaşmak olur. Bu şu demek, belleğin alanına adım attığımız anda dünyaya da girmiş oluruz.

Yitirilmiş bir dünya bu. Sonsuza dek yitirilmiş kalacağını anlamak onu sarsıyor. Çocuk şimdiye dek başına gelen her şeyi unutacak. Güneş battıktan sonraki parlaklığa benzeyen bir şeyden başka hiçbir şey kalmayacak, belki o bile olmaz. Yaşamının ilk üç yılında A.nın onunla birlikte geçirdiği o binlerce saat, ona söylediği o milyonlarca sözcük, okuduğu kitaplar, hazırladığı yemekler, onun için döktüğü gözyaşları; bütün bunlar çocuğun belleğinden sonsuza dek silinip gidecekler.

Anı Kitabı. On Üçüncü Kitap.

Bütün kovboyların adı John olduğu için kendine

John diye yeni bir ad taktığını ve annesi onu gerçek adıyla çağırdığında ona yanıt vermediğini anımsıyor. Evden dışarı koşarak yolun ortasında gözlerini kapatarak yattığını, bir arabanın kendisini ezmesini beklediğini anımsıyor. Büyükbabasının ona Gabby Hayes'in büyük bir fotoğrafını verdiğini, resmin çekmeceli dolabının üstündeki onur köşesinde durduğunu anımsıyor. Dünyanın düz olduğunu düşündüğünü anımsıyor. Ayakkabılarını bağlamayı öğrenişini anımsıyor. Babasının giysilerinin onun odasındaki dolapta asılı olduğunu, sabahları onu uyandıran şeyin birbirine çarpan askıların sesi olduğunu anımsıyor. Babasının kravatını bağlarkenki görüntüsünü, kendisine, haydi uyan ve ışılda küçük oğlum, deyişini anımsıyor. Bir sincap gibi çevik olmayı, tüylü bir kuyruğunun olmasını, uçarmış gibi ağaçtan ağaca sıçramayı istediği için bir sincap olmayı arzuladığını anımsıyor. Jaluzinin arasından bakıp yeni doğmuş kız kardeşinin annesinin kollarında hastaneden eve gelişini gördüğünü anımsıyor. Kız kardeşinin yanında oturup ona kare biçiminde küçük İsviçre çikolataları veren beyaz giysili dadıyı anımsıyor. Kendisi ne anlama geldiğini bilmese de, dadının onlara İsviçre çikolatası dediğini anımsıyor. Yaz ortasında alacakaranlıkta yatağında yatıp penceresinden ağaca baktığını, dalların oluşturduğu biçimlerde değişik suratlar gördüğünü anımsıyor. Banyo küvetinde oturup mahsusçuktan dizlerinin dağ, beyaz sabunun da bir transatlantik olduğunu düşündüğünü anımsıyor. Babasının kendisine bir erik verip dışarı çık ve üç tekerlekli bisikletine bin, deyişini anımsıyor. Eriğin tadından hoşlanmayıp su yoluna attığını, sonra da suçluluk duyduğunu anımsıyor. Annesinin kendisini arkadaşı B. ile Junior Frolics'in bir gösterisini izlemek üzere Newark'taki televizyon stüdyosuna götürdüğünü anımsıyor. Fred Amca'nın yüzünün, annesinin yüzü gibi makyajlı olduğunu ve kendisinin de

buna çok şaşırdığını anımsıyor. Çizgi filmlerin, tıpkı evdeki televizyon gibi küçük bir televizyondan gösterildiğini ve duyduğu acı hayal kırıklığından dolayı kalkıp Fred Amca'ya çatmak, bağırmak istediğini anımsıyor. Gerçek boyutlardaki Çiftçi Gray'la Kedi Felix'in sahnede koşuşturmalarını, birbirlerine gerçek tırmıklar atarak saldırmalarını beklediğini anımsıyor. B.nin en sevdiği rengin yeşil olduğunu ve ayısının damarlarındaki kanın yeşil olduğunu öne sürdüğünü anımsıyor. B. nin her iki büyükannesiyle birlikte oturduğunu, odasına gidebilmek için beyaz saçlı iki kadının bütün gün televizyon izledikleri üst kattaki oturma odasından geçmek gerektiğini anımsıyor. B.yle birlikte mahalledeki çalılıkları ve arka bahçeleri karıştırarak ölü hayvan aradıklarını anımsıyor. Hayvanları evinin yanına, sarmaşığın karanlığının dibine gömdüğünü, bunların çoğunlukla kuş, serçe, ardıçkuşu ve çalıkuşu gibi küçük kuşlar olduğunu anımsıyor. B.yle birlikte kuşları yerde kazdıkları çukura koyduklarını, ölü gözlerin gevşek nemli toprağa değdiğini, onlar için dallardan haçlar yaptığını, cesetlerinin yanında dua ettiğini anımsıyor. Bir öğleden sonra evdeki radyoyu çekiç ve tornavidayla parçalara ayırdığını, annesine bunu bilimsel bir deney olarak yaptığını söylediğini anımsıyor. Kullandığı sözcüklerin bunlar olduğunu ve annesinin, kıçına bir şaplak attığını anımsıyor. Garajda bulduğu kör bir baltayla arka bahçedeki küçük bir meyve ağacını kesmeye çalıştığını, ama birkaç çentik açmaktan başka bir şey beceremediğini anımsıyor. Ağaç kabuğunun altındaki yeşil tabakayı gördüğü için de kıçına bir şaplak yediğini anımsıyor. Birinci sınıftayken, sınıfta konuştuğu için ceza aldığından öteki çocuklardan ayrı olarak sırasında tek başına oturduğunu anımsıyor. O sırada oturup kırmızı kapaklı, yeşil mavi fon üzerine çizilmiş kırmızı resimli bir kitap okuduğunu anımsıyor. Öğretmenin arkadan

ona yaklaştığını, elini yavaşça omzuna koyup bir soru fısıldadığını anımsıyor. Öğretmenin kolsuz beyaz bir bluz giydiğini, kollarının şişman, çillerle kaplı olduğunu anımsıyor. Okul bahçesinde beyzbol oynarken bir çocukla çarpıştığını, şiddetle yere çarpıp sonraki beş on dakika boyunca her şeyi fotoğraf negatifi gibi gördüğünü anımsıyor. Ayağa kalkıp okul binasına doğru yürürken kendi kendine, kör oluyorum, diye düşündüğünü anımsıyor. O birkaç dakika içinde, duyduğu paniğin nasıl benimsemeye, hatta bir büyülenişe dönüştüğünü, yine görmeye başlayınca, içinde nasıl olağanüstü bir şeyler olduğu duygusuna kapıldığını anımsıyor. Altına yapma çağını geçtikten çok sonra bile yatağını ıslattığını, sabah uyanınca altında buz gibi çarşafı bulduğunu anımsıyor. İlk kez bir arkadaşının evinde yatmaya çağrıldığı günü, yatağı ıslatıp mahcup olmasın diye nasıl bütün gece altıncı yaş gününde kendisine verilen saatin fosforlu yeşil kollarına bakıp uyanık durduğunu anımsıyor. Çocuklar için hazırlanmış bir İncil'deki resimlere bakıp Tanrı'nın uzun beyaz bir sakalı olduğu gerçeğini kabullenişini anımsıyor. İçinde duyduğu sesin Tanrı'nın sesi olduğunu düşündüğünü anımsıyor. Büyükbabasıyla Madison Square Garden'deki sirke gidişini, elli sentlik bir gösteride 2.60 metre boyundaki bir devin parmağından yüzüğünü alışını anımsıyor. Yüzüğü çekmeceli dolabının üstüne Gabby Hayes'in fotoğrafının yanına koyduğunu, yüzüğe dört parmağını birden geçirebildiğini anımsıyor. Bütün dünyanın belki de cam bir kavanoza konmuş olduğunu, bu kavanozun öteki kavanoz – dünyalarla birlikte bir devin kilerinde bir rafta durduğunu düşündüğünü anımsıyor. Yahudi olduğu için okulda Noel şarkıları söylemek istemediğini, öteki çocuklar toplantı salonuna prova yapmaya giderlerken kendisinin sınıfta kalışını anımsıyor. Yahudi okuluna gittiği ilk gün yeni giysisiyle eve dönüşü-

nü, kendisine "pis Yahudi" diyen deri ceketli büyük çocuklar tarafından dereye itildiğini anımsıyor. Yeşil mürekkeple yazdığı ilk kitabı polisiye romanı anımsıyor. Adem'le Havva dünyadaki ilk insanlarsa, herkes birbiriyle akrabadır diye düşündüğünü anımsıyor. Büyükbabasının Columbus Circle'daki dairesinin penceresinden bir peni atmak istediğini, annesinin, atarsan dosdoğru birisinin başına gider, deyişini anımsıyor. Empire State binasının tepesinden bakıp taksilerin hâlâ sarı olduklarını görünce şaşırdığını anımsıyor. Annesiyle birlikte Özgürlük Heykeli'ni görmeye gittiğini, annesinin meşalenin içindeyken çok korkup onu merdivenlerden aşağı, oturarak basamak basamak inmeye zorladığını anımsıyor. Yaz kampında arazide yürüyüş yaparken yıldırım çarpmasından ölen çocuğu anımsıyor. Yağmur altında çocuğun yanında yatıp dudaklarının mavileşmesini gördüğünü anımsıyor. Büyükannesinin beş yaşındayken Rusya'dan Amerika'ya geldiğini nasıl anımsadığını ona anlatışını anımsıyor. Derin bir uykudan uyanıp kendisini gemiye taşıyan bir askerin kollarında bulduğunu anımsadığını söylediğini anımsıyor. Büyükannesinin anımsayabildiği tek şeyin bu olduğunu söylediğini anımsıyor.

Anı Kitabı. O gece daha sonra.

"Büyükannenin anımsayabildiği tek şey buydu," diye yazdıktan hemen sonra A. masasından kalkarak odadan dışarı çıktı. O günkü çabalarının kendisini tükettiğini duyumsayarak sokak boyunca giderken bir süre daha yürümeye karar verdi. Karanlık çöktü. Yemek yemek için bir yerde mola verdi, yerken masanın üzerine gazetesini açtı, parasını ödedikten sonra da gecenin geri kalan bölümünü sinemada geçirmeye karar verdi. Sinemaya yürüyerek gitmesi bir saate yakın sürdü. Tam biletini almak üzereyken düşüncesini değiştirdi, parasını cebine

geri koyup oradan ayrıldı. Geldiği adımları geri izleyerek ve oraya gelirken geçtiği yerlerden, ama ters yönde, geçerek geriye döndü. Yolda bir ara durarak bir bardak bira içti. Sonra yürümeyi sürdürdü. Odasının kapısını açtığında saat neredeyse on iki olmuştu.

O gece, tüm yaşamında ilk kez olmak üzere, düşünde ölmüş olduğunu gördü. Düşünün arasında iki kez korkudan titreyerek uyandı. Her seferinde kendi kendini yatıştırmaya çalıştı, yatakta yatış biçimini değiştirirse düşün sona ereceğini söyledi kendine ve her seferinde uykuya dalar dalmaz, düş tam kesildiği yerden yeniden başladı.

Tam ölmüş gibi değil de ölecek gibiydi. Bu kesindi, mutlak ve var olan bir gerçekti. Ölümcül bir hastalık çekerek bir hastane yatağında yatıyordu. Saçı parça parça dökülmüş, kafasını yarı kel bırakmıştı. Beyazlar giymiş iki hemşire odasına girerek şöyle söylediler ona: "Bugün öleceksiniz. Size yardım etmek için çok geç." Kendisine karşı neredeyse mekanik bir aldırmazlık içindeydiler. Ağlayıp yalvardı onlara, "Ölmek için çok gencim, şimdi ölmek istemiyorum," dedi. "Çok geç," dediler hemşireler, "artık başınızı tıraş etmemiz gerek." Gözlerinden yaşlar akarak başını tıraş etmelerine izin verdi. Sonra şöyle dediler ona: "İşte tabut orada. Gidin, içine yatın, gözlerinizi kapayın, hemen ölürsünüz." Kaçmak istiyordu. Ama onların buyruklarına karşı gelmeye izin verilmediğini biliyordu. Tabuta giderek içine girdi. Kapak üstüne kapandı, ama o tabutun içinde gözlerini açık tuttu.

Burada ilk kez uyandı.

Yine uykuya daldığında tabuttan çıkıyordu. Beyaz bir hasta gömleği giymişti, ayağında ayakkabıları yoktu. Odasından çıkarak uzun bir süre koridorlarda dolaştı, sonra da hastaneden uzaklaştı. Biraz sonra, ayrıldığı karısının kapısını çalıyordu. "Bugün ölmem gerekiyor," dedi ona, "buna karşı yapabileceğim hiçbir şey yok." Eski ka-

rısı bu haberi sakince karşıladı, tıpkı hemşireler gibi davranıyordu. Ama o, karısının kendisine acıması için gelmemişti. Yazmış olduğu kitapların elyazmalarının ne yapılacağı konusunda bilgi vermek istiyordu. Yazdığı şeyleri uzun bir liste olarak sıraladı, her birinin nasıl ve nerede yayınlanacağını karısına açıkladı. Sonra şöyle dedi. "Anı Kitabı henüz bitmedi. Ama bu konuda yapabileceğim bir şey yok. Bitirecek zaman kalmadı. Onu benim adıma bitir ve Daniel'e ver. Sana güveniyorum. Onu benim adıma bitir." Bunu yapmayı kabul etti eski karısı, ama büyük bir coşkuyla değil. Sonra A. ağlamaya başladı, daha önce de yaptığı gibi: "Ölmek için çok gencim. Şimdi ölmek istemiyorum." Ama kadın ona sabırla, bu işin olması gerekiyorsa, kabullenmesi gerektiğini anlattı. Sonra o evden ayrılarak hastaneye döndü A. Park yerine vardığında ikinci kez uyandı.

Uykuya daldığında yine hastanenin içinde, bodrum katında morgun yanındaki bir odadaydı. Oda geniş, çıplak ve beyazdı, eski moda mutfak gibi bir şeydi. Çocukluk arkadaşlarından bazıları, şimdi büyümüş olarak, bir masanın çevresinde oturmuş, bol ve zengin bir yemek yiyorlardı. O, odaya girdiğinde hepsi dönüp ona baktılar. Şöyle açıkladı onlara: "Bakın başımı kazıdılar. Bugün ölmem gerekiyor, ama ölmek istemiyorum." Arkadaşlarını duygulandırdı bu sözler. Onu yanlarında oturup birlikte yemek yemeye davet ettiler. "Hayır," dedi, "sizinle yiyemem. Yandaki odaya gidip ölmem gerekiyor." Üzerinde yuvarlak bir pencere olan açılır kapanır beyaz bir kapıyı gösterdi. Dostları yerlerinden kalkıp kapının yanında onun yanına geldiler. Kısa bir süre için hepsi birlikte geçirdikleri çocukluk dönemlerini andılar. Onlarla konuşmak kendisini rahatlatmıştı, ama aynı zamanda o kapıdan geçecek yürekliliği toparlamak daha da zor geliyordu. Sonunda şöyle dedi: "Şimdi gitmem gerek. Şimdi

ölmem gerek." Yanaklarından yaşlar akıyordu, dostlarını tek tek kucakladı, bütün gücüyle sarıldı onlara, veda etti.

Sonra da sonuncu kez uyandı.

Anı Kitabı'nın bitiş tümceleri.

Nadejda Mandelştam'ın Osip Mandelştam'a 22 Ekim 1938'de yazdığı ve hiç göndermediği bir mektuptan.

Bu mektubu yazacak sözcüklerim yok, sevgilim... Mektubumu boşluğa yazıyorum. Belki geri gelir, beni burada bulamazsın. O zaman beni anman için geride kalmış tek şey bu olur... Yaşam çok uzun sürebilir. Tek başımıza ölmek hepimiz için ne güç, ne uzundur. Birbirimizden ayrılamayan bizlerin yazgısı bu olabilir mi? Gençler ve çocuklar, biz bunu hak ettik mi? Sen bunu hak ettin mi, meleğim? Her şey eskisi gibi sürüyor. Hiçbir şey bilmiyorum. Ama her şeyi biliyorum; yaşamının her günü, her saati, bir sayıklama içindeymişim gibi, basit ve açık benim için. Son gördüğüm düşte pis bir otel lokantasından yiyecek satın alıyordum senin için. Yanımdaki insanlar bana yabancıydılar. Yiyeceği satın aldıktan sonra onu nereye götüreceğimi bilmediğimi fark ettim, çünkü senin nerede olduğunu bilmiyorum... Uyandığımda Şura'ya, "Osia öldü," dedim. Hâlâ yaşayıp yaşamadığını bilmiyorum, ama o düşü gördüğümden bu yana senin izini yitirdim. Nerede olduğunu bilmiyorum. Beni duyar mısın? Seni ne çok sevdiğimi biliyor musun? Seni ne çok sevdiğimi sana hiç söyleyemedim. Şimdi bile söyleyemiyorum. Seninle konuşuyorum, yalnız seninle. Hep benimlesin ve ben, yaban ve öfkeli olan ben, yalın gözyaşlan dökmesini asla öğrenmemiş olan ben, şimdi ağlıyorum, ağlıyorum, ağlıyorum... Ben'im: Nadia. Neredesin?

Önündeki masanın üzerine boş bir beyaz kâğıt koyar ve kalemiyle şu sözleri yazar:

Gök mavi, siyah, gri ve sarıdır. Gök yerinde yok ve

gök kırmızı. Bütün bunlar dündü. Bütün bunlar yüz yıl önceydi. Gök beyaz. Toprak kokuyor gök ve yerinde yok. Gök, toprak gibi beyaz ve dün kokuyor. Bütün bunlar yarın oldu. Bütün bunlar bugünden yüzyıl sonra oldu. Gök, limon ve gül ve lavanta çiçeğidir. Gök, topraktır. Gök beyaz ve yerinde yok.

Uyanır. Masayla pencere arasında gidip gelir. Oturur. Ayağa kalkar. Yatakla iskemle arasında gidip gelir. Yatar. Tavana bakar. Gözlerini yumar. Gözlerini açar. Masayla pencere arasında gidip gelir.

Temiz bir kâğıt bulur. Önündeki masanın üzerine koyar ve kalemiyle şu sözleri yazar:

Vardı. Bir daha asla olmayacak. Anımsa.

(1980-1981)